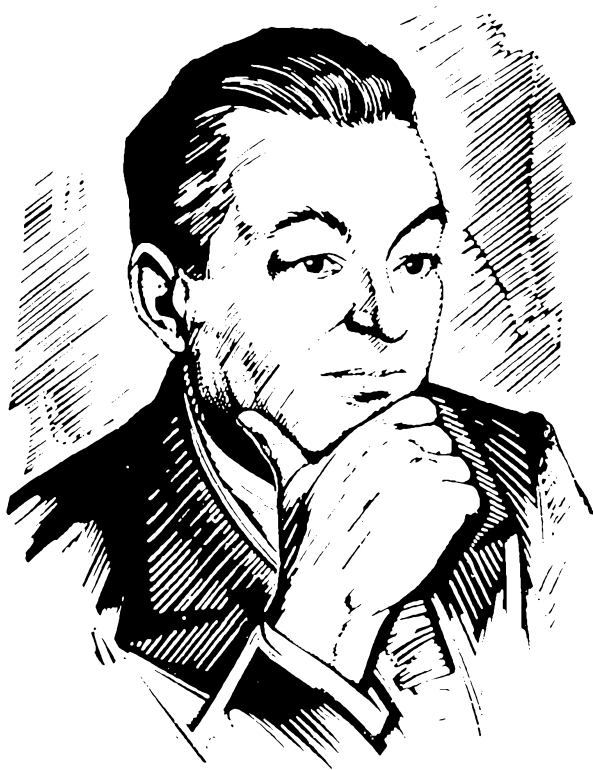




АНДРІЙ
МАЛИШКО







АНДРІЙ МАЛИШКО

ПОЕЗІЯ



Київ
«Радгоспський
письменник»
1978

У2
М20

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко,
С. А. Крижанівський, М. Л. Нагнибіда,
Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник,
С. І. Олійник, Б. П. Степанюк*

*Упорядкування, вступна стаття
і примітки
І. В. Зуба*

Львівська книжкова фабрика
«Атлас»

М $\frac{70403-119}{M223(04)-78}$ 53-78

© Издательство
«Радянський письменник»,
1978 г.



ПОХОДУ І МИРУ СУРМАЧ

Андрій Малишко передусім і над усе — співець соціалістичного суспільства, нового життя, що бере початок від грозових днів Жовтневої революції і утверджується на засадах вільної праці, рівності, братерства, лєнінської дружби народів. Впхований Комуністичною партією, поет окрплюється у своїй праці гарячою причетністю до радянської дійсності. Комуністична партійність стала для нього непорушним принципом творчості, і він дзвінкі рядки своїх віршів та поем наснажує пафосом боротьби за торжество лєнінських ідеалів.

Уже в ранніх віршах,— перша публікація в пресі відноситься до 1930 року, а вихід першої збірки «Батьківщина» припадає на 1936 рік,— А. Малишко пише про партію, комсомол і про трудівників з рідної Обухівщини, про своє дитинство, юність, друзів-ровесників, про радість жити і дерзати в колі вільних людей на вільній радянській землі. Такі ж тематичні орієнтування підтверджують і наступні збірки поета («Лірика», 1938; «З кпиги життя», 1938; «Народження

синів», 1939), хіба лиш варто зазначити, що тепер стають ширшими його обрії. Поет все сміливіше виходить на нові простори сучасності й історії, його захоплюють геній великого Леніна (вірш «Ленін у Таммерфорсі») і образ Шевченка, революційна боротьба трудящих у світі (наприклад, невеликий цикл «Іспаські балади» в книзі «Лірика»).

Талант Малишка відкривається вповні тільки із врахуванням його постійного зв'язку з народним життям та історією. Про це дає яскраве уявлення його натхненна творчість.

2

Так, поета і його час пізнаємо в його творах. Але Малишко в «Автобіографії» (написана для однотомника «Стихотворення» в серії «Библиотека советской поэзии», М., 1959) подав ряд конкретних свідчень, що дають змогу глибше зрозуміти, як він зростав, що впливало на формування його творчої особистості і що значили для нього, вже відомого поета, звертання до своєї Обухівки, до образу матері, отчого дому і дороги під яворами.

Родина Малишків (народився Андрій Самійлович 14 листопада 1912 року) — батько, мати, одинадцятьох дітей і стара бабуся — часто знала бідні, горьовані дні. Й ось у цій родині майбутній поет змалечку пізнав красу народних пісень, що їх, сидячи вечорами за прядкою, співала мати. «Вона зпала їх багато й співала з великим почуттям», — згадує А. Малишко. «Зміст їх так сконденсовано, — продовжує він, — думки так відгранені століттями, що кожної з них вистачило б на великий твір — оповідання або повість, з пісні можна було б намалювати картину або створити скульп-

туру, а показана в драмі вона могла б стати сценічним шедевром.

Я, затамувавши подих, слухав...»¹

Поет говорив шанобливі слова про батька, який мав своїм чоботарським ремеслом прогодувати велику родину, але в засушливі літа йшов на заробітки в Таврію та каховські степи; з не меншою шанною мовить про дядька, який любив читати, за що й одержав призвисько «чорнокнижник». Незабутній вогник отчого дому, пише А. Малишко, де вперше почув думи великого Шевченка, материнська пісня дали йому «душевний гарт і радість на все життя»².

Певна річ, потім, коли А. Малишко навчався в Обухівській семирічній школі, а пізніше у Києві в школі медичній, з якої перейшов до Інституту народної освіти, він жадібно відкривав для себе скарби української й російської класики, зокрема поетичної. Та згадувалося про перші дитячі враження й захоплення, які справили великий вплив на розвиток Малишкового таланту і ввійшли в його поезію як теми, мотиви, зрештою, як реальні прикмети людського життя. І то не лише в творах, мовити б, спеціально про це написаних,— не лише в спогадах. Поет часто і в патріотичній або пейзажній, громадянській, політично-викривальній ліриці звертається до пам'ятних з дитинства образів— вони з'являються то як світле джерело натхнення й любові, то як морально-етична міра, до якої має дорівняти світле, радісне чи з височини якої має викрити порочне, не гідне людини (наприклад, явища буржуазного способу життя).

В ранній ліриці Андрія Малишка сильно звучать мотиви спільності справ, прагнень власних і його ро-

¹ Андрій Малишко. Твори в десяти томах, т. 10. К., «Дніпро», 1974, стор. 317.

² Там же, стор. 318.

весників-комсомольців. Поет часто пише про себе, стає своєю душою, але пише так, що в слові озиваються турботи і помисли молодого покоління. Прочитаємо кілька рядків з вірша, здавалось би, зовсім «особистого» — «Моє майбутнє»:

Тисячі доріг лягають прямо —
Ні одна не поверта назад!
Тут расту. І набираю голос,
Схочу — землю рідну переїду.
Пісня наливається, мов колос,
Щастя сіє у моїм саду.

.
Встане день. А я не перемрію
Про майбутнє. Цвіт і солов'ї,
Хліб і сонце. Свіг і веснові,
Тисячі доріг — і всі мої!

Це поезія початку шляху, початку свідомого життя-творчості — в ній щедро вихлюпнулися настрої молодого автора. І водночас її зміст не вичерпується лише такими настроями та роздумами. Бо хіба оця, радісно висловлена віра в щастя на життєвій дорозі і відкритість серця перед широченням світом не говорять про мрії мільйонів молодих трудівників, перед якими «тисячі доріг лягають прямо» — до навчання, роботи, здійснення найсмисливіших задумів?!

Андрій Малышко не випадково в передвоєнні роки здобуває популярність улюбленого співця молоді. Рвливий і темпераментний, пристрасний і дзвінкоголосий лірик, він з дивовижною ніжністю постизує ентузіазм і завзяття комсомолії, захопленої працею в полі, на заводі, на шахті, навчанням чи службою в армії. Поет не обмежується якимись окремими ділянками суспільного буття, коло його захоплень — широченна сфера праці й інтересів радянського народу, набутки його революційної історії й культури.

В поезіях, навіяних армійськими буднями, ідеться

про особисті синівні почуття до матері, та водночас це й почуття воїна, патріота, гордого за молоду звитягу побратимів і рідного радянського краю. З вищатковою задушевністю звертається поет до матері у вірші «Напишу листа...»: «Встали, мамо, хлопці на світанку — двісті пам кілометрів їзди!..» Тепло, інтимність сповнює і слово, мовлене, здається, не лише про побратимів, а й про парод, Вітчизну, якій служать воїни: «злітає високо над світом Наша, мамо, слава молода!»

Таким же відкритим перед усіма повіями радянського життя, сповненням глибокої вдячності країні, трудівникам землі і воїнам-ветеранам постає поет тоді, коли мова заходить про матір, батька і загалом знаних і рідних людей з дитинства. У вірші «Мати» з ліричною задушевністю й епічним розмахом творить він образ жінки-трудівниці, посивілої, як говориться тут, невмирущої матері «двох десятків дочок і синів», яка стала для червоних воїнів і дбайливою помічницею, і найдорожчою людиною.

В однім ряду з цією поезією бачаться й такі речі ліро-оповідного жанру, як «Дядько мій, Микита-чорнокнижник», «Учитель», «Урожай», «Лісник», «Оповідання про січневий вечір» (про коваля Охріма і його лист до Левіна). В кожному з цих віршів поет більш а чи менш докладно змальовує своїх старших порадників і друзів — од них, так, від кожного з них він узяв дрібку мудрості й працелюбства, духовної краси й здоров'я.

Критика часом називає такі Малишкові поезії оповіданнями або ж портретами. В цьому є певна слушність, адже автор дає уявлення про окремі риси людського образу, характеру, вдачі, часом навіть і зовнішнього, портретного вигляду героя. Та неодмінно мусимо додати, що згадапі твори не мають нічого спільного зі спокійною епічною розповідністю,— в них

живе Малишко-лірик, б'ється його неспокійне серце, і все вимальовується в індивідуально поетовому сприйнятті та переживанні. Тут відчутний сильний струмінь автобіографічності, що її відзначав М. Рильський як рису, загадом притаманну творчості А. Малишка, відчутне й природне поєднання особисто-ліричного і народно-епічного начала в образах конкретних героїв, у їхніх портретах і в художньому авторському мовленні.

В лірику і ліро-спос А. Малишка передвоєнних років так, як і найгарячіша сучасність, владно входить героїка Жовтня і громадянської війни. Буремні революційні події були для поета, залюбленого в героїку і красу, тим живим, реальним світом, який ясно стояв перед очима й чекав на осмислення в ліричному вірші та баладі, в поемі й пісні. Пишучи про незабутню героїку Жовтня і громадянської війни, поет і віддавав шану молодого покоління героям-ленінцям, і підносив на весь голос чуття застороги перед лицем воєнної небезпеки, породжуваної фашизмом на Заході.

Поетичні твори А. Малишка «Заспів про Божеска», «Бійці», героїчна оповідь «Бронепоїзд», баладний ліро-спос «Дума про богатирів» і «Опанас Біда», як і ряд інших, засвідчили його живий інтерес до народних постатей і народних характерів, яких революція піднесла на височінь людей непереможних, легендарних. Особливо вражаюча з цього погляду балада про воїна-кулеметника, який на своїй тачанці лишається невразливим і певловним, наводячи жах на біляків. Написаний у плані героїчного народного епосу, твір начебто відлитої з найдобріших і разом з тим простих образів, широчінь і простір зображення в ньому справді відповідають розмахові революційної битви (як-от: «Небо блиска шаблями, полем ходить гук, Опанас літає по широті земній...»). Найвищий вияв героїчного

характеру воїна настав тоді, коли його все-таки полонить шляхта («Кони перестріляні, а тобі — полон», — лаконічно пише автор) і коли бійці одразу хочуть повісити на сосні, прив'язавши за ноги, — нехай більше помучиться. Опанасові, правда, треба допомогти підвестися з тачанки, вороги підходять ближче і бачать: «чоловік без ніг». Про Опанаса оповідається як про героя, гідного уособлювати невмирущі народно-революційні сили:

Горе невелике в серці в нього є —
Троє літ з тачанки друг мій не встає.
І стоїть та шляхта, розгублена й бліда,
В очі їй сміється Опанас Біда.

Близький своїми ідейними мотивами до патріотичної лірики поета цикл його віршів «Листи червоноармійця Опанаса Байди», виданий 1940 року окремою книжкою.

Будучи учасником визвольного походу Червоної Армії в 1939 році на західноукраїнські землі, А. Малишко творить своєрідний ліро-епос про тяжке минуле цього краю і завершення боротьби західноукраїнських трудящих за возз'єднання з українським народом у єдиній братній сім'ї СРСР. Цикл «Листи...» цінний тим, що в ньому правдиво, з позицій радянського митця-інтернаціоналіста сказано про підневільну долю трудящих українців, відірваних до вересня 1939 року від Радянської України, передані святкові почуття історичної справедливості, яким стало возз'єднання. У віршах звучать особисто відчуті автором інтернаціональні мотиви — ідеться про гуманістичну визвольну місію Червоної Армії, що її усвідомлюють воїни і ті, хто гаряче вітав прихід братів зі Сходу.

У Малишківій поезії передвоєнних літ знаходять талановите відтворення найважливіші події й процеси

тієї пори — великі соціальні зміни і духовне розкриття радянської людини. Співець радянської сучасності успішно звертається до образу Тараса Шевченка, пише невеличкі обсягом вірші і розгорнуті оповіді за мотивами життя й творчості Кобзаря («Тарас у кирилломефодіївців», «Про Перебендю», «Зустріч з Яриною», «На горі Чернечій» та ін.), — як відомо, образ і світ Шевченка захоплюватимуть його увагу протягом усього життя.

Широке й художнє розмаїття Малишкової поезії. В ній — звичайний ліричний вірш і ліричні або ліро-епічні розповіді, пісня (от хоча б пісенні твори до довженківського фільму «Щорс») і балади, дитячі вірші, поема (правда, в цій формі поки що з'явилися лиш перші творчі «проби»). Голосно заявлені поетом у ранніх віршах «Пісні, що стали в рівний лад», «Полудень», «Батьківщина» декларації про дороги до висот і щастя підкріплюються вагомими творчими здобутками.

3

У ліриці А. Малишка передвоєнних років часом уже вчувалося передгрозя. Не кажемо вже докладно про те, що в кількох особистих ліричних монологах постає позначені смутком рядки про загиблих друзів на радянсько-японському кордоні та у війні з білофіннами. Й ось читаємо його «Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід...» — злегка сумовите й світле слово, що сприймається як підсумок перейденого в житті та як обіцянку на майбутнє:

Немало ми воювали, стоптали чобіт рудих,
І якщо згадати мертвих, то я зажуриюсь по них.
І якщо живих згадати, — нехай заміє плач,
Бо друзі ідуть полками і я серед них — сурмач!

Сурмлю, що зелену землю закриєм грудьми від бід.
Що красно-вишневі зорі віщують веселій схід!

Це вірш довоєнної пори (в книжці 1940 року «Жайворонки» надрукований під назвою «Сурмач»), але не випадково в десятитомнику поета ним відкривається вибір творів із книги «Битва» (1943). Вірш став, у суті, початком і заспівом до воєнної лірики автора.

Погляд поета в прийдешні дні виявився прозорливим. Від початку війни Малишко її учасник, працює у фронтових газетах «Красная Армия», «За честь Родины», «За Радянську Україну», пише лірику, пісні, поеми, видає книжки «До бою вставайте!», «Понад пожари», «Україно моя», «Битва», «Ярославна» (остання вийшла вже 1946 року, але була «книгою війни»).

Як пізніше зазначав у «Автобіографії», він пам'ятає гірку осінь 1941 року, гарячі бої на Дону, велику Сталінградську битву і всю творчість цих літ підпорядковує єдиному — виборюванню Перемоги. А. Малишко стає поетом битви — з любов'ю в слові, болем, ненавистю, вірою в переможне завершення боротьби. Стає сурмачем.

У широкому ліро-епосі (називають іще циклом віршів) «Україно моя» звучить його чистий голос патріота, звершений до України, загарбаної фашистами. Вірш побудований на контрастах світлих і чорних тонів, у ньому проходить кілька основних мотивів — мирного довоєнного життя і порушення цього щастя-спокою, прощання воїна з рідною землею, мотиви боротьби, віри в повернення, торжество справедливості. Остання строфа, повторювана в кількох частинах цього майстерного, публіцистично жагучого монологу, утверджує ідею сили, непереможності України в союзі з Росією та в дружбі з братніми народами. Поет пише:

...Україно Радянська, у світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.

Тільки б бачпть тебе у народів привільному колі,
До завжди набиралась могуття, і слави, й снаги.

Із синами Росії на грізному ратному полі
Стій, як месниця вірна! Хай падають ниць вороги!

Слово поклику до героїчних звершень звучить у поезії «Боженко», написаній, власне, начеб виголошений, в єдиному, такому ж, як і «Україно моя», ідейно-стильовому ключі.

Бачимо Малишка-патріота, Малишка гнівного і закличного. Він свідчив у «Автобіографії»: «Скоро ми зрозуміли — це показало саме життя,— що можна тимчасово поневолити землю, але не можна поневолити народ, знищити його прекрасну, вільнолюбну душу»¹.

Поет створює вірші масштабні за своєю епічною зображальністю та за широтою бачення подій і людей. В таких його речах, як «Моєму батькові», «Мати», «Київ», «Дніпро», «Заповіт», постають реальні картини війни і відкривається серце воїна-патріота, який знає ціну втрат і вірить, життєлюбно вірить у торжество всенародної справи. В уявній розмові з батьком поет згадує найінтимніші деталі мирного життя, улюблений образ «отчого дому»; у співрозмові з матір'ю озивається її туга за синами, а сама вона уявляється одинокою, посивілою Ярославною «на дніпровськiм лужку, на трипільському древнiм валу» (це раз і раніше автор звертався до цього образу із «Слова о полку Ігоревім», але тепер він вдається до безпосереднього осучаснення, надаючи йому такої конкретизації).

Звичайно ж ніжний у ставленні до добра, людяності й краси, А. Малишко боляче переживав, бачачи смерть і руїни, розбомблені дуби і барвінок, розтопта-

¹ Андрій Малишко. Твори в десяти томах, т. 10, стор. 322.

ний, в пилу, як писав у віршах. Розлука з рідним краєм, матір'ю, коханою озивається в його ліриці чистим голосом любові.

Та над усе Андрій Малишко — сурмач битви мужніх і песхитних воїнів. Поет мовить, а часто й проголошує, закликає: «Там битва йде. То Батьківщина кличе. Умри, а — вбий! Вперед, брати, вперед!» («Де б ти не бивсь, в огні під Сталінградом...»), «Що ж, курися, моє бойовище, Для майбутніх рясних поколінь!..» («Незасмалені воїни в морі...»), «...для нас бої — не свято, А лиш пролог до верховин» («Нехай поляжу при меті...»).

У цьому суворому літописанні поет знаходить способи, барви і форму, щоб озватися до поневолених, вивезених фашистами в рабство радянських людей. Може, як ніхто в українській тогочасній поезії, він сказав вистраждалене слово про поневіряння, непокору і щастя їхнього визволення. Вірші «Деся далеко за Одером...», «Ливон», «Катря», «Вітром густим і напругим до краю...» сповна передають думи радянських людей про фашистське варварство і про жагучу любов поневолених до рідної землі, до своєї Вітчизни.

Малишкова лірика днів війни переконливо посвідчила, який вогонь дум і почувань радянського митця — буденних і високих, гострих і ніжних, болюче трагічних і незборно оптимістичних — народжує його беззавітна відданість ідеалам Жовтня і великого Лесіна, гаряча причетність до всіх турбот і справ народу. Помічаєш: для них, цих Малишкових дум і почувань, були затісні одна-дві форми поезії — всенародний розмах боротьби вимагав різних художніх форм, різних аспектів його «проглядання» і повноцінного вираження. Поет, окрім лірично-медитативних монологів і монологів-покликів («Україно моя» та ін.), творить у пісенному жанрі, як-от: «Пісня» («Там де ворог пройде — зла руїна...»), «Як збирались хлопці до загону»,

«Що за пітер з-за гори» та ін.; пише «Баладу про Матвія Підкову», «Баладу» («По містах в руїні...», «Баладу про Оксану», «Баладу про танкіста», «Баладу про комвзводу» та ін.; нарешті, успішно виступає з великими обсягом віршами, які називає піснями або оповіданнями («Пісня про Фросю Скляренко», «Про Івана Морозенка», «Оповідання про стяг», «Оповідання бійця».

Пісні, балади, віршовані оповідання істотно збагачують Малишкову творчість в ідейно-змістових її якостях, адже в його ліро-епосі бачимо укрупнено й широко подані картини боротьби та її героїв. До того ж форми балади й «оповідання» якнайкраще відповідали поетовим намірам та ідейним завданням, що їх він прагнув якнайліпшим чином вирішувати тоді ж, у дні вікопомної битви. Звертаючись до епізодів війни і малюючи її героїв, поет у баладах та оповіданнях ставив животрепетні проблеми безсмертя, долі окремої особистості і долі народу — ставив і вирішував у душі життєствердження, світлого оптимізму. Він писав не про смерть, а про безсмертя, підтримуване доброю пам'яттю і вічністю народу, таких його снів і дочок, як танкіст-воїн Пилип Зозуля, безіменні герої (безіменні — в баладах) комвзводу і танкіст-командир, Фрося Скляренко.

У ряді віршів двох останніх років війни (вони увійшли здебільшого до книжки «Ярославна»), коли в поезії частіш почала виявлятися розважлива епічність, А. Малишко промовляє непоспішливо-роздумливе слово про людей скромних, малопримітних армійських професій («Теслярі», «Кашовар», ін.). Та й що, сказати б, постиче, захоплює в образі тесляра, будівника мостів, трударя війни? Поет говорить: тесляра поважають, тесляра якось хвалить генерал («Оце чоловік, Дивись, нагородять іще й медаллю»), а той думає про нові

мости, що їх ще зводити на Одері чи Дупаї. І, зрештою, зворушлива мова цього вірша:

А потім війна на спад потече.—
Земля зажадає літнього грому,
І він сокиру візьме на плече
І по своїх же мостах піде додому.

І нехай хто скаже, що він не воював,
З ранку до ночі не тратив сили,
Як із шістнадцяти рідних держав
По його мостах пароди ходили.

З подібною зосередженою роздумливістю пише поет про повара, щоб із якоюсь дивною делікатністю відкрити хоча б частинку його душі. Коли прийшла довгождана звістка про Персмогу, цей воїн «випив горілки, узяв автомат, Стріляв увесь вечір в засніжене небо», неначебно, говорить автор, відчував провину за колись «не так» приготований обід або ж скликав друзів, які «в бою упали і каші його не доїли».

Поезія А. Малишка має ще й своєрідні приклади «живого» бачення речей, предметів, реалій природи. У вірші «Гармата», наприклад, читаємо: земля, граніт і молода трава «од спеки сохнуть враз і корчаться утомно», «ллється сталь жива в розжеврені опоки» (сталь для гармат), і, парситі, «важкий вогонь гармати польової, Як наша ненависть, покладена в серця!»

Коли говорять, що поезією ставало все, до чого тільки доторкався Андрій Малишко своїм серцем і словом,— говорять не з любові до перебільшень. Вірші «Теслярі» і «Кашовар», «Гармата» і «Листок», «Сірко» і «Лиска», як, зрозуміло, і ряд інших, можуть бути переконливим аргументом у пій розмові. Поетові бачиться і листок на танковій броні, і дуб біля розбитого ворогом містка так, як людям значно сприймати жпві істоти. Він, приміром, мовить про стареньку міцпу деревину: «скрипять, наче капляє на весь світ»,

був би дуб дідом — «піпов би сторожем, Стругав би в артілі вила й граблі». Та коли саперам треба було полагодити міст і коли командир кинув ключ: «Ну, хлоп'ята, тепера Старого валіть...»,— деревина немовби ожила, бо ожив міст, бо пішла далі паша армія, її тримала одя ж розпиляна деревина; по ній «ранених повезли до медсанбату», її, власне місточок, хвалили танкісти:

— ...Не те, що об'їзд чи розбита соша! —
І не чули, як рядом, до крайніх точок,
Раділа дубова дерев'яна душа.

У таких віршах відкрилася цікава риса А. Малишка як поета розважливого, спокійно-лагідного, сповненого незвичайної людяності й краси. Навіть якщо вірші такого звучання перебувають не на основній магістралі авторових шукань, все одно вони додають нові барви до творчого поетового портрета.

Найвищим досягненням А. Малишка в цей період незвичайного злету його таланту є поема «Прометей», написана одразу по війні, але невіддільна од лірики та ліро-епосу тих незабутніх 1418 днів всенародного подвигу.

Як свідчив автор, поштовою до створення поеми-легенди «Прометей» стала почута ним у дні боїв за визволення Києва розповідь про відважного солдата-розвідника, родом із Смоленщини, якого фашисти, прив'язавши до дуба, спалили в одному українському селі. Пораненого солдата переховували селяни, але вороги знайшли його в час облоги, тоді селяни-українці хотіли врятувати хлопця і назвали своїм, та він сам сказав фашистам, хто він.

А. Малишкові був духовно близький образ воїна, здатного на такий подвиг. Недаремно в своїх віршах і в прозових розповідях, друкованих у пресі, поет

ушлявлював людей звияжного духу, мужніх характерів. Недаремно він перед війною написав таку баладу-легенду про героя війни громадянської, як «Опанас Біда», а вірш, присвячений Миколі Островському, розпочинав рядком: «Як Прометей над горами...» У дні війни поет, як і раніше, звертався до творчості Т. Шевченка, в якій його, окрім інших мотивів, захоплював дух прометеїзму. Тоді ж він у одному з віршів говорить про нещадиме «гнівом серце Прометея» — серце радянського бійця («Не горе нам судилося ізвіку...»).

Поема-легенда «Прометей» стала, таким чином, для А. Малишка логічним продовженням шукань на шляху до найяскравішого художнього втілення героїчного духу народу-переможця. Це твір хрестоматійної популярності, його вивчають у середній школі, про нього є велика критична література. Тут хотілося б лише відзначити, що А. Малишкові пощастило створити гаряче сучасний — за характером зображуваних подій і за художнім ладом — героїчний епос і, разом з тим, пов'язати його з традицією революційно-демократичної літератури в трактуванні теми Прометея.

Важливе й цінне в цьому творі утвердження, на конкретно-зримих фактах, теми священного братерства народів. Герой поета, хлопець із Смоленщини, віддає своє життя, щоб лишилися живими його брати і сестри в одному із сіл па Україні. Вони близькі між собою духовно, вони рідні, як рідний їм автор цієї легендарної оповіді, який так звертається до героя: «О мій русявий Прометею, Загублений в ночах війни!..» і який так відчуває свою з ним спільність: «Мені здалося, що то я стою, горю...», «Що вже я спалений стою В тривожнім віці...»

Художньо трактуючи «земну» тему із життя й боротьби звичайних, «земних» героїв і надаючи їй

високого прометеївського звучання, радянський поет засвідчує новаторський характер літератури соціалістичного реалізму, обумовлений новаторським характером самої нашої дійсності. Він своїм твором,— а, розглядаючи цю поему, не можна не враховувати численну літературу в світі на тему легендарного прометеїзму,— збагачує досвід світової літератури новим осмисленням цієї героїчної теми.

4

Одразу по війні Андрій Малишко створює, окрім «Прометейя», поеми «Любов» (1946), «Жива легенда», «Марія» (1947), в яких долі людей пов'язані з подіями недавньої вікопомної битви. Водночас у нових творах чути мирні турботи, живуть герої Перемоги і праці.

На перше повоєнне десятиріччя припадають активні ідейно-тематичні шукання поета. Його зацікавлення звернені до героїв з комсомольського покоління і до трудівників села, що передусім виявилось у бадьоро, життєрадісно написаній «Весняній книзі» (1949). Побувавши 1946 року в Канаді й США, поет з часом видає збірку «За синім морем» (1950). До 300-ліття воз'єднання України з Росією він пише «Книгу братів» (1954), пройняту ідеями віковичної дружби народів. Поета захоплюють сучасність і ті найдорожчі думи та інтереси, якими живуть сучасники.

У поемі «Це було на світанку» (1948) А. Малишко створює своєрідний і переконливий своєю життєвою правдою образ героїні праці ланкової Докії, у біографії якої відкривається так багато істотного з історії села і його трудівників. У передсмертні хвилини перед Докією Петрівною проходить усе її життя — від переджовтневих років і класових битв на світанку нового ладу до мирної праці в колгоспі перших повоєнних літ.

А втім, поема цікава не лише суто зображувальними чи, скажімо, пізнавальними й естетичними своїми якостями, — вона цікава філософією життя, праці і смерті, пов'язаними із образом героїні. А. Малишко веде мову про усвідомлення людиною праці свого призначення, своєї цінності і своєї перемоги над силою землі. Одвічний конфлікт, вічна незгода людини і землі вирішуються на користь людини, яка почуває себе господарем і перевершує так звану «владу землі» своїм животворним трудом. Ось тому таким оптимістичним змістом позначене звертання Докії Петрівни до землі:

...Що ти скажеш, неправда?

Як дівчицу, вбрала

В жовті стрічки пшениць, в п'ятикутні зорі.

Замінила плугами мізерні орала,

Зацвітила, зацвітчала гори суворі.

Що ж ти скажеш, неправда?

Я сад посадила,

Щоб плодами, як зорями, вслалась дорога.

Ти багата у мене, та й я не убога.

Ти придумала бога, — я ж вища за бога!

Людища соціалістичного суспільства знаходить своє вираження у вільній праці, відповідно й філософія поеми — в розумінні свободи особистості.

По війні поетові треба було (талановиті поети це відчувають як доконечну необхідність) висловити і вдячність і захоплення воїном-переможцем, якого тепер бачить на хлібній шві, на заводі чи в шахті, на будівництві. Такий мотив бринить, приміром, у вірші з посвятою голові колгоспу «Мій товариш» — в широкій розповіді про учасника війни, а тепер керівника артілі та його звичайний будень і звичайні турботи.

Напевне, задум таких розгорнутих віршованих оповідань, як «Мій товариш», «Дівчина з моєї артілі», «Вечір у колгоспі», полягає в тому, щоб освіяти,

відтілюючи поетичний зміст, героїчне в звичайних мирних буднях. Віддавалася хвала праці, мирові і людям у тій ясній погожій днині.

А. Малишко залишається в своїй творчості вірним загальновідомому гаслу — вести мову «про час і про себе». Він по-своєму повідав радянському і зарубіжному читачеві про боротьбу двох непримиренних ідеологій, двох соціальних світів і про своє місце в тій боротьбі. Поезії, що склали книжку «За синім морем», прозвучали як талановите слово радянського митця-громадянина про капіталістичну дійсність.

Розглядаючи ці твори, в яких викривається «труменівське царство», критика відзначала і ґрунтовне осмислення теми «двох Америк», і осуд хижацького суспільства, що тримається на пещадному визиску, експлуатації трудящих. Неодмінно ж пам'ятаєш: здійснено це по-малишківськи, не просто гостро, а з вогневим темпераментом, з майстерним використанням контрастних тонів, метафор і протиставлень, влучних «різких» епітетів, а часом і засобів іронії, сатири.

В поезіях «Безробітний» і «Дівчинка», «Біляве дівча на панелі...» і «Тапець», «Червона блискавиця» та в інших бачимо реалістичні побутові сценки, щодення й людей у ньому, але скільки вражаюче правдивих деталей тут зафіксовано і яке щире співчуття до людини сповнює ці невишукані рядки! Чимало Малишкових віршів — це вірші контрастів. Поет пише:

Я не дививсь на ті вогні,
Що по Бродвеї вдалині
Пливуть, як жовті мертві плями,
Бо тут же, в Гарлемі, де ями,
І гниль, і сморід з-під воріт,
Там чорна ніч пливе у світ.

Чим вище підноситься голос викриття цього багатого для багатьох світу, тим глибша іронія «Статуї

Свободи» і віршів-епітафій «Напис на камені», тим гостріша сатира на короля буржуазної преси «Херст» і догідливого «націоналістичного пса» «Непроста особа».

Життєво актуальний пафос цієї «заокеанської» книги — у викритті паліїв війни, ворогів миру і демократії. Перед лицем капіталістичного світу А. Малишко постає як радянський митець-патріот, слово якого наспражене й окрилене правдою соціалістичного світу.

Можна сказати, що А. Малишко охоче звертався в своїх творах до того, що давно стало вічним, і до того, чому ще належало добути право на таке високе найменування. Його «Книга братів» є художнім утвердженням вічного і непорушного — дружби України й Росії.

Герої його віршів та балад — люди з Дону і Дніпра, Богдан Хмельницький, гречкосії і воїни, яким судилося звершити історичний акт возз'єднання («Донець», «Балада про гречкосія», «Два брати», «Переяславська рада»). Історичний план цього віршованого епосу поєднується із плапом сучасним, коли в інших творах змальовується радянська дійсність і радянські люди — воїни і трудівники з братніх республік.

З виходом у 1956 році книжки «Що записано мною» в творчій біографії А. Малишка розпочинається новий етап, який характеризується поглибленням лірико-філософських роздумів про неосяжне багатство і розмаїття людського життя в час бурхливого і неспокійного полудня віку. Книжку лірики з таким образним визначенням — «Полудень віку» — поет видасть трохи пізніше, 1960 року, але вже в збірках «Що записано мною» і «Серце моєї матері» (1959) він веде лірико-філософські «записи» того, що проходять крізь серце, збагачується його теплом і здобуває значення глибоко продуманих, вистражданих істин і узагальнень.

Кажучи у вірші «Я не жив ці літа за глухою важкою стіною...» про свій час і своє громадянсько-поетичне покликання, А. Малишко багато що пазира як сприйняте й осмислене на шляхах життєвих, не забуваючи, однак, про необхідність поповнювати ці ліричні «записи», бо — «не все ж, мої друзі, не все ще записано мною!» Згадані книжки і видані в наступні роки «Лісти на світанні» (1961), «Прозорість» (1962), «Дорога під яворами» (1964), «Рута» (1966), «Синій літопис» і остання «Серпень душі моєї» (1970) склали об'ємний, багатющий змістом і щедрий на художні відкриття літопис поетових роздумів про бурхливу добу і радянську людину.

Малишкова творчість цих літ стаповить велику книгу буття людини і суспільства, людини і світу, осмислену частково в епічних і, головним чином, у ліричних вимірах.

Поетові роздуми приводять нас до найважливіших проблем і питань про смисл і велич радянської людини і народу, про джерела їхньої снаги й розкрилення, про те, чим постійно збагачується їхній духовний світ і що значать для нас священні явища і поняття — досвід Жовтня, громадянської і Вітчизняної воєни, керівна, визначальна роль КПРС, діяльність Леніна і, кажучи словами поета, «Ілліча дорогі заповіти».

Рядки високого натхнення віддавав А. Малишко левінській партії — до неї звертався в різні роки, в різних своїх книжках. Образ Партії збагачує авторові роздуми про власне життя і життя народу на всіх етапах радянської історії. З особливою силою зазвучали його рядки у «Пісні про Партію» і «Як приймали в партію» — в цих ліро-епічних гімнах на славу комуністам, виспіваних вільно, багатоголосо, в могутніх і багатобарвних ритмах.

Не трава, не зелен сад
В щирім слові стелиться,
Сталінград мій, Сталінград,
Вогняна метелиця.

Ні проїхати, ні пройти,
Кілометри — фронти, —

пише поет у вірші «Як приймали в партію» про Сталінград, всенародну битву з фашизмом, про ті вогневі рубежі, де його приймали в партію. Вірш про цю подію в особистому житті Малишка став «оглядом» власних доріг і клятвою на боротьбу, на вірність Вітчизні.

В ліриці А. Малишка озивається ніжне, трепетне почуття тривоги і вболівання за людину, яка стає віч-на-віч із бурхливим віком, позначеним могутнім розвитком технічного прогресу і загрозою війни у світі. А втім, щодо поступу науки і техніки, зміни обличчя землі поет не був прямолінійним чи поверховим у своїх судженнях і оцінках, як це верідко траплялося в деяких співців сьогодення. Автор «Дороги під яворами», «Рути», «Синього літопису» та інших кнпжок підносив на поетичну височінь духовно багату, відкриту для життя і борінь особистість і утверджував думку про «ідеальні», гармонійні, сказати б, її взаємини зі світом. Свого часу він називав ХХ вік жорстоким (дні війни), і це зрозуміло. В кінці 60-х років поет подає мініатюру-роздум про цей «кривавий» і «жорстокий» вік в іншому, значно осяжнішому плаці:

...мало хто знає, що він
Приходить світанком до оксану,
І обмиває від поту чоло,
І гойдає мільйони колисок,
Щоб дітей не збудити.

(«Всі кажуть:
кривавий двадцятий вік...»)

Складний, суперечливий час, так, напевно, думав поет і висловлював віру в щастя, розум і силу людини.

Тому з гіркотним почуттям і гострою зневагою таврує він зло у світі, підлоту, підступництво, ладен змити «пораплення гніту й страхіть Для інших надій і нових століть» («Подай мені руки, о віку мій...»),— вірить, знову-таки, у торжество справедливості на планеті.

Світ Малпшкової лірики щедро відкриває нам чимало глибоких істин, художньо пізнаних автором, вагомого, і символічних, нерідко концентральних образів соціально духовного змісту.

Могутнє життєве і поетичне повноголосся притаманне неповторній пісні Андрія Малишка. Пісенна його спадщина велика (і можна висловити впевненість: композитори ще відкриють і «озвучать» немало ліричних поетових віршів), але досить уважно перечитати такі відомі, популярні в народі твори, як «Пісня про рушник», «Ми підем, де трави похилі...», «Пісня про рідну землю», «Цвітуть осінні тихі небеса...» і останній, датований 8 лютого 1970 року, вірш, остання пісня «Чому, сказати сам не знаю...» («Стежинка»),— досить перечитати лише ці пісенні шедеври, щоб краще зрозуміти яскраво індивідуальний і народний характер пісні і загалом поетової творчості.

Пісні А. Малишка чужі вишукані епітети і метафори, «важкі» слова і словосполучення, увесь її образний лад і весь лірично-мовний потік начебто опромінений мудрим і чистим поглядом людини, яка знає силу і привабливість народної поезії і народного мислення.

Вражає мелодійно зіткана з найдушевніших слів цілісна ткапина твору, в якій просто і вільно відкривається висока поезія, здавалось би, таких звичайних речей, як трава і дорога, зелений луг і солов'їні гаї, стежка біля воріт і очі людські, усмішка, жести зустрічей або ж розлуки. Олесь Гончар влучно

говорить про характерне для А. Малишка глибоке відчуття народної пісні, називаючи поета тонким знавцем і цінителем у цій сфері. А. Малпшко, пише О. Гончар, «зумів осягнути саму душу народної поезії, внутрішні закони її розвитку, і тому народнопісенна основа в його творчості не стилізація, не орнаментика, то його власне поетичне мислення, органічна поетова образність, що зливається з художнім розливом образності народної»¹.

В поезії А. Малишка не доводиться шукати зумисне «народних» образів чи спеціальних «запозичень» з фольклорних джерел. Вона вся становить собою явище художньо неповторне й оригінальне в розумінні естетичному.

Пізніше, вже в час виходу «Дороги під яворами» та інших книжок, А. Малишко, нічого не втрачаючи із попередніх здобутків своєї поетики, активно збагачує і врізноманітнює її новими ідейно укрупненими, осяжнішими завданнями. Він пише медитативно-роздумливу, філософську лірику, в якій «ущільнюється» час і утверджуються ідеї та істини, здобуті на основі народного і власного досвіду. Художньому здійсненню таких завдань відповідає містка і оригінальна метафоричність, багатство епітетів і порівнянь, зіставлень, паралелізмів — загалом образна щедрість поетики, спроможної передати враження життєво-часового простору, масштабність мислення і почувань ліричного оповідача. Скажімо, А. Малишко творить прекрасний монолог «Там, за рікою» — про відшумілу молодість і її невмирущість у серці, «примиряючи» мотиви смутку і торжества життя,— творить монолог про свою молодість у своїм краї, але на диво широченний

¹ Олесь Гончар. Сурмач. У кн.: «Малишкові дороги. Спогади про Андрія Малишка». К., «Дніпро», 1975, стор. 28.

простір землі й історичного часу «охоплює» його погляд і його поетичне слово:

Сни, і кохання,
і шукання з розлуками,
І жита, як Дунаї,
за роздоллям озерним,
Серце моє, серце,
Не бийся із муками,
Ми повернем додомоньку,
Ми ще повернем!

Задумуючись над своїм життям, над плином часу і народним поступом, А. Малишко у вірші «Тут Стугни плин малює вічну карту...» називає себе одним «з тих малпх шевченківського гарту. Що світ спізнав, а чорний хліб місив». Окрема особистість і велике життя, маленьке «я» у величезному світі з його масштабними новітніми прикметами,— про це мовиться, але й про те, що людина не губиться в цьому огромі, що цвіт її буття живий, не в'яне: «Глобальними й водневими ночами Мій бідний цвіт не в'яне, а цвіте». На метафори поета лягає відсвіт цілого неспокійного світу («Стугни плин малює вічну карту», «вся матерія гарячим сріблом кута», «сім'я дубів... кронами в вітрах мій голос попесе...»), епітет, на відміну від сталого, «традиційного» в піснях, позначає нові ознаки, нові реалії життя (наприклад, глобальні й водневі ночі, ракетні меча та ін.), широкі образи-узагальнення,— все це, поряд із поетикою простішою, звичною, надає філософській ліриці глибокого змісту і, поза сумнівом, свіжих поваторських якостей.

А. Малишко натхненно й наполегливо творив свою поезику, ґрунтовану на народній основі і відповідну сучасній художній культурі радянського народу. Він утверджував її своєю творчістю, дорожив нею і не раз обстоював, висловлюючи і в окремих полемічних

віршах власні погляди, зокрема, на такі питання, як зв'язок поезії з життям, партійність і наступальність позиції радянського митця, беззавітна відданість комуністичній справі. Малишко уславлював жivotворні ідеї ленінської дружби народів, дружби літератур і їх видатних творців,— наприклад, згадати вірші-посвяти О. Прокоф'єву, О. Твардовському, митцям Білорусії, Грузії.

Талановита пісня поета обірвалась на високому злеті. Помер Андрій Малишко 17 лютого 1970 року.

Досвід таких майстрів, як П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, А. Малишко, навіки залишається людям. Це не окремі художні явища, позначені простим словом «спадщина», а світ життя й боротьби, турбот і поривань людських до верховин перемог і щастя — світ нуртуючих пристрастей, хвилювань, радості і неспокою, любові й гніву. Віп рухомий, живий — варто лиш доторкнутися до нього серцем, щоб відчутти земні вияви й прикмети цього світу.

*

Андрій Самійлович Малишко пройшов шлях бойового поста-сурмача, трудівника слова і воїна. Поет-комуніст, творчість якого позначена яскравим вираженням комуністичної партійності, був активним громадським діячем. Він працював у комсомольській пресі (газета «Комсомолец України» і журнал «Молодий більшовик»), у дні війни був кореспондентом армійських газет, з 1944 до 1947 року — головний редактор журналу «Дніпро». По війні поет тривалий час входить до керівних виборних органів Спілки письменників України і Спілки письменників СРСР.

Високі довір'я і шана народу до талановитого письменника. Він був депутатом Верховної Ради УРСР чотирьох скликань. Творча і громадська праця поета

відзначена двома орденами Леніна, іншими урядовими нагородами. Його книга «За синім морем» і цикл віршів «Дорога під яворами» відзначені Державними преміями СРСР (в 1951 і 1969 роках). За кнпжку «Далекі орбіти» в 1964 році А. Малишко дістав звання лауреата Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка.

Андрія Малишка найкраще уявити живим — натхненним, бойовим і неспокойним, до самозабуття захопленим працею-творчістю. Зігрите любов'ю до людей і природи, до добра і краси, його слово несе мільйонам читачів правду про велич і звитяжність радянського народу-трудівника, про славу і мудрість ленінської партії, про вічне братерство народів. Це поетове слово беруть до серця сучасники, братимуть прийдешні покоління на світлу радість, добру науку і вічне життя.

І в а н З у Б



ПОЕЗІЇ





I.

1935—1940

ІЗ ЗБІРОК

«БАТЬКІВЩИНА», 1936 р.

ТА «ЛІРИКА», 1938 р.

БАТЬКІВЩИНІ

Ти мене з дитинства підіймала,
Хліб дала з піснями солов'я,
Відвела доріг мені немало,
Земле, зореносице моя!

Степові засмалені дороги,
Мідь важка зеленої тайги,
Дніпрельстану хвилі — за пороги,
Балтики гримучі береги.

Що дороги, що високе жито
Із веселим сонцем пополам.
Рідну, добру, у крові умиту,
Я тебе нікому не віддам!

Як шумуєш чорноморським валом,
Літаками в дальньому краю,
Як гримиш на сході за Байкалом —
Я тебе одразу пізнаю.

Як зіходиш молодими днями,
Поїздами кличеш увочі,
Де смагляві хлопці йдуть полями —
Трактористи й славні сівачі.

Як тебе на голос не впізнати?
Серце, і життя моє, і кров,
Найсвятіше слово наше — мати,
Рідна земле, правда і любов!

Нас малих доглянула, зростила,
Зір дала — осліпленим колісь,
Силу — серцю, соколині крила,
Щоб навіки в небо піднялись.

Ми знялися гордо і крилато,
Бачим світ і небо молоде.
Той, кого навчила ти літати,
З піднебесся зроду не впаде!

Ми знялися над великі води,
Бачимо доріг прибитий пил,
Де лягли бойовища й походи
В спокої задумливих могил.

Пшениці над ними стоголосі,
І синіють ріки на зорі,
Там лягли брати мої — матроси,
Ковалі, уперті шахтарі.

Сталевари з синього Уралу,
Чорноморські хлопці-чабани...
То вони знайшли твоє начало,
У поході звірені сини.

І приймали смерть суворим оком,
Чорну, неприкаяну біду,
Щоб цвіла ти простором широким,
Виростала явором високим,
Наливалась плодом у саду.

Від чужої кулі, під заграви,
Може, десь поляжу у бою...
Та за ці врожаї й тихі трави,
За людей гартованої слави,
За Вітчизну — молодість мою.

Тільки нам все жити, не вмирати,
Зерно сіять, зацвітати знов.
Тільки щастя нам дано багате,
То велике щастя наше — мати,
Батьківщина — правда і любов!

МАТИ

От тепер і мову починати,
В тебе думи і багатство слів.
Посивіла невмируща мати
Двох десятків дочок і синів.
Молодисті темно-карі очі
Підведеш, як ласку, від землі,
Руки смагли, чесні і робочі,
Півстолітні чесні мозолі!
Вийшла в поле, вставши на світанку,
Нили руки, на губах смага.
Йшли обози, гримали тачанки,
Покривала стяги пилюга.
Люди, й шаблі, і зоря вишнева,
Ув обозі рівний голос твій,

І кричали молоді дерева
При великій тузі вітровій.
Ти бійцям розносила махорку,
Пайкові ділила їм харчі,
Порвану латала гімнастюрку,
Бинтувала рани уночі.
І не оспівать, і не згадати
Ран гарячих, порох даліни.

У полку тебе назвали — мати,
А бійці назвалися — сини.
Троє літ не покидала діла,
Як ішла крізь села і міста,
Тільки серед бою посивіла,
Зморшки дві лягли понад уста.
А бійці приходили до хати,
Шапували матері літа,
А бійці казали: — Нашу матір
Навіть куля клята обліта! —
Скільки рук, обпалених між бою,
Ти злічила, вгору підняла,
Гімнастюрки, латані тобою,
Скільки людям принесли тепла!

Сходить ніч, колишуться діброви,
Напливає неба синь-ріка,
Затишають молоді корови,
На цідилках пара з молока.
Ти дійницю підняла на руку,
Обвиса дійниця на руці,
Виростають ясноокі внуки
На густім і теплім молоці.

УРОЖАЙ

Я знав Хому Метелика. Бувало,
У віч в степу чи в росянисту рань
Закурить люльку, розповідь немало
Веселих чи суворих повідаць.

Куди мені їх зміст переказати!
Він сам казав критично: — Молоді! —
Бо сорок літ немовби й небагато,
А як прожити в горі та біді?

І де вже тут до казки-ласкавиці,
Як дощ січе, як упадає грім!
Напій волів із панської криниці,
Рости хліба на полі не своїм.

Колочий колос наливає співна
Зерно в зерно і вусом прикрива.
І жалко, Хомо, серцю певимовно:
Від Чорномор'я запливуть жнива.

Уставуть коши, збирані щоднини,
Махнеш рукою, вимовиш: — Прощай... —
У тебе що? В долоні дві зернини,
На зуб надкушені, увесь твоїй урожай!

Та ніч ішла, великий час розплати,
І зупинявся днів коловоріт,
І хліб горів, і племінь язикато
Кричав до хмар про кров твою і піт.

Тобі минуле згадувати важко,
Тютюн посипав, розповідь не та...
А пан подох, і вицвіла ромашка,
На давнім жнивві чорна блекота.

Та час кінчати. Вітер, як сопілка,
Заграв край неба спілому вівсу,
І перепел, шукавши перепілку,
З ячменю збив устояну росу.

О мій врожаю, світла моя доля,
Візьму я колос, тихо коливну,—
Люблю твій шум і шепіт серед поля
І серцем чую силу наливну.

У теплий вечір міддю блисне просо,
Медова гречка в тиші і в цвіту,
Жита рясні, пшениця стоголоса
Під небо гонить хвилю золоту.

А вдарять густо перекати грому,
Півнеба вкриє туча зокола,
Ти зашумиш, як море невідоме,
Від кореня до ніжного стебла,

Врожаю мій! А ніжні блискавиці
Впадуть дощем, високим і рясним,—
І ти замреш, немов крилата птиця,
Притомлена простором віковим.

Яке безмежжя! Небеса безкраї,
Ромашка сяє, ніжна і проста.
У тім степу людина виходжає,
Надурожай безмежно вироста.

Іде серед хлібів і супокою,
Стебло погладить, гречки медоцвіт,
Торкається смаглявою рукою
Зерна, тугого й чистого. Привіт

Тобі, рільничий славний бригадире,
Старий Метелику! Ідуть літа,
Врожаєм спіють думи наші щирі,
Встає любов і гине суєта

Про хліб насущний. За налив зернини,
За пшениці дорідної краси —
Ти кров свою загубиш до краплини,
Але землі цієї не віддаси!

Колгоспної, хорошої, ясної,
Де хліб налився й пересох кукіль.
Ну, що ж, Хома Микитович, з тобою
Нам ще не раз водити хліб і сіль.

Ще скільки мрій і скільки того діла,
Шумлять хліба, і простір, і вода.
А він іде, високий, посивілий,
На схід, на захід — поле огляда.

Я тільки вгледжу золото врожаю,
Пшеничний колос і жита як дим,
Завжди Хому Метелика згадаю
Сердечним словом, тихим і незлим.

ОПАНАС БІДА

Ну, спочили, хлопці, вставайте і гайдá
Із-під клену-дерева до суворих круч.
Натягає повода Опанас Біда,
Кров'ю ополощена, вибігає Случ.

А дороги мірянні, хоч не дві версти,
А мости позірвані — річкою брести.

Гнеться сокорина в світання тихий час,
Розгорта знамена широкий небокрай,
Ескадронним сказано: — Знай же, Опанас,
Ту шляхетську голову добре пригощай!
— Будуть вони падати з-під грізного дощу,
Ту шляхетську кісточку добре пригощу...

Аж по Случ від Каспія все на бій, на бій,
Небо блиска шаблями, полем ходить гук,
Опанас літає по широті земній,
Кулемета й віжок не випускає з рук.
Тільки невелике горе в нього є —
Троє літ з тачанки друг мій не встає...

Зорі-зоряниченьки, пісенька коліс,
Кожанка розрубана на правому плечі,
Опапасу байдуже, пагорок чи ліс,
Ворога косити удень чи уночі.
А поляк, лютуючи, з подиву прорік:
— Як грозою вигубив! Що за чоловік?

— Киньте, хлопці, куриво, втіху-самосад,
Про домівку згадувать, про любов не час.
Здрастуй, тихе місто, світлий Новоград,—
Так душевно мовив товариш Опанас.
Дві великі тучі пішли наперелом.
З піднебесся гайворон падає крилом.

Рушили тачанки від правої руки,
А шабельок тисяча з темного ліска.
— Ми ще їх добудемо! — кажуть біляки,
Та медалі сиплються, як стара луска.

Озлобилась шляхта, бачить, що не мед,
Офіцеру в п'ятки проситься душа,

Тільки залітає Опанас вперед,
Що й крилата птиця услід не поспіша.
Ой чого ти вирвався вітру в перегон?
Коні перестріляні, а тобі — полон.

Недалеко, певне, до смертного кінця,
А пани шукають єхидного слівця:
— Не Біда ти іменем? Ворог наш повік,
Чи не ти з-під Києва гнав ясновельмож?
Цілу роту кулями чи не ти посік? —
Опанас, подумавши, відповів: — А хто ж?

— За такі послуги й нагорода є —
Вчепимо ногами до крайньої сосни,
Вороння нагряне і голову поб'є,
Ніч підійде, матіпка, — снитимуться сни.
— Встати я не можу. З вас би хто поміг. —
Підійшли й обмерли: чоловік без ніг!

Горе невелике в серці в нього є —
Троє літ з тачанки друг мій не встає.
І стоїть та шляхта, розгублена й бліда,
В очі їй сміється Опанас Біда!

ПРОЩАННЯ

П. Р. Тичині

Не сумуй одна,
Не журись одна,
Дівчино моя хороша,
Вишня наливна!

Ой напій коня,
Карє оченя,
Сизокриле голуб'ятко,
До побачення!

Вийшла за Дунай,
Прощавай, прощай...
А в поході, у народі
Ти мене згадай.

Ще й звелась рука,
А журба гірка:
Тільки пісня. Тільки слава
Про більшовика.

Що полями слід,
Що лугами брід,
Ясна зірка на кашкеті
Повела в похід!

...Ой напій коня,
Карє оченя,
Сизокриле голуб'ятко,
До побачення!

ПОЛУДЕНЬ

Ліси виносять виточені жолуді,
Земля живе і вимага пісень,
Підводиться земний, великий полудень,
Моєї долі ясний першодень.

Він поруч неба, над борами птичими,
На синім морі водить кораблі.

Ростуть малята не косноязычими,
А вогняними людьми на землі!

Бо він узяв та напоїв їх соками,
Дав зір очам і серцю перший жар,
Наповнив мрії думами високими,
Розвіяв ніч. І розвороти хмар

Лягли під сонцем ластівками дикими,
І люди встали з пороку століть;
Рубають вугіль — ходять ясноликими,
Смагляві руки вигинають мідь.

Мені б тих слів обточених, як жолуді.
Земля живе і вимага пісець.
Підводиться земний, великий полудень,
Моєї долі ясний першодень.

І слава наша, числами незлічена,
Породить слова праведний огонь,
Що нами зроблено — то буде
звіковічено,
Як правда, і святиня, і закон.

* * *

Дядько мій, Микита-чорнокнижник,
Швець і мрійник, славний чоловік,
Все життя розповідав про віжність,
Хоч її не бачив цілий вік.

Сорок років випало тачати
Халявки та кроїть переди,
Шити з юхти чоботи багатим
І чекать голодної біди.

Мов води подавши ключовиці
З польової тихої криниці,
Все на душу виливав мені
Дядько мій в звичайній сивині.

Старості вчуваючи негоду,
Все, що мріяв, все, що в серці мав,
З нашого обухівського роду
Ти мене хоч піснею підняв!

Як ти бачив, тихий і суворий,
Через окулярів темноту,
Дядюшко Микита? Грає море,
Хвилю підіймаючи круту,

Що твої літа. І червіньково
Спіє сонце, як гарячий плід.
Ти мене не кличеш на розмову,
Не запросиш більше на обід.

Де твоя могутня давня сила?
Тільки гук і відгук у гаю!..
Де твоя захована могила
В рідному отецькому краю?

Тільки ж це не сльози у знемозі
Горло перехоплюють в цю мить.
Іноколи ми падаєм в дорозі,
Та безсмертно починаєм жить.

Міць твоя живе в моєму хлібі
І в судьбі, якою дорожу.
Я прийду і вимовлю: — Спасибі,—
І нічого більше не скажу.

За твою усмішку, рідну й милу,
За казки в дніпровому краю,
За любов, і за пісенну силу,
І за віжність мріяну твою.

* * *

Від степів і спілої пшениці,
Славних друзів, хлопців-озерян,
Від дівчат, що піднялись, як птиці,
На моря і дальній океан,

Від моїх омріяних дитячих
Снів, і смутків, і далеких злив
Я листів чекаю, слів гарячих,
Слів терпких, як терену налив.

Друзі, друзі, нам би звістки треба!
Вже розквітли яблуні рясні.
Скільки рук торкнулося до неба
І синів родилось навесні!

Тільки ми не стрілися, неначе
П'ять гілок в зеленому саду.
Прийде лист і слово те гаряче —
До півночі місця не знайду;

Пригадаю теплий шум пшениці,
Славних друзів, хлопців-озерян
І дівчат, що піднялись, як птиці,
На моря і дальній океан.

ІЗ ЗБІРКИ «З КНИГИ ЖИТТЯ», 1938 р.

КАВКАЗ

На стрімких вершинах незабутніх
Ясних зір непогасимий жар,
Бурка на плечах його могутніх,
Крила хмар за плічми, крила хмар.

Так і встав: до неба від низов'я
У громах, у сонці на віки,
І шумлять річки до Приазов'я,
І повзуть важкі льодовики.

Будь здоров, Кавказе! Слава лине,
Як моря, яких не перейти,
Де зійшлись народи воєдино,
Тридцять три богатирі-брати.

А в синів кипить в серцях відвага,
Кожному скажу, — радий без меж:
— Здрастуй, друже мій, чи амханого¹,
Як працюєш, мрієш і живеш?

¹ Товаришу (*грузинськ.*).

Слово «друг» для серця воскресало,
Битву перейшовши не одну,
Матері одні нас колисали
На Україні, в Горі, на Дону.

Ми разом пили води живої,
Почуття одні взяли в серця.
— Здрастуй, світе радості земної,
Руставелі, славного співця!

Так і стій в висотах незабутніх,
Де сніги і зір палючий жар,
Бурка на плечах твоїх могутніх,
Крила хмар за плічми, крила хмар.

ЛЕНІН В ТАММЕРФОРСІ

Сніжок грудневий. Паморозь скрипуча,
З-над Фінської затоки синя туча.
На землю скель і райдуг малинових
Нужда прийшла гостити у дворі,
І від Іматри, від борів соснових
На заробітки вийшли торпарі.
У час такий в нужді, в пекельній скруті
І Таммерфорс задумливо притих,
Лиш поїзди гули на первопутті,
Березняки — на скелях вікових.
Приїхали в огнистому морозі,
Самі — огонь, самі — як той булат.
В сіренькому будиночку на розі
З'явилося грізне слово — делегат.
Воно прийшло в жару ідей, в задумі
Із Вознесенька, з Харкова, з Батумі,
Із Пітера, з підпілля, із заводу

Несли його у світлооку ніч.
Своїх братів, синів свого народу
Скликав на конференцію Ілліч.
І от зійшлись, тавровані і гнані
Царем проклятим, партії сини,
Що в Нерчинську вмирали на засланні,
В Уржумі волочили кайдани...
Як той огонь, що блискає у домі
І плавить все, освітлюючи ніч, —
Вони зійшлись, несхитлі і незломні,
І тисне руку кожному Ілліч.
Газету взявши, глянув свіжі вісті,
Скраєчку сів на кедровий стілець,
Примружив очі глибоко-іскристі —
Немов засяяв сонця промінець.
Підвівсь один: — Сказать одверто мушу,
Не ждiть рятунку ні від кого й див,
Свої в нас сили! — Полум'яну душу
Він почуттям великим розбудив.
Ілліч підвівсь. Простий, непереможний,
Ще й усмішка, і рух знайомий кожний,
Заговорив... Схилившись, делегати
Кивали схвально й щиро звідусіль:
— Селянам землю треба всю віддати,
Хай визнає пан, почому хліб і сіль!

І слово те, гаряче й полум'яне,
Що мовив Ленін, мудрий чоловік,
І думка його матроси, і селяни,
І ливарі взяли собі навiк.

БІЙЦІ

Я вздрів могилу, сиву від часу,
Гранітний камінь, з дроту огорожі,
Тополі в ряд, леліючи красу,
Шумлять собі на тім ясендорожжі.

То був матрос, веселий гармоніст,
Прийшов з Неви, із грізної «Аврори»,
Він ніс життя, не перекажеш зміст —
Бої, походи та пічні дозори.

Громи гармат і гнів свинцевих злив
Не брали хлопця в сивому тумані.
Ім'я матроса кожен з нас любив,
Що славою ходило на лимані.

Спинись, мандрівче, стань серед доріг,
Матрос Ковач в степу оцім поліг.

Вмирав і крикнув другові: — Живи,
У нас велика доля із тобою! —
А друг лежав, до ніжної трави
Русявою припавши головою.

То був шахтар-одбійник. Не один
Пішов на приступ, на гарматні дула.

Уламками доріг до верховин
Сягнув шахтар. Та куля перетнула
Гаряче серце. Смерть йому гірка.
Під білий камінь дощ не затіка.

Латиш отут. Уральці рядом з ним,
Херсонська даль співуча, ясенова...

Як дуб на скелі, нездоланні ми,
Озброєні, окрилені буремно.
О кров, пролита нашими людьми,
Ти напоїла землю недаремно!

ЯК ПРОМЕТЕЙ НАД ГОРАМИ...

М. Островському

Як Прометей над горами Кавказу,
Залізом скутий, серцем не холов,
Стократ замучений, не скорений ні разу,
Богів ненавидів, хоч по краплині кров

Орел точив. Недугою прикутий,
Лежав мій друг, і снилися йому
Шляхи веселі, далі незабуті,
В крові політі, знайдені в диму.

Недуга брала по краплині силу,
Очей тушила негасимий жар,
А він дивився, як шуміли крила, —
То друзі піднімалися до хмар.

Вставало сонця раннє пожарище,
Небесних кленів обсипалась мідь.
І слово рвалось: — Друзі мої, вище,
Здіймайтесь вище! Сміливо летіть!

І ти б летів (велике встало діло),
Чи по землі, чи прямо до небес.
Сімнадцять ран покрили твоє тіло,
Смертей сімнадцять не взяли тебе!

Коня б сідлати і, здійнявши руку,
Кришить панів, як сказано, до пня,
Деся березуть котовці ту шаблюку,
Вівсом годують доброго коня...

Корчагін Павка! Як тебе забути,
Баклажку, пісню, повід при сідлі,—
То ж ми пройшли невидані маршрути
По нашій рідній молодій землі!

Минають дні... Ясна твоя усмішка
Іще горить, як ранок на зорі.
А лікарі чомусь ідуть від ліжка,
Задумливі і тихі лікарі...

Як Прометей над горами Кавказу,
Ти хилиш світлу голову свою.
І я хотів би вмерти не відразу,
Сімнадцять куль прийнявши у бою,

Не впасти над бойовищем ворожим,
Людей любить і прославляти їх,
Хоч рисочкою будь на тебе схожим
У помислах і у ділах своїх.

ДЖЕРЕЛО

На тихім лоні, при шумній діброві,
Де ситняги і пісні перегук,
Ми бігали, смагляві, чорноброві,
Тернину їли, нищили гадюк.

А день лягав на світлім видвокрузі,
Були його простори замалі...

До джерела ми припадали в лузі
Попить води від глибини землі.

Вона лисніла й шепотіла, любя,
Щасливий той, хто глиб її кохав!
Вона несла гарячі сили дуба,
І сік землі, і солодощі трав!

І ми пили того чудного соку
Снагу джерельшу, а не каламуть,
І виростили, й виростили, нівроку,
Такі, що не схитнути, не зігнути!

І розійшлися по землі. Довкола
Нам пил доріг вкриває смагли чола.
І я кажу: ходімо вище й вище,
До крайніх зір, до глибочизни рік,
Де світ лежить, як грізне бойовище,
Пізнай його й переможи навік!

А хто стомивсь в дорозі крутобокій,
Вернись к землі і спражно припади
До джерела співучого потоку,
До рідної глибинної води.

Я джерелу всю славу віддаю,
Той сік землі трима мене в бою.

ТОНЯ

Так тебе запам'ятав: діброва
В солов'ях, та степ, та небеса,
Де твоя косинка малинова
На вітрах південних не згаса.

Як же їй згасати, полум'яній,
Як на ній півоній дивний сад!
Пройдеш, Тоню, — хлопці на лимані
Хмуряться і смалять самосад.

В снах, у мріях на ловецькім ділі
Скільки дум продумали вони?
Знають сестри-чайки посивілі,
І засвідчать, певпе, буруни.

І соромляться, і шепчуть: — Мила, —
І стихають крила парусні.
Чим, скажи, їм серце полонила,
Карим оком, посміхом ві сні?

Чи морською синьою травою
Ти круг пальця хлопця обвела?
Чи навіки рівною бровою
Світ перетуманила? Діла!

Тільки й сам я в червінькову осіп,
В глід вкохавшись, в пебо осяйне,
Дослухаюсь, Тонько русокоса:
З-понад моря не зовеш мене?

Ні та й ні... Шепочеться діброва,
Та вечірні плинуть небеса,
Та зоря палає малинова,
Як твоя косинка, не згаса.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Спить земля, охмарена і славна,
А в Путивлі кряче віща птиця.
І горює-квилить Ярославна
На світанні рано, як зигзиця:

— О Дніпре, Дніпре, мій Славуто,
Широк і славен ти єси,
Чи вбито князя, а чи скуто,
Мене до нього занеси.

Туди, де він в степу почує,
Де списів блискає блакить,
Рукав бобрянний омочу я,
Щоб смерті рани освіжить

На тілі княжому. О горе,
Куди подітися мені,
В пустині цій — самотині,
Скажи, Славутичу!

Прозоре
Палає небо. Вітру гнів.
Дніпро заграв, загомлів:

— Народжені в одній родині,
Сини во славі немалі,
То хвиль моїх відгомін синій
Їх колисав на цій землі.

Я краплями себе розвію
І спразі підступу не дам,
Я принесу життя надію
Моїм окривдженим синам!

Спить земля, охмарена і славна,
А в Путивлі кряче віща птиця,
І горює-квилить Ярославна
На світанні рано, як зигзиця:

— Вітрило, вітроньку, вітрисько,
В небеснім безкраї лети,
На вояків не падай низько,
Не гни черленії щити

Та не метай калені стріли
В хоробрих русичів! Стрясни
Вагу землі, як грім весни,
Щоб половцям були могили...

І світить сонце поміж хмар,
І мовить вітер-володар:

— Вони стоять, єдинокружні,
За Руську землю уночі,
Списи метну я харалужні,
Зверну гартовані мечі
На ханські орди. А печалю
Я не зараджу їм здаля...
Сини мої, ви над Каяллю
Щитами вкрили всі поля!

Спить земля, охмарена і славна,
А в Путивлі кряче віща птиця,
І горює-квилить Ярославна
На світанні рано, як зигзиця:

— О вічне сонце огнелике,
Ти встало недругам на зло,
І радості чуття велике
Прийма людина і зело.

Тобі, пресвітле, ласка й шана!
Поглянь, в Задоння ідучи,
Невже на полі половчана
Поникли стяги й сурмачі

Дружини Ігоря? Сійни
Промінням теплим понад ними,
Шляхами тихими, ясними
Моє кохання поверни!

Та мовить сонце з високості:
— Я бачу: пилу сивина
Вкриває землю й білі кості,
Жона заплаче не одна...
Вороння почалась годівля,
І Див злітає на гіллю,
Я за синів своїх з Путивля
Ворожі орди спопелю
Огнем смертельним!

Шепчуть плавні,
За лебедями тане слід.
І все здається Ярославні:
Гуде, вертається похід,
І все здається...

За Сулою
Іржання коней, стягів тьма,
Дружина йде над ковилою,
А тільки Ігоря нема.

Мечі дружини, в битвах славні,
Дзвенять степами крізь імлу.
І плаче гірко Ярославна
В Путивлі-граді на валу.

ІЗ ЗБІРКИ

«НАРОДЖЕННЯ СИНІВ», 1939 р.

БОГУНСЬКА ПЕРША

Не плачте, богунці! До бою, богунці!
За нами підводиться край
 За волю, за свободу
 Для рідного народу!
Прощай, командире, прощай...

Виблискує зброя, і труби заграли
Від степу по тихий Дунай.
 За кров твою гарячу,
 За доленьку батрачу!
Прощай, командире, прощай...

То воля твоя нас у бій піднімає.
В пожарі гуде небокрай.
 За батька і за брата
 На ворога, на ката!
Прощай, командире, прощай...

Ми витремо сльози і зброю затиснем
Над полум'ям земель і рік,

Щоб ворогів рубати,
Щоб волю здобувати.
Прощай, командире, павік!

До степу старого, до синього неба
Не грізний шумить буревій —
За волю, за свободу
Для рідного народу
На смертний виходимо бій!

БОГУНСЬКА ЧЕТВЕРТА

З кінофільму «Щорс»

Гей, за Десною люди веселі,
Сонце встає над борами,
Там же богунці коней сідлали,
Ставши на ніч таборами.

— Звідки ви, хлопці, зброя в вас ясна,
В лузі гудуть батареї?

— З Києва, з Ніжина, з краю-розмаю,
Ще й з України всієї!

— Що ж то над вами ніч пожарами?

— Прапор то наш червоніє,
Гляне Петлюра, продана шкура,
Гляне — від ляку німіє.

— Скільки ж вас, хлопці, славні богунці,
Вийшло од рідної хати?

— Нас не багато, нас і не мало —
Вистачить пана рубати!

Щорс навчає, кличе до бою,
Гомін стоїть над полями.
Він і скликає, він і єднає,
Він, як орел, понад нами.

— Звідки ж ви, хлопці, зброя в вас ясна,
В лузі гудуть батареї?
— З Києва, з Ніжина, з краю-розмаю,
Ще й з України всієї!

НА ГОРІ ЧЕРНЕЧІЙ

Ось вона, твоя важка могила...
Тополинний гомін, вдалині
Пролетіла чайка, прошуміла,
Серце обентежила мені.

Чорна ніч, столітня і зловісна,
Не спливе, не принесе біди.
Може, чуєш, як лунає пісня?
То ідуть брати мої сюди!

Не прощавшись, прийдуть вони знову,
Звільнені від кривди і панів.
Нива шепче думу колискову,
Як ти жив, страждав, полум'янів.

Кажуть, тісно у землі лежати,
Пройнятим печаллю і вогнем.
Будем поле урожайне жати —
Колосків дорідних принесем...

Може, вчуєш, як вітри безкраї
Від дощів обсушують сльозу,
Як Дніпро ревучий підпливає,
Все тебе шукає поблизу...

В небі чистім — птиці грізволітні
Бережуть могили світлу тінь,
І несуть, несуть співці новітні
Дум твоїх неміряну глибінь.

*ІЗ ЗБІРКИ
«ЛИСТИ ЧЕРВОНОАРМІЙЦЯ
ОПАНАСА БАЙДИ», 1940 р.*

* * *

Моїй матері присвячую

Мати моя, мати дорога,
Осінь горить в полях,
Хай ані мжичка, ані юга
Не занесе твій шлях.

Мати моя, голово стара,
Встали багрянні дні,
Мчать ешелони біля двора,
Треба спішить мені.

Мати моя, опада сніжок,
Килимом стеле путь,
Хай не завіє твоїх стежок,
Що синові в серце йдуть.

ЗА КОЛОСНЯМ ЯРОВИСТИМ...

Ніч упала в полі і змінила мотиви
й настрій так, що хлопці заспі-
вали іншої, а саме такої, що коли
її чують пани за Збручем, то тря-
суться, паче в ляхоманці.

За колоссям яровистим,
За ліском березолистим
Грають сурмачі.
Блиснуть зорі у тумані,
Звідки йдуть вони, кохані,
Маршем уночі?

Звідки ті бійці,
Хлопці-молодці,
Що дівчата до півночі
Видивились карі очі
На околиці?

Може, стануть біля двору,
В полудневу теплу пору
Сядуть на обід?
Тільки в них і хліба, й солі,
Зброї доброї доволі,
Грозових побід!

Звідки вони йдуть,
Там бори гудуть.
Урожайні ходять тучі,
А на Дністері, на Збручі
Пан ховає лють.

Не злобися, чортів пане,
В нас підсоння непогане,

Є землі й води,
Є палаци й теплі хати,
Не тобі про нас питати,
Звідки ми й куди!

За колоссям яровистим,
За ліском березолистим
Грають сурмачі.
Блиснуть зорі у тумані,
Йдуть, і йдуть, і йдуть кохані
Маршем уночі!

НЕ МОЖУ УСЕ ПРИГАДАТИ...

Не можу усе пригадати з начала:
Хитнулися в лузі вершки комишу,
Гармати пішли, і кіннота промчала,
Пробач, що листа цього не допишу.

Бо нас на тім боці заждалися в гості,
Де блисне заграє золотий ожеред.
Частина в похід вирушає о шостій,
То значить — вперед, і вперед, і вперед!

Вже хлопці стоять у шоломах і зброї,
Баклажки при боці, куди подивлюсь.
Недарма в Дрогобичі кличуть — герої
І руки здіймає до нас Білорусь.

Струнким яворам увостанне наснитися
Голота, і галич, і посмішки дук,
Бо там, де ходив і ридав Острияниця,
Посунули танки і шляхті — каюк.

Між кованим дзвоном,
між гамором птичим
Зірниця зметнула штандарти ясні;
І ранок зіходить і сурмами кличе:
Прощай! До побачення! Жди навесні!

ПРО МАТЯША З ПОЛОНІНИ

Черемоше, Черемоше,
Тиха твоя вода...

Матяш сидів на вигоні три тижні,
Немов прокинувся од страшного сна.
В очах сліпих, широких і недвижних,
Горіла буків позолоть ясна.

Чого ти став при грізному стоході
В гурті нужди, і марення, і лих?
Кіннота йшла і, як завжди, в поході
Дзвеніла сталь про мертвих і живих.

— Візьмем старого? —

Двадцять рук помалу
Лягло йому на плечі, мов привіт,
В обозі діда хлібом годували,
Давали чаю, все було як слід.

А він схилився, немов дививсь у вічі,
Обмацував посмішку на лиці:

— Чи ви не з Запоріжжя? Ви не з Січі?

— Ні, ні, ми, діду, інші, ми — бійці.

Не з куренів, не з вицвілого коша,
У нас, Матяшу, шлях лежить один.
Хліб-сіль несуть нам ген від Черемоша,
І веселяться тремби з полонин!

НА МОГИЛІ ФРАНКА

Тут замість надгробка височить сіра
гранітна скеля. Каменяр важким мо-
лотом б'є її груді, і здається — вона
от-от затріщить і розсиплеться. Як
гордо піднесено чоло Каменяра! Яка
сила в його руці! Здрастуй, вічний
революціонер, здрастуй, мій брате-
поете!

В осінніх днях і в сніжному завою
Синам розкажуть мрійні матері,
Як ми ішли із думою новою,
Нових часів нові каменярі.

Як блискали за танками зірниці,
Як вересень горів на знамені.
І от на цій завітчаній гробниці
Зійшлися наші помисли і дні.

І тут не буде ні сльози, ні жалю...
Гвинтівку в тиші нахилив боєць.
Ти чуєш нас, знедолений ковалю,
Син коваля, і мрійник, і співець?

Чорніли дні, і люди гірко снили,
Аж доки брат не кинув гордий клич.
І пролилось чуття нової сили,
І слів, і квіту, і людських облич!

Твоїм пісням, полкам твоїм і чотам
Вставать з бійцями рано на зорі,
Де звергнули скалу,
политу кров'ю й потом,
Нових часів нові каменярі!

НАД ЗБРУЧЕМ ЗІРКА ПАДАЛА...

Над Збручем зірка падала високою дугою,
Віщуючи на прохолодь, па вересневі дні.
А ми угору зорили, в нас не було другої,
Крім тої, що зіходила па краснім знамені.

Вона ясніла трепетно, вишивана добірно
Сестрою, чи кохапою, чи матір'ю вночі,
І коликнулася музика тривожно і загірно —
Ударили у наступ смагляві сурмачі.

Тоді зенітки рушили і вилітали соколи,
Прожекторами блиснуло з доливної пітьми.
Піхоті стало весело, броньовики захокали
Могутніми моторами, зеленими грудьми.

А я хвилинку виберу, скажу про командира
(Отак за першим спогадом і другий вплива):

Людина він обкурена, душа у нього щира.
На землю глянув галицьку та й мовив: — Удова!

Ти сивою вдовицею квиліла, побивалася,
На торжищах магнатових, на чорних сеймах лжі,
І що тобі судилося, і що в дворі зосталося,
Крім кожушанки рвапої, трембіти і межі?

Печаль горюча випала ясним очам хорошим,
А батько йшов у паймити, то син просив: —
Візьми! —

Шуміла полонинами, ридала Черемошем,
Тернопільськими зорями горіла, як слізьми.

Та що недолю згадують веселим часом раннім!
Діди вклонились чоломво, і газди, й ковалі:

Сам Тимошенко їде на скакуні буланім,
Івася п'ятилітнього тримаючи в сідлі.

А той вдягнув будьонівку і посміхнувся
звóрушно,
Що аж дівчатам іскрою сяйнуло на душі.
Виносить мати коржиків із молодого борошна:
— Беріть та пригощайтеся. Беріть, товариші!

Над Збручем зірка падала високою дугою,
Віщуючи па прохолодь, на вересневі дні.
А ми угору зорили, в нас не було другої,
Крім тої, що зіходила на краснім знамені!

ІЗ ЗБІРКИ «БЕРЕЗЕНЬ», 1940 р.

БУСЕЛ

Він прилітас з далекого краю,
Не спочиваючи, лине, лине,
Здається, на світі миліш немає,
Чим паше подвір'я, стара яворина.

Стоїть вона здавна, листом багата,
Бува, зашумить. а бува, не шелеспе.
І от він шукає її, і хату,
І те, що прожито, як сон чудесний.

Спочине звечора в темному лузі,
Де в сипій заводі чайка кигиче,
А потім купається собі в галуззі,
Гніздо лаштує, буслиху кличе.

Давно спарувались, як птиці гоже,
Пір'я пазносять, кладуть між віток,
І хлопці вже чули (чи брешуть, може),
Як розмовляли вони про діток.

* * *

Нащадок наш у мемуарах знайде —
У стосах книг живе старий огонь, —
Як ми на лад новий співали «Байду»
І «Яблучко» котили під гармонь.

Він знайде і замислиться. Чого ще?
Мовчить хвилину, стиснуті уста,
А вслід йому на багатолюдній площі
Симфонія повітря вироста.

Яких-то чар дано клавіатурі!
Щоб я уздрів, як із глибини літ
Ідуть полки, живе жадання бурі
І сокола розплатаний політ.

І в цю красу, зрівнявши ногу в ногу,
Гранатами обвішане за мигь,
Ввірветься «Яблучко» задимленим

прологом

І на найвищій ноті загримить!

* * *

Нові чуття, не зріднені з журбою,
Одкрилися, як невідомий клад...
Бійці, що полягли на полі бою,
З живими рядом вийдуть на парад.

На конях — сідла, при боках — манірки,
На хлопцях зброя, сонечко вгорі,
І вітер битов нагадає гірко
Про те, як посивіли матері.

Та буде радість на великім святі,
І заклеочуть гості, як орли:
— Недарма, значить, в полі ми лягли,
Якщо в дітей серця такі багаті!

ІЗ ЗБІРКИ «ЖАЙВОРОНКИ», 1940 р.

ЖАЙВОРОНОК

За свіжим подихом весіннім
В напівпрозорій вишині
Не клекотом, не голосінням
Вночі згадаєшся мені.

І як шукать тебе в глибинах
Небесних незвичайних нив?
В роздоллях житніх і полинних
Навік ти серце полонив.

Обляже, ляже чорна туча,
І вже сріблом стинаєть тьму
Маленька грудочка співуча,
Не видна зору мойому...

Отак би жити синім квітнем
Під небом зоряно-рясним,
На око — зовсім не помітним,
На слово — дивно голосним.

ДІДИ

Сидять вечорами тихими — поважні, сивобороді,
Бронзовіють високі чола, стиснуті в думі уста.
Знову війна непокоїть, що воно чути в народі?
Явір із ними шепоче. Сад молодий зроста.

Клялися вони у п'ятім:

— Землю кров'ю окропим, —
Порох самі готовили, падали в грім барикад,
Турецькі вали кришили, мерли під Перекопом.
Явір із ними шепоче. Буйно зростає сад.

Вечір пливе на човені до солов'їного свисту.
Діди замовкають на хвилюку,
узявши люльки до рук,
Та й бачать, що їхню молодість,
як знахідку, давню й чисту,
Несе в золотих зіницях дванадцятилітній онук.

ІМ'Я

На все життя лягла розлука,
Під снігом вечір догорів.
Старим пригадувать і внукам
Січневий смуток прапорів.

Нащадкам в славі і звитязі
Іти крізь весни і літа,
На малиновім ріднім стязі
Ім'я знайоме розцвіта.

Навчися серцем розуміти,
Зростай в його звучанні, йди.
— То Ленін, — кажуть наші діти.
— Ілліч, — одказують діди.

Всього п'ять літер, слово дивне,
Торкнись — і полум'я скресне.
У висоті — таке зазивне,
У глибині — таке ясне.

* * *

В північний час ударить грім
В небес широку стелю,
Тривога ввійде в рідний дім,
Шепне: — Вдягай шинелю.

А за степи, за сіножать
Славетний ворон криче...
Дружина вийде проводжать,
Можливо, що й заплаче.

Та квіту раннього пучок
Розквітне, як надія,
І голубий носовичок
На вітрі забіліє.

І сурм відлуння молоде
Зжене очей турботу.
— Піхота йде! Піхота йде!
Вперед, вперед, піхото!

Піду з полком крізь пил і дим,
Із лоба піт утерши,
Правофланговим рядовим,
Заспівувачем першим.

Чи вам насниться ж уночі,
Як в чортовім розгоні
У небо сурмлять сурмачі,
Хриплять козацькі коні?

* * *

В вечірнім полі тануть лебеді,
Палають листом клени молоді.
Їуриться пил, відходять в даль віків
Дороги стріч і дзвін важких підків.

Богдан тут бився, Остряниця жив,
І Кривоніс тут шаблю положив,
Їх спогадай крізь вибухи і січі
На довгі дні, на многії літа,
Як землю коні били з копита,
Зоря походів падала у вічі.

В вечірнім полі тануть лебеді...

КСЕНЯ

Як любила Ксеня — хто розкаже?
Цілувала — хто цілунки вкаже?
Як пішов — ридала, впавши вниць,
Що ж, огонь миліший із рушниць.

Журавлі у небі, — Ксені важко,
Шосте літо не цвіти, ромашко,
Шосте літо падай, чорна ніч.
Січ його забрала? Січ — не Січ...

В синій барві небо неокрає,
Ой весілля грає, серце крас,
В рушниках, як півні, старости,
Що почувш, милій, то прости.

Намиста несуть до Ксені, світку!
Молодий голубить, як лебідку.
— Хлопці, хлопці, зап'ємося в дим
З чортом цим, чи то пак з молодим!

П'ють і п'ють. Цимбали, гей, цимбали!
Чи гостей славетних частували?
Од воріт не гук, не поговір,
Запорожці, матінко, у двір.

Два чорнявих, подивитись гоже,
Третій, сивий, підвестись не може,
В смугах руки від сухих сириць,
Ксеню, Ксеню, ти не падай ниць!

Важко бути в турчина в неволі,
Піднімає сивий руки голі:
— Може, чарка й нас не обмине?
Ксеню, Ксеню, пізнаєш мене?

Коні ржуть. Кого чекали в гості?
Бубни стихли в хаті на помості,
Близь весільних ватрищ уночі
Обірвали струни скрипачі!



II.

1941—1946

Із збірки «БИТВА», 1943 р.

* * *

Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід,
Ти, може, мене й забула: не бачила стільки літ?

Немало ми воювали, стоптали чобіт рудих,
І якщо згадати мертвих, то я зажурюсь по них.

І якщо живих згадати, — нехай заніміє плач,
Бо друзі ідуть полками і я серед них — сурмач!

Сурмлю,
що зелену землю закриєм грудьми від бід.
Що красно-вишневі зорі віщують веселий схід!

УКРАЇНО МОЯ

I

Запалали огні за долиною синьою неба,
Самольоти гудуть, бо на захід фронти і фронти.
Україно моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твоїї чути і ніжність твою берегти.

Як росли ми ізмалку? Скрипіла у хаті колиска,
Загасав каганець чи горіла воскова свіча.
Ти нам шлях показала,
який під зірницями блиска,
І проміння багряне подібне було до меча.

— Люлі-люлі, дитино, засни,
мій синочку, півроку,
Люлі, люлі, засни...— Так співали сивам матері.
Ми ж виходили в ніч
на закурену стежку широку,
І сестра наша, доля, вела од зорі до зорі.

Паровоз прогуде: може,
з фронту вертають солдати?
Мо', й житам квітувать?
На отаву позве сіножать?
Повертались батьки на хвилину до рідної хати,
Щоб навчити синів,
як гвинтівки на бій заряджать.

Журавлі пролетіли: а може, є вісті від брата
Із карпатських долин,
з полинових потоптаних меж?
Розкололась земля. Наставала велика розплата.
За лужком-бережком багряніли картини пожеж.

То ішла революція в сірій тужавій шинелі
Із окопів грязьких,
із-під куль на ромашковий шлях.
Гомоніли солдати: — Ми з'їли доволі шрапелі,
Хай ще німець куштує
на зритих снарядом полях.

Поминули літа. Зацвітає Шевченкова круча.
Домни плавлять метал.
Подніпров'я колише човни.
Україно моя, напливає загрозлива туча
І дзюбаті шуліки з чужої, як смерть, сторони.

В них на крилах не зорі барвисті, веселі,
гарячі —
На підкриллі в них бомби
і чорні зловісні хрести.
Спостеріг я вночі: загоряються очі юначі
І виходять полки на залізні й дубові мости.

І шуліки ті падають, полум'ям білим повиті,
Танки, димом закутані,
трупом залізним лягли.
І трасуючих куль золоті розтікаються ниті.
Смерть за смерть ворогам!
На шулік вилітають орли!

Я в Дніпра запитаю:
— Скажи мені, сивий Славуто,
Ти, забомблений сталлю,
свинцевого звідав дощу?
І Дніпро заревів:
— Мною кривду стару не забуто.

Я топтав кілометрів не сто,
і не двісті, й не триста,
Все в похід, у похід,
в небезпеки на правім краю.
Он зоря вечорова до мене шепоче барвиста:
— Що ж ти став, як німий,
надивляйся на землю свою!

Надивляйся на землю, де сизі орли клекотіли
Із могили високої в димнім безмежжі доріг.—
І лежала земля, в попелищі земля чорнотіла,
Я дививсь — і пімів, і прощавсь —
і прощатись не міг.

Я ізнов тебе вгледжу
в народів привольному колі,
Де завжди набиралась могуття, і слави, й снаги.
Із синами Росії на грізному ратному полі
Стій, як месниця вірна!
Хай падають ниць вороги!

III

Знову кличу тебе, чи ти голосу не розпізнала?
Знов прошу: озовись! Молода і далека моя.
Може б, вітром я став,
тільки ж хмар налягає навала,
Може б, співом покликать,—
так де ж його взять солов'я?
На дніпровській долині ромашка зів'яла побита.
Тополина скрипить.
Догоряє мій батьківський дім.
І не хочу я вітром лягати під кінські копита,
Соловейком співати на чорному горі твоїм.

Буду дихати, падать, рости й воювать до загину,
Бо великий наш гнів, бо дорога рівнішою є.
Я візьму твого смутку і горя важку половину
У розтерзапе, горде, пескорене серце моє!

І піду, як Микула, пригнуся, потемнію від ноші,
Висхну, спрагою битий,

можливо, впаду на сліду,
Але бачити буду: цвіти зацвітають хороші
У твоїм, Україно, зеленім і вічнім саду;

Тільки бачить тебе у народів привольному колі,
Де завжди набиралась могуття, і слави, й снаги.
Із синами Росії на грізному ратному полі
Стій, як месниця вірна!

Хай падають ниць вороги!

IV

Вставай, моя рідна, розлуки доволі,
Які ми з тобою ще будем багаті —
Веселкою в небі, барвінком у полі.
Розплатою-люття при спаленій хаті.

Торкнуся тебе ніжно — і рук моїх дотик
Забурха вогнем, і я взрю опівночі:
Дитини забитої змучений дотик,
Залізом обпечепі очі дівочі,

Лідівську сльозу, закривавлену з жалю,
Сорочку стару на розстрілянім тілі.
Простіть, якщо словом кого запечалю,
Далекі мої, дорогі, помарнілі!

Далекі мої, дорогі і хороші,
Я чую ваш поклик: — До кари! До кари! —
Метуть і метуть зимовії пороші
Сніжком -залежком з посивілої хмари.

Свисти не свисти, проклятуца нагайко,
Не бачив катюга розплати такої:
У димному полі встас Паливайко
І землю стрясає страшною рукою.

І тінь його віща в залізній закові
Вишростує плечі під хмари певмиті.
Озброєні діти Залізнякаві,
Ми пройдем шляхами при стиглому житті.

І прийдем до тебе, солдати-звितяжці,
У дружбі великій, в братерстві святому:
Сухар у торбищі, вода у баклажці
І зустрів сестри біля отчого дому.

Радянська Країно! Розлуки доволі,
Які ми з тобою ще будем багаті —
Веселкою в небі, барвінком у полі,
Розплатою-люттяю при спаленій хаті!

У

Не плачте, мамо, не треба, вже не вернути сина.
Он він лежить під типом, скроня злегка в крові.
І меркне зимовий вечір, утіха твоя єдина,
А з лісу ідуть повстанці, закурені в дим, живі.

Чого ти журишся, батьку,
що хату спалили кляті?

Брата забили в пута, сивіс, бач, голова.
Пожитки твої хороші, радості небагаті —
Усе димить в понелищі і тліє не дотліва.

Іржали коні в артілі, ворота скрипіли новії,
Забрали овець і коней —
кривавий слід по траві...

Щоб хлопців, не дай бог, — синів твоїх, ніні
Не тронуло горе й безхліб'яне лихо.

П'ятнадцятий рік щонайстаршому брату,
Середлітку — десять, чотири — малому.
За шевство просив копійчану оплату:
— Синам же рости! Відпочинем потому.

Все чоботи шив. Я пригадую, марю:
Рибалкам в заброди, дівчатам — однако.
Привіт тобі, чесний сільський чоботарю,
Мій батьку далекий, старий кожум'яко!

Коли ж накрапала осіння мигичка,
У далеч, у вирій, збиралися гуси,
Ти пив із шевцями. А звичка — не мичка,
Із неї ні нитки, ні чорту спокуси.

Ти дуже зносився, мій батьку, я бачу,
Літа, наче коні, промчали на мості,
А ми ж із тобою схожі на вдачу
І щирі занадто. І дуже запрості.

Тому нам і щастя нелегке на світі,
Дорога крута, а не стежка обічна;
З морозом — узимку, із спекою — вліті.
Та труд. Та мозолі. Та пісенька вічна.

Що був чорноморець, та був запорожець,
Ще й дівка-любовка з зелених потоків.
У тебе ж самого нелегкий порожець —
Спіткатися й падати сімдесят років.

Спочив би на старість. Сини і онуки
Вробили б на хліб і до хліба доволі,
Так знову війна підняла свої руки,
Не руки, а лапи, страшні й похололі.

Над нашою хатою тінь малинова,
Зоря загасас і чайка кигиче,
Без подиху в грудях я жду твого слова,
Мій батьку, мій трударю, хто ж мене кличе?

Верба обгоріла стоїть, як вдовиця,
А диму полотна багряно-безкраї,
Ворота упали. Усохла криниця.
Мій батьку, мій трударю, хто ж то гукає?

У небі дніпровському не лебедята,
Не крижень перистий пливе над тобою.
І сохне барвінок, і корчиться м'ята,
Ждучи мене з поля, з останнього бою.

То ж ти мене кличеш крізь почі заграву,
Крізь кулі й розриви у полі німому,
Де ворог приніс і ганьбу, і неславу,
І голод повзе біля отчого дому.

Тебе ображає фашист-недоріка,
Багнет націляє і тикає в груди
За те, що твій син не слінець, не каліка,
А вийшов між люди і став, як і люди.

У снах тебе бачу. А сні на хвилину,
У серці не смуток, а гнів і турбота.
Я вітром повію. Я птицею злину
Чи травкою виросту попід ворота!

Чи краще, як воїн, крізь битви та біди
Із доброю звісткою глянуть до хати,
Щоб радо всміхнулися давні сусіди
І встала назустріч заплакана мати.

І хлопці б по чарці хильнули до діма,
А мужа зустріла вночі молодиця,

І м'ята зійшла б, і відром задзвеніла
На зрубі дубовім глибока криниця.

Облога тривожна чи битва — однако,
Чи постріл підступний, чи темна утома,
Сільський чоботарю, старий кожум'яко,
Мій батьку посивілий. жди мене дома!

МАТИ

Чорна хмара вкриває півнеба з дніпрового краю,
Димом віють долини. Спадає останпя роса.
Ти виходиш одна, одинока, можливо, я знаю,
Там, де хмара пливе і останній промінчик згаса.

Ти кого ж виглядаєш на кручі найвищій ізрану?
Проса б курям дала. Походила б собі по двору.
Я одразу пізнав би й сорочку грубу, полотняну,
І потерту керсетку, й тернову хустину стару.

Дуже холодно, мамо, не правда? А чоботи збиті,
Руки, бачу, замерзли, ні свити, ані кожушка...
Обіцяв я купити. — Шу що ти, одна я на світі?
Он молодшим купи, а старому зима неважка.

Так і шкрьобала в збитенцях.

Мала четверту онуку,
Колискову турчала, агукала. Як там вони?
На високій горі піднімасш обвітрену руку,
І уста твої шепчуть:

— Сини мої, де ви, сипи?

Колисала їх, бавила, мала щопочі мороки,
У турботі, у забавці. Хто ще згадає об тім?
Постаріла сама. Натрудилась за дні і за роки.
Почалася війна. —

Так що, мамо, прощайте. Ходім.

Та й пішли в Тридцять сьому.

Під Києвом дальня долина
Вся окопами копана, в вибухах небо рясне,
Ну, а мати, звичайно, як мати у кожного сина:
Сяде їсти — ле їсть, а приляже — ніяк не засне.

Щонайстаршого просиш:

— Заглянь до батьківської хати.—
Середульшого кличеш —
у сурми суремить зима;
І не клич наймолодшого, рідна заплакана мати,
Я летів би, як птаха, так сили злетіти нема.

Ти у сонця спитай. Бачиш,
сонце звелося над полем,
І зникають сніги, і на бурю гудуть дерева,
Щоб синам дати звістку,
хлоп'ятам твоїм смаглочолим,
Многострадна моя, синьоока, змарніла, жива!

Поклопися Дніпру, гостював він у морі недавно,
Пошукав би дітей твоїх, радість приніс немало.
І стоїш ти одна, посивіла, стара Ярославно,
На дніпровським лужку,
на трипільському древнім валу.

КИЇВ

Змінився наш обрій веселий.
Окоп. Залізниця, Гармата.

Дуби, посивілі від пилу. Світанки рожево-сухі.
Ми так порідпились з тобою і стали,
як брат біля брата,
Чи, може, як батько із сипом,
під кулями, в ночі глухі.

Чого ж ти задумався. любий?
То ж небо цвіте непогасно,
Ріка, і квартали, й майдани шумлять,
золоті від століть.
Живе твоя правда могутча, мов квітка,
запліднена рясно,
І сила на горах огненних
в броні велетенській стоїть.

Я бачу, як дощ накрапає,
як туча згромаджує зливу,
Фашисти повзуть по дорогах
на люто-кривавий розбійі,
На матір мою Україну, на рідну засіяну ниву,
На тебе, мій Києві радянський,
замріяний велетню мій!

Дівчатка з дев'ятого класу
пов'язки чіпляють — сестриці.
Діди — в ополченці,
бо треба повсюди як слід голови.
А юнь комсомольська
нашпала зелені фронтові петлиці,
І чола підносить високо, і проситься: —
Благослови!

Устане ще день яснобарвний.
Умнеться сонце росою.
Засмагли, закурені в битві, повернемось: —
Волю візьми. —

Потрогаєм кожен камінчик,
бур'ян постинаєм косою,
Шинелями витremo щічки дитячі,
залиті слізьми.

А може, кому й не вернутись.
Ну, що ж, я найважче приймаю,
Бо куля імен не питає,
товариш чи брат, не мине...
Скажи тоді рідним ув очі,
що був я з тобою до краю,
Вшануй моїх друзів щасливих
та інколи згадуй мене.

ВАЛЮШЦІ

Де ти їдеши, Валюшко?
Де зупинишся жити?
Незім'ята подушка
На простиньці лежить.

В нас ляльки небагаті.
Сонця літнього мідь.
В опустілій кімнаті
Спить конячка й ведмідь.

Ти їх їсти навчала,
Пам'ятаєш чи ні?
Поверніться значала,
Вітром збурені дні!

Ти давала їм пити
У коритці малім.
Кров'ю збарвлене літо
Завернуло в напг дім.

Уночі, не в спочинку,
Я візьму, й не засну,
Волошкову косинку,
Як росіянку рясну.

Щоби колір не стерти,
Щоби цвіт не зім'ять,
Щоб нести аж до смерті
Те, що встиг пригадать.

* * *

Ти мене пакличенешся ночами,
Несучи розлуку за плечами,
І навиглядаєшся одна.
Настраждаєшся в своїй надії,
Пригадаєш літа молодії,
Рідну землю, де гуде війна.
Ти не можеш бачити здалека,
Як в'ялить негода, сушить спека,
Танки мнуть, вкриває бою мла
Землю ту, що, потом перемиता,
У садах, у сивих копах жита,
У цвітах, як райдуга, цвіла.

Нам нелегко йти до свого дому
Через мертвих, через блиски грому,
Через ніч, — прожекторів мечі,
В битві, в сні, у підступах, в облозі.

Ти іще накличенешся в тривозі
І навиглядаєшся вночі!

* * *

Притомлені, бородаті,
Неголепі много днів,
Ми низько вклонились хаті,
Де теплий вогник горів.

Надія була невеличка:
Погрітись в теплі не гріх,
Уздріти дитячі личка,
Давно ми бачили їх.

Хустину, хрещиком шиту,
Волошку сню, суху
І все те, що слід любити
Під кулями, на пляху.

Нам тільки б випити чаю,
Тим більше — є сухарі.
Ой краю мій, дальній краю,
З вербою в нашім дворі!

Але не скриплять ворота,
Не гавка собаченя,
Хазяйська щира турбота
Дверей нам не відчиня.

І тліє в попелі хата,
Спітнілі коні хропуть.
Оглянемо ж автомати
І рушимо далі в путь.

* * *

Далекий крик у вечоровім полі,
Снопки у копах, зорі охолоді,
Калини стиглість, бубни до весіль,—
Це рідна осінь, це мій хліб і сіль.

Ідуть вози, скриплять вози в дорозі,
З медами, з хлібом, на дзвінкім морозі,
Де місяць спить, де клени як брати.
Судьба моя натруджена — це ти!

Живеш і кличеш, наче за стіною,
За обрієм, за даллю, за війною,
За гранню снів у вересневу рань,
Судьба моя, цвіти і не зів'янь!

Иди з людьми у сналені двори,
Багато сліз? — Нічого, всі збери.
Замало гніву? — Бий, як грім луною,
За обрієм, за даллю, за війною.

* * *

Де б ти не бивсь, в огні під Сталінградом,
На ржевськiм полі, в лісовім краї,
Запам'ятай: з тобою майже рядом
Лежать міста сплюндровані твої.

Гарячий Київ розметав квартали,
Старий Чернігів зеленню вчорнів,
Дуби полтавські під снарядом впали
У клетоті, у згарі чорних днів.

Багрових туч широка тінь крилата,
Родюче поле, плесо голубе,
Батьківська тепла і привітна хата
Давно, давно заждалася тебе.

Пурга залізна віє пам супроти,
Лиш боягуз цю битву обмине.
Танкісти, піхотинці і пілоти
У бліндажах, ви чуєте мене?

Де над полками сонце бунтівниче,
Над танками пожарів ожеред, —
Там битва йде. То Батьківщина кличе,
Умри -- а вбий! Вперед, брати, вперед!

ІЗ ЗБІРКИ

«ЯРОСЛАВНА», 1946 р.

* * *

Вітром густим і напругим до краю,
Жаром заліза, і диму, і поту
Знову тебе у поході впізнаю,
Повну любові, снаги і клопоту.

Знову мотори гудуть, як і вчора,
Хлопці закрутки закручують круто,
Неман, і Одер, і даль пеозора,
Де нам судилося переступнути,

Де нам наснилися ночі неволі,
Чорні рабині і жалощі орлі,
Де навіть пісня в німецькому полі
Нашим дівчатам — петлею на горлі.

Де навіть цвіт отруїла духота,
М'ясо, і хліб, і вода — як отрава.
Бий із засади! Удар з поворота!
З моря до моря земля — як заграва...

З чорної Тиси до Одера й Шпрес,
Правдою чиста і гнівом багата,
Наша Вітчизна іде над землею,
Суд свій вершить і не милує ката!

КАТРИ

Вийшла вона зранку, ще й не світало,
Ще як машини не затих потік,
Випало знову пройти немало
Швабських, і польських, і рідних рік.

Вчора танкісти були в Обервальде,
А вона розплакалась у три ручаї.
— Бери, кажуть, Катре, мішечок —
і гайда,
По всіх же дорогах тепер свої.

Бери, кажуть, хліба, хазяйського сала,
То ж ти доробила, а не вони,
То ж ти на подвір'ї ночей не спала
Узимку, улітку, увосени.

І от вона йде через Одер і Віслу,
Де гаряче диха бою луна,
Де свігу шанки на дубах повисли,
А їй вже здається — своя сторона!

І кожна стежина, і кожна хата
Неначе своя, у своїм дворі;
Співають біійці, а здається — утята
В дніпровій долині кричать на зорі.

Стоять регульовщиці на повороті,
Блищать од коліс придорожня гладь,
А Катрю визнають, підбігають в клопоті:

- Це наша?
- Ну, як ти?
- Ну, що ти?
- Присядь.

Іде вона лугом, по каміннім мості,
Крізь ям і траншей огорожжя руде.
Ото дочекається мати у гості,
І скрикне, й заплаче, і припаде.

По сотнях доріг, через горе і втому,
Крізь сполохи в полі, вогні рясні,
Іди, моя рідна, з неволі додому,
На ту Україну, що снилась вві сні!

* * *

Гудрон і камінь на шосе,
Мости розбиті їм на зміпу,
А синій вечір понесе
Чутки в далеку Україну

Про те, хто жив, і хто здоров,
І хто упав на камінь дикий,
Хто п'ять років вогонь боров,
А потім сам згорів навіки.

Стоять за Одером ліси,
І на воді нафтові плями,
Спокійна даль лежить за нами,
А ти за спокій не проси.

Бо хижо дихає війна,
Рятунку іншого немає,
Десь паречена чи ікона
З стола портрет твій не знімас.

І ти люби її страждай від ран
І не показуй серця муки.
Колись тебе охрестять внуки
Простеньким словом: ветеран.

* * *

В «Народній гостиниці» килим, і ліжко,
І кухоль з водою на тій же столі,
І грубка з зеленої кахлі, й усмішка
Катрусі чи Єви. Які ми малі
В потребах життєвих! Аче за стіною
Не світить запалку смуглява рука
І крок не відіб'ється в північ луною
Мого найріднішого Десняка.

Олексо, які ми сходили дороги,
Війни, і тривоги, і оточення час,
Засвідчать життя наше отчі пороги,
І рідна земля все розкаже про нас.

Було в нас і радості, й крові, і поту,
Розради в піснях на трипільській мотив.
Нону я, мов пам'ятку, вицвіле фото
Тієї чорнявої, що ти любив,
Софійки. Ти чуєш, Олексо, я кличу,
Ступаю на слід — оживають сліди,
Шукаю твоє помарніле обличчя,
Як спраглий ковтка дзвонкової води.

Ти пив з цього кухля, лежав на цім ліжку,
Писав на цім столику батьку листи,
Незраджена пам'ять копає доріжку,
І все оживає. Прощай і прости!

Я, мабуть, не спав у полку після бою,
І серце бринить, і душа мов корчі,
І так захотілось хоч з мертвим з тобою
Один на один гомоніти вночі.

ПРО ДУБА

Шумів над мостом дев'яносто років,
Кощавий, твердий і скупий на цвіт,
Вже й люди казали: старий, нівроку,
Скрипить, наче кашляє на весь світ.

А був би він дідом — пішов би сторожем,
Стругав би в артілі вила й граблі,
Чарку хильнув — то співав би хороше,
Так, як ведеться в дідів на землі.

І були б у нього сини і внуки,
Не пострікали б шматком задарма.
Тільки ж у дуба гілля, а не руки,
І сам він не дід — деревина німа.

На зірваній міст підійшли сапери,
Щебінь з гудроном згорнули в вали,
І старший сказав: — Ну, хлоп'ята, тепера
Старого валить. — І його взяли.

І коли розпиляний ліг з поворота
І в тіло уїлися зуби гаків,—

На широкі груди ступила кіннота,
Колишучи небо блиском підків.

І коли поклали останню лопату,
Прикривши землею сучки руді,—
Ранених повезли до медсанбату
Крові долить, бо вони молоді.

Танкісти хвалили: — Оце місточок,
Не те, що об'їзд чи розбита соша! —
І не чули, як рядом, до крайніх точок,
Раділа дубова дерев'яна душа.

ТЕСЛЯРІ

Теслярі робили мости
На Дніпрі, і Дінці, і на тихому Збручі,
І могли б мости бурю провести,
Кленові, соснові, дубові пегнучі.

Танки повзли і підвід ключі,
Артилеристи везли «катюшу»,
І гули мости вдень і вночі,
Як би сказати, за милу душу.

Тесля сидить на бережку,
Курить махорку, думу гадає:
Як він звалить дубину важку
Десь на Одері а чи на Дунаю.

За троє літ, як за довгий вік,
Дорога кленова лежить за даллю.
Вчора генерал сказав: — Опе чоловік,
Дивись, нагородять іще й медаллю.

А потім війна на спад потече, —
Земля зажадає літнього грому,
І він сокиру візьме на плече
І по своїх же мостах піде додому.

І нехай хто скаже, що він не воював,
З ранку до ночі не тратив сили,
Як із шістнадцяти рідних держав
По його мостах народи ходили!

КАШОВАР

Кашовара ми звали — харчонарком.
Люди пробачать за гордість нашу.
Сто тисяч разів махнув черпаком,
Тисячу разів наготовив кашу.

Перець, і сіль, і лавровий лист
Дружили із ним у кипінні п'яному,
Йому одному відкривали зміст
Так, як любима серце коханому.

Був кашовар мовчазний в ті дні,
Як хто не вертався з передової:
— Значить, — казав він, — тепер ми одні,
А може, ще прийде? Каша постоїть...

Хоч було відомо: згорів дотла,
Уже ні дихання нема, ні тіла,
А він, кашовар, біля котла
Беріг йому кашу, щоб не згоріла.

Як чутка пройшла з долин до Карпат,
Що війна закінчена і кухні не треба, —

Він випив горілки, узяв автомат,
Стріляв увесь вечір в засніжене небо.

Неначе згадав провину свою,
Що не так зварив чи подав невміло,
Неначе скликав усіх, що в бою
Упали і каші його не доїли.

СІРКО

Кінь Сірко був у батареї,
Кошлаті копита, ніздрі гарячі.
Тягнув гармату, притершись до шлеї,
У дні щасливі і в ночі невдачі.

Топтав поля і камінні бруки
В скреготі гусениць і двоколок,
І двічі в бою ветеринарові руки
Щипцями рвали з ноги осколок.

А коли наводчик у хвилю атаки
Упав і замовк під сніжною зав'югою,
Ніхто не загледів, як Сірко заплакав
Своєю важкою кінською тугою.

Мав собі стійло, як солдат землянку,
Пайкові корма — сіно й солому,
Були б в нього діти, — думав до ранку,
Що їм та як їм послать додому.

Вночі старшина, хильнувши з баклагі,
Увійшов, і витер чоло від поту,
І сказав, як людині: — Спасибі, коняго,
За службу, за дружбу, за чесну роботу.

Насипав вівса такого, як снилось,
Сухого, із дзвоном, з пилком із ниви,
І Сірко подумав: війна скінчилась
І завтра наводчик заплете їйому гриву!

* * *

Танкісти «Зозулю» співали —
Мою найлюбимішу в світі,
А вечір підводив завали
З дубів і хмарин-самоцвітів.

— Погляне, не пройде, не схоче.
— За кулю снарядом відплатим.
Нічного прожектора очі
Світилися над віком двадцятим.

Над баштами з сизої сталі
Впліталися в гру невідому,
Осколками скопані далі
Нас кликали знову додому.

Синів накохаєм немало,
Поставим ворота і хату,
І в пісні зозуля кувала
Про щастя майбутнє солдату.

Про співанки милі дівочі,
Про день березневий із святом.
...Нічного прожектора очі
Світилися над віком двадцятим.

* * *

Ярославно, Ігор знову кличе,
Шле гінця з далекого полка,
Сяє сонце яре, бунтівниче,
Пил походу щоки опіка.

То не Ігор, не його дружина,
То від мене вісточка мала.
Ти чекала, ти вже й ворожила
Й забувать потроху почала.

І жальби твоєї мов не чує,
Не пророчить райдугу чи грім,—
Все шестірка шлях мені віщує,
Туз жироний — на казювний дім.

Води знов щечечуть у криниці,
В буйні бубни виграють громи,
Розписні залетисті синиці
До шибок торкаються крильми.

І тобі насниться в непокої
Мій блівдаж, мій рай земний і дім,
Де я п'ю із битви грозової,
Захистившись іменем твоїм.

БАЛАДА ПРО КОМВЗВОДУ

Невідомий поранений ком-
взводу стукав нам у броню,
показував ділі.

Вечір. Небо — бірюза.
Білий жар вогню.
Куль розпечена сльоза
Опіка броню.

Танки лізуть по прямій
По передовій,
Зачиняє башти люк
Молодий водій.

І на тому ж полі бою, за рікою голубою,
Двічі ранений комвзводу на холодному піску
Піднімає камінь в руки,
до танкіста грима в люки:
— Ти стріляй, — говорить, —
прямо, там два «тигри» у ліску.

І танкіст стріляє з ходу, піт втирає із чола.
І горять два «тигри» справа чадним димом,
як смола.

Другий танк бере розгін,
Землю колупа,
Та не бачить німця він —
Вітер, ніч сліпа.
Де дорогу, де ту ціль
Знайдеш уночі.
Виступає сива сіль
В хлопців на плечі...

Двічі ранений комвзводу,
без крові збіліла врода,
Двічі ранений комвзводу
з чорним каменем в руці
Креше-стука над мотором,
шепче голосом суворим:
— Ти стріляй, танкісте,
вліво, там же німці, як мерці.—
І танкіст стріляє вліво, піт втирає із чола,
І горять чуби німецькі чадним димом, як смола.

І пішла бригада вдаль,
Всі шляхи мине.
Тільки мертвих друзів жаль,
Хтось їх пом'яне,
Хтось згада, не проживе,
Зарида вночі.
Зрили поле бойове
Наші тягачі.

А поранений комвзводу, а чи сонце, чи негода,
Сниться хлопцям у поході, часто згадують бійці,
Як іде він в полі бою, над рікою голубою,
У броню гарячу стука чорним каменем в руці.

* * *

Оддуділа, одгупала, одклекотіла війна,
За двобоєм і смертю залізною зникла луною.
Березневий струмок пересвічує сонце до дна,
І загублений жайворон знову тріпоче зі мною.

Ось виходжу я в степ, де поснули старі бліндажі,
Де наш полк пробивавсь,
не шукаючи флангу чи броду,
І малого життя мого бачу ясні рубезі,
Як шумливого дуба обпалену крону в негоду.

По коліна у горі брели за Вітчизну свою,
Одвойоване щастя нам падало зорями в очі,
І велика утіха була нам у труднім бою,
Що згадають нащадки по крові, пролитій у ночі,

Поіменно покличуть. В полку в нас немало імен.
Не питай, де були,
де вмирили на спалених травах.

Про життя наше чесне
 спитай у гвардійських знамен,
У карпатських долин,
 у мостів на крутих переправах.

А сьогодні наш полк віковічні возводить міста,
І на кремені й криці карбована світиться дата,
І горбата земля колосистим зерном пророста,
І колишеться небо, як щит за плечем у солдата.

Ти, народе наш, бачиш, який ми насаджуем сад,
Тешем темний граніт і спинаєм каркаси суворі?
І проходить наш полк
 у воскреслий старий Сталінград,
Несучи на шоломах походів задимлені зорі.

Буде день, буде вік, буде внук
 а чи правнук колись
Наші ймення прості
 на колонах читати і плитах,
То нехай пам'ята: ми іменням народу звелись
І вогнем його серця спалили у світі неситих.

І любов'ю його повернули життя свого віть!
Ти, народе наш,
 чуєш високий наш клич на світанні?
То наш полк виходжа.
 То наш полк у безсмерті стоїть,
Повернувшись обличчям до тебе
 на Краснім майдані.



III.

1947—1970

13 ЗБІРКИ
«ВЕСНЯНА КНИГА», 1949 р.

* * *

Нам щастя вишало: трудівнику й бійцю
В труді й вогні любити землю цю,
Родючу, теплу, грозами повиту,
Творити світ, а не вклонятись світу,
Хай дальня путь, хай свина до скронь,—
Пести в руках не холод, а вогонь.

Нас не підкуниш золотом, бо ми
Шукаєм скарбів серця між людьми,
І ті серця, одним бажанням злиті,
Таким промінням сяють в білім світі,
Що тільки сонце може бути зрідні,
Над нашим полем освітивши дні.

Нас не зламаш сталлю, де та міць,
Щоб погляд нані, як спалах блискавиць,
Пекучим жаром вдарила й затьміла?
То ленінських завітів віща сила,
То ленінської мислі яспота
Гартує нас в грядущі дні й літа.

Він десять ночей у шпиталі вмирав,
А марив вітрами і зеленню трав,
Він дівчину кликав з Трипілля кохану,
Бинти розривав і роз'ятрював рану,
Обсмаглий і чорний, як дуб між заграєв.

А за темним перевалом, десь за сотні кілометрів,
У Москві куранти били

над роздоллям піль і нетрів.

І боєць підвівся ніччю, подивився над землею:

— Чуєш, мати Батьківщино!

Я прийду до Мавзолею!

І поглянув веселіше, живчик вибився на скроні,
І тепер він з нами ходить у четвертім батальйоні
По Дніпру і Задесенню, у землянці, ув окопі,
По Моравії й Карпатах, наче в хаті, по Європі.

Де Ельба шумить у долині чужій,
І вечір стоїть, як сідий ворожій,
І птиці чужі пролітають над краєм,—
Ми інші дороги у серці ховаєм
І обрії інші, товаришу мій!

Тут кірхи й собори, чавун і пісок,
Москва моя рідна, подай голосок
За тисячу верст, обізвися солдату,
Нехай він згадає сім'ю і кімнату,
В далекій чужбині спочине часок!

І тоді за перевалом, десь за сотні кілометрів,
Б'ють Кремлівські куранти

над роздоллям піль і нетрів,

І встають полки і роти над німецькою землею:

— Чуєш, мати Батьківщино!

Ми прийдем до Мавзолею.

Я теж із полком чужиною ходив
Між зораних міст і незораних нив,
Де армія гори щитами підперла
І сурми, й гармати націлили жерла.
Я потом вмивався і з пригорщі пив.

І плетиво сивих незнаних доріг
Я серцем вивчав, — полюбити не зміг,
І зорі чужі не приносили світла,
І неба блакить не горіла, не квітла,
І мати чужа не вела на поріг.

А тільки кремлівська зоря у путі
Світила й вела крізь замети круті,
І сяєвом віщим спадала на очі,
І нас підіймала на бій опівночі,
І слала під ноги стежки золоті.

Шумлять і нуртують чужинські міста,
До многих мелодій приклав я уста,
А в серці не встала мелодія цвітом,
Бо рідні мотиви носив я над світом,
Бо серце віддав їм своє дочиста.

І хай би я вмер рядовим на шляху,
В дорожнім окопчику в північ глуху,
Я знаю: кремлівські гармати стіною
Ударили б тричі салют наді мною,
Мов квітку ховаючи, збиту й суху.

І друзі б мої на Червоний майдан
Прийшли б із війни крізь огонь і туман,
Смагляві, плечисті, швидкі і уперті,
І я крокував би із ними в безсмерті,
Веселий — до щастя, нехитрий — до ран...

Москва моя! Вчора минули бої,
Приходять до тебе держави й краї,
Москва моя! Світять зірки п'ятикутні,
І йдуть поклонитись народи майбутні
На бронзові площі безсмертні твої.

МІЙ ТОВАРИШ

*Кирилові Опенкові —
голови колгоспу*

День, і ніч, і тиждень зряду,
Може, місяць, може, рік
Із бригади та в бригаду
Їздить вірний чоловік.
Чи ваптажною під'їде,
Чи заскочить у візку,
А чи зрання, чи з обіду,
В дощ і в спеку по піску.
— Добрий день,—

промовить хутко.—

Як ви тут? Новинки є? —
І закрутить самокрутку,
Й запальничку дістає,
І, між іншим, так уміє
Всім піднести табачок,
Так обличчя людям гріє
Той огненний язичок!
Все він знає в нашій ділі,
Не юпак і не старий,
Голова сільгоспартілі,
Мій товариш дорогий!
Тільки промені рапкові
Пробіжать між дерева,
Він уже в корівникові

Витирають піт, і знову
На покіс — покіс ляга,
Теплу тишу світанкову
Криє сонячна юга.
Він приїхав із привітом,
Зняв піджак, і косу взяв,
І пішов широким літом,
Як хазяїн, поміж трав.
Набирає ширше ручку,
Піт не втерши на лиці,
І кісся дебеле гнучко
Аж бринить йому в руці.
Розправляє ширше плечі,
Круто п'ятку виверта,
Все до ладу та до речі,
Як поглянеш — красота!
Он дівчатка засмаглілі
Носять воду. Ти попей,
Голова сільгоспартілі,
Мій товариш дорогий!

Потім, вечором в тумані,
При кострищі, біля нас,
Слухав пісню на баяні,
Загадавшись на час.
Що згадав у неспокою,
Що привиділось тобі?
Чи за дальньою рікою
Переправи голубі?
Чорні дзоти на заваді,
Тягачі, осінній шлях,
Служба в танковій бригаді
У Рибалкових військах?
Чи комбрига злу копчину
Пригадав у ції дні?

Чи замучену дружину
На гестапівським огні?
Чи зашла рана в тілі,
Що поклав покіс, другий?
Голова сільгоспартілі,
Мій товариш дорогий...

Але ніч зникає. В'яне
Жовте полум'я, і жар
Приска іскрами в багряне
Світле небо поміж хмар.
І зника минуле. Тільки
Дзвонять коси з травних плес,
Він сіда в півторатонку,
Мабуть, їде в емтеес,
Мабуть, буде хлопцям жарко,
Все він знає й поміча:
Там, у тракторному парку,
Щось автолу нестача.
Два мотори на простой,
Хоч майстерня ж на ходу...

Вітер з далі польової
Гне пшеницю молоду.
П'є стебло зелені соки,
Він бере в долонь: рясне,
Колосисте та високе,
Як життя його ясне.
А вночі, коли кошлаті
Зорі б'ють землі чолом,
Він в тісній своїй кімнаті,
Нахилившись над столом,
Під зеленим абажуром
Лампи, може, чи свічі
Не з тривоگوю, не з журом

Довго думас вночі —
Як ота натуроплата
Розподілиться в жива?
І його мала кімната,
Мов країна, ожива.
Од Уралу к Придніпров'ю
В грізнім розпаші заграв,
Із людьми, з трудом, з любов'ю,
Що такої світ не знав,
Все оновлюється, плине
Вище віку!
Ляж поспи,
Шоста вдарила година
В сонця бронзові стовпи,
Зве машина в ранки білі,
Ляж спочинь на день новий,
Голова сільгоспартілі,
Мій товариш дорогий!

СЛОВО

Є такі: за ніч півтисячі вижене
Рівних рядків, як нудний потік,
Мені б одне слово — важке, не зніжене,
Щоб серце тримало не ніч, а вік.

Щоб не збивалося на скороговорку,
Сиділо б, як сторож біля воріт,
Курило б зі мною одну махорку,
Ділило б зі мною і хліб, і піт.

І, схоже на мене кожною рисою,
Любило б дороги й рясні громи,
Із синіх дощів під курною завісою
Ткало б землі моїй килими.

Чи, може, прибравшись веселим
хлопчиком,
Ходило б у дальній мережці доріг,
Схилялось зі мною над кожним окопчиком,
Над кожним горбком, де боєць поліг.

І якщо народиться вірш із голосом,
Не будем перечити, хай зроста,
Пшениця бринітиме стиглим колосом,
Литаврами площ загудуть міста.

З твоїми трембітами і потоками,
Шляхами, огнями золотоокими,
Нехай трудівниця земля встає,
Слово моє!
Багаття моє!

* * *

Стукає спогад в мою кімнату.
— Що тобі треба? Хто ти і звідки?
— Щось забуваєш ти, брат, Карпати,
Був ти на Ельбі у мене свідком.

— В мене, бач, гості сидять зі мною,
Входь подивися, що то за гості:
Слава старенької Кошової,
Неба дніпровського високості,

Борозни поля, пшениця яра
Хилить русяві вуса кошлаті,
Домни нової важкі пожари
Світять в моїй у малій кімнаті.

Входить той спогад, підводить очі,
Руки до мене, як бистрі ластки,
Входить — і серце моє тріпоче,
Серце мені розрива на частки.

Зняв шинельчину, присів до столу,
Чарочку випив тієї гіркої,
Вітер з-за Дону війнув спрокволу
З ночі тривожної, фронтової.

А засміявся — ревнули гармати,
Впали в бліндажик кулі й відгули,
А як підвівся — гори Карпати
Небо пожарами струсонули.

Спогад війни, пшениці крилаті,
Люди і небо у піч-недрему
Так і живуть у моїй кімнаті,
В серці моєму, в житті моєму.

* * *

Через літ п'ятдесят хай приходять в гості
Ті, що їли й пили сьогодні зі мною,
Ті, що підривались на мінованім мості
І стояли за танками живою стіною.

Ану, скажуть, покажи свої сиві скроні,
Чи й зараз кричиш па світанку півнем,
Чи ще не захрип, як тоді в батальйоні,
Віку доживаєш тихим чи гнівним?

Із якими струмками говориш нині,
Із якими ночами кочуєш в полі?

Кого полюбив у земній долині,
Чи, може, вже досить, чи вже доволі...

Тільки я не лежатиму десь під лавою,
Покрившись, мов камінь, зелен-кугою.
Із тією славою вічно лукавою,
Із тією бабою-хитрюгою.

Відчиню я вікна в чотири сторони
Струмкам, і лісам, і шумним світанням.
О майбутній віку! О далі зоряні!
Обпали мене, часе, своїм диханням!

Хай летять солов'ї у мою кімнату,
І клеочуть орли на книжній полиці,
І заходять люди до мене к святу,
П'ючи з мого серця, мов із криниці.

ІЗ ЗБІРКИ
«ЗА СИНІМ МОРЕМ», 1950 р.

ЗА СИНІМ МОРЕМ

За синім морем — сині гори
І плескіт холоду з ріки,
За синім морем — ходить горе,
Не для багатих, — навпаки.

За синім морем — поле тихе,
На ньому чорні бідаки,
За синім морем — хліба криха,
Не для багатих, — навпаки.

За синім морем журавлиний
Біженський клич іздалеки,
За синім морем — плач вдовиний,
Не для багатих, — навпаки.

За синім морем з полуночі,
Неначе в казці, — моряки,
Голодні вимучені очі,
То не в багатих, — навпаки.

І все одно одному проти,
Нужда і плач в країні тій,
Де бідний ходить без роботи,
Багатий кличе на розбій.

Так, так, спіткатся будем з горем,
За тим широким синім морем,
Не говорити ж нам з любов'ю
Про те, що хвиля пахне кров'ю.

Ми будем братися до діла,
Хай слово чесне грім кує,
Щоб кривда чорна зааніміла,
А правда йшла така, як є.

І думка ясна, мов плуг у полі,
Важку б орала цілину,—
За мир, за труд, за гомін волі,
Щоб сурми грали тонкостволі
Проти війни,— не на війну!

За синім морем доли, й гори,
І холод в ночі голубій,
За синім морем ходить горе,
І я із ним виходжу в бій!

КАТЮША

Я її почув, як в себе в домі,
Де вечірки билися вали.
...Негрів двоє в полі, в Оклахомі,
Нашу рідну пісеньку вели.

І вона їм зігрівала душу
Білим цвітом, шепотінням трав.
Негрів двоє славили Катюшу,
Ту, що Ісаковський написав.

Як вона прийшла за океани,
Крізь фронти і крізь важкі бої?
Може, наші хлопці-капітани
Завезли в Америку її?

Може, шторми і вали кипучі
Від російських піль несли здаля?
І тепер стоїть вона на кручі,
Бідним неграм серце звеселя:

Білим платтям, синім-синім зором,
Наче плесом в тихому маю,
Двох беріз шептанням білокорим
В рідному смоленському краю.

І мені наснилась — за горою
Юнь моя, дороги і мости,
І тоді нас в полі стало троє
В братським колі пісню ту вести.

І вона тим двом палила душу,
Піднімала з рабства і оман.
«Выходила на берег Катюша» —
За Великий Тихий океан!

* * *

Я плавав чужими морями,
Чужими горами ліз,
Мати моя, о мамо,
Скільки я бачив сліз!

Ступав на високі пороги,
Узнать, чи люди живі?
Летіли чужі дороги
В американській траві.

По сніговім первопутку,
Де лиш огонь майне,
Негри, у чорнім смутку,
Братом назвали мене.

Там, де річки-океани
У ніагарським огні,
Смагли, стрункі індіани
Друзі були мені.

В кривді, в пужді, у горі,
Довгі десятки літ,
Слухали люди суворі
Правду твою — завіт.

Несли її полями,
Заповідали в міста,
Мати моя, о мамо,
Хай поміж них зроста!

Братством своїм багата,
Зрощена у Кремлі,
Хай розкида зернята
По велетенській землі.

ХЕРСТ

Він виїздить у важкій машині,
Жовцю напоєний, вічно злий.
Мчить на здобич в нічній годині,
Восьмидесятирічний вовк сидий.

Скельця й кабіна, в броню окута,
Дужий мотор аж хрипить спроквола,
Наче хазяїна старість люта
Жовтою ржею його пройняла.

Може, й мотору тому надоїло
Тільки й возити вночі щодоби
Це сухорляве хазяйське тіло,
Повне гнилизни, жовчі її злоби.

Ось він виходить один за місто,
За хмарочосів ущерблений ряд.
Де вони, друзі його, нацисти,
Чом їх кривавий затихнув парад?

Десь понад Волгою і під Одесою
Кості їх чорні стирчать між трав,
Він годував їх своєю пресою,
Він же їх золотом напував!

Він їх проводив римськими пішами.
Вів на розбій у Радянським краю,
Він їх своїми кутав афішами,
Наче гадюку в нову чешую.

І, захлинаючись гострою злобою,
З лоба втираючи рижий піт,
Знову свос доробити пробус,
Зиркає знов на радянський світ.

І однодумці його за працею
Підступу й зради клепають щити,
Знову хриплять у цехах ротації,
Ллють на папір океан клевети.

Візьме людина з усмішкою черствою
Свіжу газету з бродвейських вітрин.
— Знову фальшивка? —
Звичайно, Херстова!
— Знову підлота? — Так він не один!

Він комунізм проклина до істерики,
Висох, згорбатів, од люті поживк.
Так доживає в трущобах Америки
Гітлерів блазень, як чорний вовк.

СТАТУЯ СВОБОДИ

Із Гудзону б'ються в берег води,
І шумить в рекламах Уолл-стріт,
І старенька статуя Свободи
Огляда американський світ.

Довго їй дивитися в квартали,
А ім'я змінити — не з руки,
Довго з нею в долари гуляли,
Кров пили банкіри-павуки.

Обіцяли їй свої проценти,
Давши в руку смолоскип вогню,
Підкупили за мізерні центи,
Наче проститутку з авеню.

І вона не бачить, як з заводу
Йде трудящих сила бойова,

І у них на прапорах свобода,
Не вона, а інша, ожива.

Інша — та, що Леніним зігріта,
Інша — та, що він же гартував,
Що стоїть у центрі всього світа,
В прапорах, червоних од заграв.

І старенька статуя з банкіром —
Бо давно подружені вони —
Знову палить над світанком сірим
Смолоскип для третьої війни.

РОБІТНИЧА КОЛОНА

Ні, їх не купиш за копійку,
За центовик не візьмеш їх,
Коли ідуть в колоні стійко
В змаганнях вольностей своїх.

І пролітають гнівні кличі,
Ясні, розковані від пут,
Коли загони робітничі
Ідуть, страйкуючи, в Портсмут.

Отак, мабуть, для правди й кари,
Не відступаючи назад,
Ішли паризькі комунари
На смертні грані барикад.

Отак, мабуть, у дні суворі,
Немов сталевий жар-потік,
Матроси стали на «Аврорі»,
Щоб розпочать двадцятий вік.

Тому й тверда хода в колоні,
І робітничий спів тече,
Бо їх спираються долоні
На революції плече.

БЕЗРОБІТНИЙ

Дощ і сніг, морози гостро-люті,
Іній криє латаний рукав.
Був він в Балтіморі і в Портсмуті,
У Детройті зарібку шукав.

Віддано за хліб останні гроші,
За горбинку і за сиву сіль,
І на плечі, як незмірна ноша,
Налягає горе звідусіль.

Воював він і стріляв у ката,
Гніт фашизму віддано боров.
Це від Маршалла йому така заплата
За дві рани і пролиту кров.

Це від мільйонерів нагорода
За життя важке, за бій вночі.
Холод. Ніч. І статуя Свободи,
Й латана ковбойка на плечі.

Зранку в роті не було ні ріски,
Вчора хліб кінчали бідаки.
Він, сержант, занесений у списки,
В чорні списки чорної руки.

Жаль, що не прийшла розплати дата,
Жаль, що час — немов болючий звих,
Але він ще вдарить з автомата
В злісні очі ситих і глухих!

ДІВЧИШКА

Бачив я дівчинку п'ятнадцяти років
На аеродромі Ля-Гардія.
Вона принесла нам квіти, загорнуті
У паперову одежу.

А очі світились не то що огнисто,
Не полум'яно, а просто,
Як серце людське у своїй надії,
Що думає днем майбутнім.

І нехай одежа була не святкова,
А звичайне плаття із ситцю,
Але обличчя світилось узором,
Як райдуга в майському небі.

— Я хочу до вас, в комсомол я хочу! —
А самолёт гуркоче...
— Я хочу в Москву! — І палали квіти
В її смаглявій ручиці.

І коли мотори гули в повітрі,
Пропелери з вітром бились,
Здалося: вона летить з самолётом,
Майбутня Америка юна.

ЦІНИ В АМЕРИЦІ

Усмішка береться за долар,
За п'ять — дівоча невинність,
За двадцять — шаноба і гонор,
За сто — армійська повинність.

Живе і жиріс рента,
Багатих не так уже й повно,
А сльози людські — за центи,
А то й бери безкоштовно!

Ні в що робітничі груди,
Кістляві й сухі, як папери,
У славі тут інші люди,
І значать їх — мільйонери.

Вони лиш стоять за білих,
А білі — в тюрмі голосять,
Самі ж проживають у віллах,
Жиріють, не жнуть і не косять.

Та, певне, настане днина,
Тут радості буде повно,
Як чесна, пряма людина
Повісить їх безкоштовно!

ПІСНЯ

Тут вулиці в сірім граніті,
Гудків і моторів луна,
Вітчизни є різні на світі,
А в мене найкраща — одна.

Тут птиці без пісні, не птиці,
Хоч мають гніздо і сім'ю,
А в нас — солов'ї до зірниць
Співають всю ніч у маю.

Тут сірі дороги й пороги,
І поле не те й сіножать,
А наші веселі дороги,
Як ріки, землею біжать.

Тут в доках, від праці горбаті,
Матроси крокують з імли,
А наші матроси завзяті
Над морем, як горді орли!

Тут хилиться жінка на ниві,
Сивини біліють в косі,
А наші дівчата вродливі,
Неначе веселки в росі.

Тут площі, як чорні ворони,
І мертві панелі, й граніт,
А в мене є площа Червона,
Якій поклоняється світ!

Її позабути несила,
Вітчизна, як сонце, одна,
Життя моє, юнь моя мила,
Радянська моя сторона!

ЧЕРВОНА БЛИСКАВИЦЯ

Старики легкі, смагляволиці,
В колі йшли, аж нахилився вігвам.
Танець звавсь «Червоноблискавицею»,
Тільки б ще ударити грамам.

От і грім ударив — бубни здружені, —
І ножі заблискали в імлі,
Наче блискавки в страшнім напруженні
Потекли пожаром по землі.

Може, їм в банкірській цій імперії
Пригадались ночі в тій порі,
Як тріщали і горіли прерії
І ридали сиві матері?

Може, їм згадалось — за долинами,
Як далекий і проклятий сон,
Що вони стоять під карабінами
І під сталлю марки Сміт-Вессон?

І сивіє в попелі околиця,
Б'ють мортири крізь важку югу,
І життя їх бідне горем колеться,
Кров горить на білому снігу.

Ну, а може, інше: за туманами
Їм в уяві та далека путь,
Де червоні гордо над майданами
Прапори тріпочуть і цвітуть.

І земля лежить навік взеленена,
І зіходить сонце гаряче,
Жовтолиці люди йдуть до Леніна,
Білі й чорні йдуть плече в плече.

І вони, старі, смагляволиції,
В Леніна, в гостях, у щасті там...
Танець звався «Червоноблискавицею»,
Тільки б ще ударити громам!

* * *

Океанські хвилі б'ють у берег,
Даль пливе, як синя течія,
Тих чужих земель, чужих Америк
Не ношу в своєму серці я.

Бо мені дороги інші милі,
Інші зорі світять дальню путь,
Бо в житті моєму більші хвилі,
Ніж на океані, з серця б'ють.

І шепоче нива колоскова
В Подніпров'ї, в рідній стороні,
І шовкова пісня колискова
Материнська ожива в мені.

Не роздять її, не пережити,
І не випить, і не розгубить,
То її шовки вплелися в жито,
В сталь важку і в осені блакить.

То вона по площі по Червоній
Для бійців виносить щастя й гнів
З райдугами від ясних півоній,
З щебетом дніпровських солов'їв.

От чому, як хвиля б'ється в берег,
Даль пливе, мов синя течія,
Тих чужих земель, чужих Америк
Не ношу в своєму серці я.

* * *

Біляве дівча на панелі
На скрипочці грає сумній,
В зеленій потертій шинелі
Солдат однорукий при ній.

В Чікаго — бетонному місті,
В Чікаго — на площі німій —
Дівча промовля голосисто,
Солдат однорукий при ній.

— Подайте війни ветерану
За рани, за виграний бій. —
Дівча випрошає ізрану,
Солдат однорукий при ній.

Неначе Америка вбога,
Стоять вони в тиші німій:
Дівча зосереджено-строге,
Солдат однорукий при ній.

* * *

Я пройшов усю Канаду
Із Ріджайпи до Аляски,
Дев'яносто днів ізряду
Бачив кривду без огласки.

В Едмонтоні — стріли друзі,
В Саксатуні, в Монреалі
На майданах, в полі, в лузі
Повіли свої печалі.

Поїзди гуділи дальні,
Лісові шуміли ріки,
З шахтарями у копальні
Я здружився навік-віки.

Бачив вашу долю голу,
Труд важкий, що вів до згуби,
Як сидів я біля столу
З вами, хлопці-лісоруби.

Як пили ми віскі дружню
І співали про Катюшу,
Що живеться вам сутожно,—
Я поклав собі на душу.

І бродили там навколо
Ті, що повні люті й жовчі,
Що петляють мертві кола,
Вишкіряють ікла вовчі.

Що гуляють на бенкетах
З праці чорної чужої,
Ті фашисти у лорнетах
І пройдисвіти в розбої.

Що війну підняти зважні,—
Ім не жаль життя солдата,
Як завжди в житті продажні,
Не солдати, а щенята!

Зашуми потоком новим,
Сизокрила моя пісне,
Друзям — серцем малиновим,
Ворогам — як шабля, блисни!

Друзям — птицею на волі,
Ворогам — в залізо кута,
Друзям — квіткою у полі,
Ворогам — отрута люта!

І зберуться між собою
Добрі друзі, щирі й раді,
І згадають нас з тобою
У далекій тій Канаді.

НЕ ПРОСТА ОСОБА

Із фашистами зі Львова
Утікав колись без слова,

Був підстаростою він,
Тож на втечу взяв розгін.

І куди ж такій персоні,
У які тепер краї?

Лиш в американській зоні
Знов знайшлися хазяї?

Зирка, хмурячись, спідлоба,
Вус пошарпаний звиса...
Дуже скривджена особа —
Хазяї назвали пса.

І його пригріли хутко,
Видавали хліб, напій,
І його в собачу будку
На ланцюг садили свійі.

Кулаком гилили в морду,
Не великий, бачте, пан,
Потім цю особу горду
Повезли за океан.

Там питають люди: звідки
Животіння це старе,
Що банкірські всі об'їдки
Він на смітнику жере?

Десь у Гітлера кушили,
Привезли в Канадський край,
Як загавка — пнуться жили,
Як завис — так тікай!

Зирка, хмурячись, спідлоба,
Жде війни, немов чудес, —
Отака, як бач, особа,
Не проста собі худоба —
Націоналістичний пес!

В ЛІФТІ

Ліфт піднімає нас догори
В ранки, і в півдні, і в вечори.

В ліфті не світло, але й не тьмянко,
Йдеш у гостиницю — в ліфт потрап,
Стріне привітно стара негритянка.
В неї робота все давп і ап¹.

¹ Д а в п — донизу, а п — вгору (англ.).

Має старенька не мало діла
З ранку до ночі і знов до зорі,
Вже й на роботі отій посивіла,
Все вона знизу, а інші вгорі.

Наче по ліфту життя проходить,
Руки стомились, в мозолях старі,
Інший хтось п'є, і живе, й верховодить,
Все вона знизу, а інші вгорі.

В ліфтовій клітці свої звичаї,
Містер до них із дитинства привик:
Біла ліфтерша — він шляпу знімає,
Чорна ліфтерша — стоїть, як бик.

Шляпу ще глибше натягне на вуха,
Топчеться важко, немов на огні,
Наче його допікає задуха.
З ними у ліфті їхать мені.

Їх до десятка зайшло в кабінку,
Морди, як ростбіф, з-під сірих шляп,
Чорна ліфтерша веде машину
Вгору і вгору, все ап та ап.

Всі одвернулись од чорної — білі,
Топчуться важко бики здичавілі,
Не шахтарі, їм тут їхать не мода,
Не трударі, — все банкірська порода.

Погляди їхні, як лютії жала,
От якби в мене в Вітчизні жила, —
Жито б ростила, пшениченьку б жала,
Пісню із поля вела б до села.

Так, мене доброму вчила мати
Хлопчиком, певне, в юнацькій порі,
Перед старішими шапку знімати,
Щиро вклонятись, де в матері,

Поцілувати натруджену руку,
Білу чи чорну, немає бід,
За материнську несказанну муку,
За материнські великі труди.

Тільки б, можливо, як виняток в світі,
Не поклонився б я матері тій,
Що породила цих лютих і ситих,
Сірих — під пляпами — в злобі своїй!

В ліфті не світло, але й не тьмянко,
Я капелюха здіймаю один,
Низько вклоняюсь тобі, негритянко,
Так, як вклоняється матері син.

За мозолі твої чесні і чисті,
І за усмішку болючу, як звих,
І за синів — чотирьох комуністів,
За поліцтованих і за живих.

Як їй сльоза заблищала з журбою!
Зашепотіли, міняючи тон,
Гаггстери-містери поміж собою:
— Совет Юніон? ¹
— Совет Юніон!

Ліфт вже донизу пішов у ту пору,
А негритянці здалося за мить:
Тільки угору, і вгору, і вгору
В щасті своєму вона летить.

¹ Совет Юніон — Радянський
Союз (англ.).

МАЯКОВСЬКИЙ В АМЕРИЦІ

За крутою хвилею, за океаном,
Задимлене сонце в хмарах тече,
Ходить він зі мною ранім-раном,
Положивши руку мені на плече.

По мосту по бруклінським, по Бродвею,
Біля хмарочосів кроком, як сталь,
Негритянську вулицю вгледить — і над нею
Теплими очима дивиться в даль.

В чорному Гарлемі діти-негритята
Знають його посмішку й ласку руки,
Ходять біля цього і просять на свято
Докери, вантажники, робітники.

Він заводить з ними гарячу розмову,
Як би їм правду вірніш знайти,
І разом знаходять правдиве слово,
І здається — рідні вони брати.

І від того слова в нью-йоркському світі
Клевета і злоба кричать навспішки,
Хмуряться банкіри на Уолл-стріті,
З золотом ховаючи чорні мішки.

І свистить по вулицях вітер московський,
Гнівом революцій видзвонює брук.
Здрастуй, мій учителю! Здрастуй, Маяковський!
У мільйоннім потиску робітничих рук!

Там, за океаном, як вилита з криці,
Плеще твоя мова у братстві труда,
Кожне твоє слово родить блискавиці,
Громом Батьківщини — твоя хода.

ПАЛІЄВІ ВІЙНИ

Од чорних вибухів війни
Ще сьнять пожарами сини.

Ми не забули вирви вперті
І ржавих мін важке виття.
А крижане дихання смерті
Не спинить нашого життя.
Воно встає вогнем, травою,
Литвом розжевлених печей
І в сьяйві літньому ночей
Дощів ходюю грозовою,—
На людське щастя, на труди,
На молоді мої сади,
У крутобоких і доспілих
Рожевих яблуках.

Га я

Не сплю ночами, і сім'я
Мого народу в діях смілих
Труда, любові й правоти
Не спить і дивиться в світи.

Бо ллються танкові щити
В цехах чужих, за океаном,
І тліють порохом-туманом
На картах креслені фронти.
Тебе зустрів я на Бродвеї,
Мій лютий вороже, в ті дні,
Коли фашизму злі пігмеї
Європу корчили в огні.
Коли Україна і Росія,—
Сім'я народів трудова,—
Землі світила, як надія,
Як правди віспиця жива.

Коли брати мої у танках
Чи з автоматами в руках
В пекучих падали світанках,
Несли свободу на шляхах.

А ти? Ти бачив обеліски
І пестив черево старе,
Вночі англійське жовте віскі
Десь попивав у кабаре.

Ми здобували чесну славу
Й, на крок пе рушивши назад,
Звільняли Прагу, і Варшаву,
І героїчний той Белград.
І якщо плакали руїни
Від щастя й радості вночі,—
То ми несли їм переміни,
Щоб їх підвести на плечі.

А ти? А ти — в бенгальським світлі,
В рекламах осяйних вітрин
Плакав надії нерозквітлі,
Нам пророкуючи загин.

І матері, крізь біль і муки,
В ясних сподіванках своїх,
Малих дітей нам клали в руки,
Щоб ми порятували їх.

А ти? А ти який одбуток
Приніс на фронт, у жар заграв?
Вночі, споївши проституток,
Фокстрот і танго танцював.

Ми хліб ділили в дні суворі
По-братськи — пайками на трьох.

А ти — топив пшеницю в морі,
Складав добро у темний льох.
У сейфах долари поволі
Ховав, жирів, як злий павук.
А ми бинтів шукали в полі,
Щоб власну кров зітерти з рук.

Ми пробивались в тьмі негоди,
Як правди й совісті сини,
А ти — при статуї Свободи
Кував певолі кайдани.
Мій лютий вороже! З тобою
Я не шукаю правоти,
Ти хочеш знов на поле бою
Посунуть танкові щити.

Щоб знову Київ мій в руїнах,
Смоленськ і гордий Сталінград
В високих вікнах, білих стінах,
Вдихав отруйний чорний чад;
Щоб діти в Відні і в Варшаві
Сивіли від пожеж і мук,
Дівчата тихі та ласкаві
Лягали трупами на брук.

Ти, певне, хочеш в людським горі
Хлебтать не воду — кров із рік,
Згасить ясні Кремлівські зорі,
Яким не згаснути вовік!

Мій лютий вороже, у жовчі,
В підступних змовах, у злобі
Ти не сховаєш ікла вовчі,
Подобу Гітлера в собі.

І не виходь на прю зі мною,
Фашизму чорний лиховод,
Я вічний правдою одною,
Ти — кат людський, а я — народ.

Ти — вісник горя й лихоліття,
І смерть жахтить в твоїм лиці,
А я в майбутні йду століття,
Піднявши землю на руці!

ІЗ ЗБІРКИ
«КНИГА БРАТІВ», 1954 р.

* * *

Іди, історіє моя,
Моя рідня, моя сім'я!

...Я бачу той далекий світ,
І ті шляхи за триста літ,
Повиті тирсою і згаром,
Побиті й палені пожегом,
І той зів'ялий вишні цвіт,
І очі матерів ласкаві,
Тривожні й милі, що в заграві
Все виглядають із походу
Синів своїх, дітей своїх,
Які на панський лесний сміх
Кладуть ясу багрянороду!

Я бачу: сите вороння
Клює поживу навманя
В степу, в ярку, в глухим байраці.
Братів, катованих у праці,
В полуніч, в південь і щодня.

Але підводяться полки,
В бою голота й козаки,
А щонайперш — моя голота
Іде, як совість і турбота,
На смерть іде і на віки,
На всі роки, на всі століття,
Назустріч зла і лихоліття,
Як завжди ходять бідаки.

Ви похиляйте тирсу дику,
Хай сяє сонце з верховіть,
Та бийте ворога без крику,
Оту шляхетську кривду звіку,
Іезуїтську, чорнолику,
На шибеницю поведіть!

Шляхетська ніч плазує в вічі
У зраді, в тьмі, у злі оман,
Та в Запорозькій грізній Січі
Кмітує обраний Богдан.

Кмітує він у тьмі світань,
Де в росах клониться крушина,
Де ворохоблива старшина
Боїться слів: іди, повстань.

Світає в тиші голубій.
Полки звелись. Виходять в бій.
І чути, б'є важка литавра.
На сорочках зникають тавра,
То йде народ розкутий мій!

Устаньте ж ті, що в темнім жалі,
В гіркім житті, в тяжкім бою
Звисали палені на палі,

В судьбу вдивляючись свою;
Устаньте ж ви, безправні й куті,
Що в ярмах горді й незігнуті,
Що на вселюдському розпутті
Від України вийшли в бій
Не як потік — як буревій,
Підпавши стяги малинові,
Мої живі і сивоброві,
В братерській клятві, в добрій мові,
Народе мій!

Світанок сіє
Своє проміння в ясноті,
Від України до Росії
Лягли путі. Ведуть путі,
Шляхи-путі, стежини й стежки,
І дзвін, і зір, і сонця тінь,
Небес мальовані мережки
Кладуть шляхи для поколінь,
Кладуть шляхи для поколінь,
Де другу — цвіт, а кату — тлінь!

Моя Вітчизне дорога,
Яка в тобі горить снага!
В диханні домен, в цвіті жита,
Моя радянська, сонцевита,
Моя Вітчизно дорога,
Яка в тобі горить снага!

ДВА БРАТИ

Двом братам в поході бути
На роки і на віки,
Той прийшов з Дніпра-Славути,
Той від Дону від ріки.

Перший ніс свого мушкета,
Другий — порох, все як слід.
І здавалось — вся планета
Їм вклоняється услід
В житі, в сонці, у росі,
В молодій своїй красі,
У вечірній, у загірній,
Для віків майбутніх вірній,
В молодій своїй красі.

І здавалось, Жовті Води
І за Доном, і за Пслем
Проводжають їх в поході
Золотим своїм веслом.

Між лужками-берегами,
Де курився дим отав,
Перший впав за Батогами,
А дніпровський брат підняв.

А коли під Берестечком
Стихли хриплі сурмачі,
Українця знедалечку
Виніс перший на плечі,

Виніс перший на плечі,
У багнюці, уночі.
У судьбі одній великій
Виніс брата на плечі.

Знов удвох сушили порох
І сміялися без сліз,
Щоб на братню землю ворог
Не піткнувся, не поліз.

Так вони й стоять не в горі,
Там, де лиху не пройти,
У всесвітньому дозорі
Два народи — два брати.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА

Можливо, падав сніг, так, як сьогодні пада,
Така ж була світань в засніжених полях,
Коли зібралась будь народна мудра рада
І прадіди мої обрали вірний шлях.

...Народний лине клич з широкого майдану,
І братні грамоти вручаються Богдану,
Гармат гуде луна могутнім перекатом:
— Ми волим бути з ним,
Із руським нашим братом,

Ми волим бути з ним! Віднині і навічно,
Плече в плече із ним! — шумить, як ручаї,
Литаврів хвиля б'є, мов хвиля переклична,
І клятву віддають всі прадіди мої.

Вони прийшли сюди без срібла та без злата,
Та їм зрідні бої, гармат оця яса,
І очі світить їм не сум і не турбота,
Майбутнього зоря над ними не згаса.

Ідуть вони в полках, розбивши шляхту дику,
Ідуть вони, брати, без бойового крику,
І падають від страху у дворі
І шинкарі, і різні рендарі,
І взуїти, що тягнули жили
З покривджених — і шляхті підслужили.

О підла нечисть!

А полки ідуть,
Із косами в руках, з мушкетами із бою,
Війни важка, тривожна, дальня путь
Лежить для них за даллю голубою;

Вони поклали, бач, у землю ворогів,
Минули літа їм, минули довгі зими,
Пил Корсуня гіркий, пилюка Батогів,
Пилявців чорний згар ген устає за ними;

Пожар боїв, ночей ще світиться в очах,
І самопали в них, як помста, на плечах
Палають жаром вдень і ніби світять в горні,
Ідуть вони прості, несхитні і незборні,

На раду йдуть вони,
Прапрадіди суворі,
Побратані в нужді,
Повднані у горі;

Ідуть в майбутні дні,
У молоді віки,
В пожежі і в бою
Побратані полки.

...Он жінка у плачі — закатували діток:
— Богдане, пам'ятай,
Богдане, відомсти!

Від сліз її, від кіс,—
від сивих скорбних міток,—
Сивішими стають снігів легкі пласти.

Он бідаки ідуть, у них спалили хати,
І їх на мсту підняв могутній Кривоніс,
Он брат за брата йде,
А вже немає брата,
Він на кілку кривім під Коднею повис.

Он дівчина іде, згвалтована вночі,
Піднявши дві руки, неначе два мечі:
— Богдане, відомсти!
Богдане, пам'ятай! —
І рада гомонить і плеще з краю в край.

— Нехай над горем злим
Гаряче сонце встане.
— Виходь же на народ
І все скажи, Богдане!

І вийшов він вперед, змахнувши булавою
Над віком,
Над життям,
Над раттю бойовою,
Судьбою бойовищ обпалений стократ,
Братам російським —
український брат.

— Тепер навіки ми поєднані, братове! —
І військо, до добра і до боїв готове,
Червоні прапори у небо підійма:
— Нам шлях один лежить!
— А іншого нема!

І сльози радості, майдан і віща тиша,
Литаврів бій важкий і малинова дзвінь,—
Усе мені встає й минулі дні колише,
На довгий час живе для інших поколінь.

...На радостях медів хильнули по коновці
І клятву віддали, як знак своїй землі,
Звитяжці-козаки, хоробрі понизовці,
І хлопці, й ливарі, і прості ковалі.

Із тих минулих днів, що палені катами,
Об'єднана навік, живе моя земля,
І чесна путь лежить між рідними братами,
І слава устає з України — до Кремля!

* * *

Де б не йшов у радості і в муці,
Але час виносить, як луна,
Огняних великих революцій
Огняні і віщі імена.

Камінь тліє, точиться незримо,
Молодість вітрами лине в ніч,
Лиш стоїть в віках неборимо,
Непохитно й молоді Ілліч.

Будуть знати правнуки і внуки —
Хлібороби, теслі, моряки —
Ленінські тверді, гарячі руки,
Що піднесли землю над віки.

Тільки б наша воля не вмирала,
Зеленіла в шумі яворів,
Гори горя, як сніги Уралу,
Не вбіляли б коси матерів.

От чому через війни розп'яття,
Через ночі світлі, як свіча,
Ми несемо іскру для багаття,
Що взяли у серці в Ілліча.

ІЗ ЗБІРКИ

«ЩО ЗАПИСАНО МНОЮ», 1956 р.

* * *

Я не жив ці літа за глухою важкою стіною,
Буду те говорить, що у серці записано мною.

Чув я голос лугів

на дніпровським привіллі широкім,

Чув я проріст отав,

що налиті медвянистим соком,

Бачив птиці політ у весняній розгопистій хмарі,

З нею мислю летів, з пею жив,

наче з другом у парі.

Слухав гілля дубів, що стояло вночі проти бурі,

Бачив жар блискавок,

що світили у ночі похмурі.

А тепер же скажіть, чи я жив за глухою стіною?

Буду те говорить, що у серці записано мною.

Знав я друзів своїх, що не мали хвальби

а чи зради,

Бо хвальба — то є тлінь, а від зради

немає поради.

Я їх думами жив, і вони мої думи любили,
Я в них сили набравсь,
і від мене взяли вони сили.
Я приходив до них, як до свого, до рідного дому,
І вони в мою хату топтали доріжку відому.
І була в нас гостинність і хлібом, і сіллю багата,
І стояли ми в дружбі,
як брат біля рідного брата.
А тепер же скажіть, чи я жив за глухою стіною?
Буду те говорить, що у серці записано мною.
На зарошеній стежці любив я коханої очі,
І вони мені шлях освіщали,
як зорі ясні опівночі,
І її поцілунок, і вірне і щире кохання —
То як рідна земля, то України гаряче дихання.
Може, в літа оці, дорогії мої побратими,
Я комусь допоміг і душею, й піснями малими,
Хай вони відгукнулись,
можливо, малою луною, —
Та не все ж, мої друзі,
не все ще записано мною!

ЛЕНІНУ

Славтесь в нашім житті, і дерева, і сонце, і віти,
Славтесь в нашім житті, Ілліча дорогі заповіти,
Слався, день наш світання,
Революцій повстання,
Хай це знають і внуки, і діти.
Слався, земле моя, що квітує рясними садами,
Славтесь ви, городи,
що Ілліч вас підносив із нами,
Слався, пиво пожата,
Молода і багата
Під ясними дощами й громами.

Слався, шлях Ілліча, бойові і хоробрі повстанці,
Що всю кров пролили і життя віддали наостанці.

Славтесь, Леніна стяги,
Повні сили й звитяги,
Що в боях пламеніли уранці.

Слався, нашого Леніна вольна велика держава,
Для панів як вогонь,

а для бідних хороша і права.
Він своїми руками
Всю підніс над віками,
Хай живе її вічність і слава!

Будем жити, як він, його правнуки,

діти і внуки,
У походах, в труді, пам'ятаючи радості й муки.

І з його заповітом
Ми йдемо понад світом,
Підійнявши натруджені руки!

* * *

На Красній площі відблиски зорі,
Її проміння видно всьому світу,
І для шаноби доброї й привіту
Її несуть у серці трударі;

Її теплом леліє мати сина,
Її вогнем палає цвіт-калина,
Над нею в'ються мирні голуби
В долині тихій, де шумлять дуби.

Багрець її живе в зерні пшениць,
Що виростили руки неутомні.
Її вогонь палає в буйній домні,
Горить в мартенах для напругих криць.

І де б не йшов, і де б ти не бував,
Вона завжди в дорозі над тобою,
Над піснею твоєю, над судьбою,
Над мирним долом між зелених трав.

О зоре світла, зоре світова!
Пливи, палай над рідною землею,
Відсвітлюючи образ Мавзолею,
Де Ленін наш в безсмерті спочива.

О зоре рідна, як вогонь меча,
Ніхто й ніде не зітре твого цвіту,
То ж Партія дала тебе для світу,
Засвічену від серця Ілліча!

ПТИЦЯ

А. Шиянові

В хату до мене жовтневої дниви
Птиця влетіла і сіла на лаві.
Очі допитливі, як у дитини,
Крила, мов райдуга,— дивно ласкаві.

Де ти взялася? І звідки знялася?
Що за натуру мають ті птиці?
Якщо з поетом уже повелася —
Я тобі дам і пшениці, й водиці.

Що ж ти хотіла в моїй кімнаті?
Цвіту не маю, що пахне шипшинно,
Білий папір, і рядки кострубаті,
Й думи мої не про тебе,пташино.

Я не народжую райдуги в хмарі,
Вітру дніпровського я не здіймаю,

Тільки рядочки, як іскри в пожарі,
Совість і чесність отецького краю.

Може, ти звістку принесла з В'єтнаму,
Може, від друзів з Канади, з Цейлону?
Птиця злетіла високо на раму, —
Що ти, — у мене не буде полону!

Звісно, для мене ти гарна і мила.
Де ж твоє гніздя? А ти його мала?
Птиця почистила синії крила,
Слухала, слухала — і заспівала.

Я схвилювався — доросла дитина —
В добрій, у світлій, у щасній надії, —
А над столом зацвіла яворина,
А по кімнаті — черемуха віє.

Поля колгоспного вруна багаті
В хату ввійшли, а над ними зірниця.

Так ми й сиділи у тихій кімнаті,
В мирній розмові — людина і птиця.

* * *

Мамо, я хочу поговорити з вами
У вашім житті і у вашій смерті,
Як ви колись перейшли полями,
Нас беручи на долонечки вперті.

Ось я бачу ті очі синії,
Пальці відчую завжди вузлуваті.
Б'ється мороз в посивілому інеї,
Мерзнуть шибки у Малишковій хаті.

Он він сидить — не хитрюга мій батько,
Пару чобіт все тачає в базарики.
Тихий і чесний, звичайно — багатько,
Крапля олії, сухар до сухарика.

Крапля олії та ложка кулешику,
Хліба крихтина — й за неї турбота.
— Їж, мій Андрійку, та їж, мій Олешику,
Їжте, дитята, бо завтра робота.

Може, він чобіт продасть для почину,
Сонце над ним стане радістю прошите,
Мати ж останню продасть спідничину
Нам на штани, на букварики й зошити.

І поведе нас до саду доріжкою,
І подарує глевтяник на подив,
І посміхнеться такою посмішкою,
Що я в житті вже віде не знаходив.

Ту, що в житті, наче ластівка з громом,
Хлопця в дорогу проводила з хати:
— Чому ти, сину, не став агрономом,
Нащо ті вірші почав ти писати?

І задивлялась у зморшках тривожна:
— Де той малий, що пішов без тривоги?

Я б тобі хліба приніс, якщо можна,
Я б тобі пісню приніс, якщо можна.
Мамо, до тебе немає дороги.

Пісню б оту, де ті очі дівочі
Сяють і ріки шепочуть з гаями
(В'ється в Ревуцького аж до півночі,
В Майбороди виліта солов'ями).
Пісню б оту...

А я пісню не рушу,
Тільки вклонюся дорогам і нивам,
Тільки візьму вашу ласку і душу,
Може, від того я стану щасливим.

Там, де синь Дунай,
Там, де зелен гай,
А вже серця мого трудного,
Мамо, не займай.

В'ються пташки крила,
Де твоя могила,
Тільки слідочок
З-під білих ніжочок,
А де мати походила.

ПІСНЯ ПРО КИЇВ

Лірична

Білі каштани,
Світлі огні,
Де б не бував я,—
Любі мені.

Київські ночі,
Зустрічі в саду —
В серці, куди не піду.

Гори високі,
Синь дніпрова,
Молодість наша
Вічно жива.

Київські ночі,
Зустрічі в саду —
В серці, куди не піду.

Ми покохались
Там, де дуби,
В київськiм небі
Два голуби

Кружать, здійсмають
Крилоньки свої,
Наче ми в парі, в сім'ї.

Так воно стане,
Так воно є.
...Білі каштани,
Щастя моє.

Рідна столице —
Ти моя весна,
Світла, погожа, ясна.

Київські ночі,
Зустрічі в саду —
В серці, куди не піду.

* * *

Ранки солов'їні,
Ночі весняні,
Далі подніпровські
Наснилися мені.

Знову цвітуть каштани,
Хвиля дніпровська б'є.
Молодість мила,
Ти серце моє.

Далі неозорі
Ще й рясні сади.
Друже мій далекий,
Ти прийдеш сюди.

Знову цвітуть каштани,
Хвиля дніпровська б'є.
Молодість мила,
Ти серце моє.

Стежки і доріженьки
Ген лягли у даль,
В парі ми любилися,
Серденьку жаль.

Знову цвітуть каштани,
Хвиля дніпровська б'є.
Молодість мила,
Ти серце моє.

Нам би ще зустрітися
В солов'їну ніч,
Теплі б зорі київські
Сяли б до віч.

Знову цвітуть каштани,
Хвиля дніпровська б'є.
Молодість мила,
Серце моє.

* * *

Як на дальнім небосхилі,
Де громи ревуть,
Ідуть хлопці наші милі
У далеку путь.

Гей, гей, гей, дорого дальця,
Гей, гей, гей, сльоза прощальна
Покотилась дівчині з очей.

Грає жайворон ізрана,
В'ється в небокрай.
Ти не плач, моя кохана,
З бою виглядай.

Гей, гей, гей, дорого дальня,
Гей, гей, гей, сльоза прощальна
Покотилась дівчині з очей.

Сяють зорі в стиглім житі
Між гаїв, дібров,
Комсомолец в білім світі
Береже любов.

Гей, гей, гей, дорогу дальню,
Гей, гей, гей, сльозу прощальну,
Що скотилась дівчині з очей.

Крізь завію, крізь порошу,
В дальньому краю,
Пам'ятай свою хорошу,
Дівчину свою;

Гей, гей, гей, дорогу дальню,
Гей, гей, гей, сльозу прощальну,
Що скотилась дівчині з очей.

* * *

Скільки вас, ясних і незабутих,
Молодих, завзятих, дорогих,
Стукають у серце в бурях лютих,
В загравах і далях вікових:

— Одчини, з тобою поговорим!
Чуєш нас? А ми ж твої брати.
Поділися з нами щастям, горем,
Поможи у вічність перейти.

Поклонись дібровам і долинам,
Повернись до юних поколінь.
Розкажи, що ми не йдем, а линею
Через час, і забуття, і тлінь.

Поклонись коханій після бою,
І не треба нам тії хвали.
Ми ж нічого не взяли з собою —
Лиш бинти й шинельки узяли.

Поклонися матері і дому,
Де росли ми, не доживши днів,
Де над нами з весняного грому
Дуб столітній тепло гомонів.

Подивись, бо ми вже не поглянемо,
Поклонись у тихий добрий час
А ще і жонам, і коханим, —
Їх мільйони ожидало нас.

Ми ніде під кулями не гнулись,
Під вогнем прямим і навісним.
Хай простять, що ми не повернулись,
Хай пробачать, як живі живим.

Там, де зорі й тихі краснотали,
Заспівайте у світання час
Не для того, щоб пошанували,
А для того, щоб згадали нас.

В вас, живих, немало є турботи,
А за те, що нас взяла війна,
Нам не треба слави й позолоти —
Тільки б дітям наші імена.

Їм би стежку, та хорошу хату,
Та хорошу звістку із війни.
Ми ж сплатили кров'ю добру плату,
Нашій крові не знайти ціни.

Хай дощі ідуть у тихій зливі
На поля, луги і сіножать.
Наші ж атестати у архіві
Пожовтілі вже давно лежать.

Хай над нами світить ясна зірка,
Навіть та потріскана фанірка,
Людськими сльозами вся полита,
В бронзі монументів не одлита.

І, здається, ввіч — ізнов зупинка,
Промайне узориста хустинка:
Над нашими мільйонами,
Над солдатськими медальйонами,
Над пожарами з ожереду,
З бойовищами попереду.

І, здається, в н'очах, на вокзалах,
Ждуть і кличуть всі мої брати:
— Кажуть, ти живий? Так це ж немало!
Поможи ж у вічність перейти,
Поможи ж у вічність перейти.

РАЙДУГА НАД БУКОВИНОЮ

Гуцули, здрастуйте! Отак приходить брат
До трударів, знедолених стократ,
Вони в нужді, і в латах, і в нарузі.
Жнивам буяти? Та які жнива —
У колосочках нива нежива,
І чорний ворон ген на виднокрузі.

Куди він лине? Де зупинить лет?
На башті танка сяє кулемет,
І котять грім оковані гармати.
Ой, кряч не кряч, а згинеш уночі.
Дивіться, мати вийшла й на плечі
Несе сінка свого малого. Мати!

Гуцули, здрастуйте! Я мріяв, не радів,
Ввижався край в павалі холодів,
В крутих узвишсях, в чорній полонині,
Латки я бачив на худих плечах,
Обличчя в зморшках зморені, в очах
Огонь журби, брати мої єдині...

Та ще ялину, зламану в яру,
Та Кобилянську Ольгу, вже стару,
Із ясним словом, з думою, мов птиця.
Що мріялося — сталося. Двигнув мур,
Над баштами, над сталлю амбразур
Горить, як жар, червона зоряниця.

Боець вітає матерів, сестер,
Гривасту хвилю розметав Дністер,
Хитнувши кручами, немов віками.
Дві райдуги у червількову вись
З Черемошу на Київ підвелись,
Як два мости, воздвигнуті руками.

* * *

Тут мур тяжкий і схилені дерева,
Фортеця й камінь кров'ю промовля;
Не спить вночі тривожне місто Лева,
У згарі й димі галицька земля.

Висоти веж, і степу широчини,
І вітру клекіт, спалахи зорі
Чекають тих, хто брами знов відчине,
Коли прийдуть нові каменярі.

А я вже бачу: молоді обличчя,
Ріпник, коваль із молотом в руці,
І через день, немов через сторіччя,
Дзвенять на зрубі сині кривиді.

Привіт тому, хто не шукав угоди,
З напасником не їв чужий обід,
Хто в темну ніч тортур і непогоди
Шукав наш слід і відшукав наш слід;

Хто помирав у кам'яній комірці,
Не брав кімнат в фашистському дому,
Хто вірив нашої п'ятикутній зірці,
Як вірить син отцеві своєму!

Тому й шумлять під бурею дерева,
В вечірніх загравах, через фронти,
Тому й радіє сиве місто Лева.
— Мої окривджені, мої брати!

МАРИНА ІЗ СВАРОМ'Я

Де ти, Марино із Сваром'я, де ти?
Ось я про тебе і маю річ.
Гаснуть у плавнях летючі комети,
Тихо вмирає на заході ніч.

А ти перев'яжеш і не засмутиш,
І ми із тобою як рідні сини.
Танки ладнаються в Борки й на Лютеж,
На Вишгород рвуться наші човни.

А нам би проїхати, пройти і не впасти,
Де дихає ранку ядуча імла.
Яким ти веслом кермувала до щастя,
Якою дорогою нас провела?

Якою клятьбою, чи болем, чи вірою
Заворожила мене на віки?
Дихає ранок імлою сірою,
Свищать, мов кулі, густі лозняки.

Сниться нам Сваром'я, Сварог і Сварбог,
Взятий у лещата ворог, як змії.
Ну, протитанкова, ще раз удар-бо,
Нумо, Марино, провести зумій.

Хлопці ж які, неспокійні та браві,
В очі поглянеш — аж сяють до дна.
Триста бійців на твоїй переправі,
Човен і ти — лиш надія одна.

Вийшли. Добрались. Земля як скорина,
Нам у Петрівці, їй в Сваром'я час.
— Що ж, прощайте, бувайте, Марино,
Будем живі, то заглянемо до вас.

Будем живі... Хто вернувся — не знаю.
А з-поміж них насудилось мені
З бою плисти до дніпрового краю
Так, як тоді уночі на човні.

Так, як тоді, у нощах і загравах,
Де обривалось життя, як струна.
Долі питати на всіх переправах,
Може, Мариною зветься вона?

ІЗ ЗБІРКИ

«СЕРЦЕ МОЄЇ МАТЕРІ», 1959 р.

ПІСНЯ ПРО ПАРТІЮ

Багато літ мене веде
Трудів дихання молоде.

Долини, гори, чи пороги,
Чи ночі, сповнені журби, —
То слід далекої дороги,
Моєї вірної судьби.
І перші стежечки від хати
В стерні осінній між полів,
І рідний запах рути-м'яти,
І срібні сурми журавлів,
І скрип полоззя на морозі,
Сльота і ранки голубі —
Все заплелося в тій дорозі,
В моїй довіреній судьбі.
Вона, тривожна і огниста,
Своїми помислами чиста,
Клекоче, рве до верховин.
Ім'ям священним комуніста
Я їй поклявся не один.

У ранах, в гніві, злі і вперті,
Ми не хилилися в біді,
Як ти живеш в своїм безсмерті —
То й ми вже виживем тоді.

.....

Взялись чебрецем могили,
де зорі цвітуть загірні,
Лежать комуністи в полі, мої побратими вірні;
Їх очі — у нашім зорі, серця їх —
у наших, знаю,
Вишневі сади із Волги прослалися до Дунаю,
І ленінська правда світить, неначе маяк у тучі,
Брати мої, комуністи, орли мої нівсипучі!

Мене хвилює і веде
Трудів дихання молоде.

Якби прожить мені сто літ,
То я, не для війни й походів,
Пішов би в мандри в білий світ,
Поміж людей, поміж народів.
Узяв би друзів доброту,
Любов від матері святу,
Розлук і стріч ясну годину
І хліба-солі скромний дар,
У серце — рідну Батьківщину
І правди ленінської жар.
Пішов би в доки і причали,
В хатини вбогі і старі,
Мене зустріли б, як стрічали
Канадські друзі-шахтарі,
І виноградарі в Мілані,
І безробітні на майдані,
Матроси Швеції суворі,
Рибалки мрійні з давнини,

І незборимі, горді в горі,
Алжирські хлопці-чабани.

І їх живила б в самотині
Сердечна розповідь моя;
Щоб знали в горах і в долині,
В родині кожній і в хатині
Велике Леніна ім'я!

Ми ним живем. Нащо ж тоді,
Від злоби чорні чи бліді,
Ті жалюгідні ревізори,
Немов кроти, лишивши вори,
Плюються жовчю?

Ім же, бач,
Усе не те — хоч сядь та плач.
Не те у нас зерно в пшениці
І не такі у нас зірниці
У небі світять.

І не ті
Шляхи — занадто вже круті;
Не так плануєм працю й гони,
Не так війну вели важку,
А головне — не б'єм поклони
Американському божку!
Гидотне сім'я!

А забули,
Коли гармат гриміли гули,
Коли ми кров лили в бою,
І їх з фашистської сваволі
З-за ґрат звільняли і до волі
Ладнали в збратану сім'ю?

Еге ж, забулося-таки...
Солодкі, мабуть, маслаки
На псарні в пан-американа,

Блюзнірства чорного омана
Для холуїв отих з руки.

А ми за ленінським завітом
В труді, без горя і війни,
Йдемо вперед широким світом,
Своєї Партії сини.

Сад шепочеться,
 сталь клекочеться,
 сонце встає полями,
Справа Леніна,
 слава Леніна,
 мудрість Леніна — з нами!
Даль видніється,
 нива спіється,
 ніби зоря новорічна.
Справа Леніна,
 слава Леніна,
 мудрість Леніна — вічна!

ЯК ПРИЙМАЛИ В ПАРТІЮ

Не трава, не зелен сад
В щирім слові стелиться,
Сталінград мій, Сталінград,
Вогняна метелиця.

Ні проїхать, ні пройти,
Кілометрами — фронти.

Між доріг і між застав,
З блисками колючими,
Сивий вік в шинелі встав
Над твоїми кручами.

Стій на смерть, як всі брати,
Час і в партію іти.

Там мене у партію приймали
В партбюро у Красній Слободі,
Де за свідків — бліндажі-завали
Та розбиті баржі на воді.

Не писали в протокол поміток,
Чули серця молоде биття,
Чорне небо й вибухи зеніток
Видали розписку на життя.

Хто батьки? І що мені казати,
Як батьки за тисяччю доріг
У нужді, в безхліб'ї біля хати
Виглядають сина на поріг;

Як чекає мати тої вісті,
Піднімає руки в пломені,
Руки чисті, в праці мозолисті,
Золотисті у минулі дні.

Як старий мій батько сумовито
Все обходить стежку неспроста,
Бо від сина з бою друге літо
Ні листа, ні слова на уста.

Звідки родом?

Встань, моя кохана,
Через бій, через фронтів ряди,
Україно, — серце моє й рана,
Найсвятіша мати, підійди!

Підійди і стань отут між ними,
Непоборна у тяжкій біді,

Підлети не кіньми вороними,
Не човном кленовим по воді.

Не росою в розсвіти дівочі,
Де полів гуде вечірній дзвін,
Тільки громом в партизанські ночі,
Тільки мстою спалених руїн.

Тільки гнівом в сиві снігопади,
Де мій дєпъ, мов квітка, промайне,
Полум'ям надії і поради
Обпали тривожного мене.

Ти моя порадиця і вчитель,
Біль, і сни, й доріженьки круті,
Ти ж мені — партійний поручитель
Ленінської правди у житті.

Інших я питань не пам'ятаю;
В тій хатині думалось мені,
Як вернуся до свого краю
У дніпровській дальній стороні,

Як зустріне хата необжита,
Батько й мати дєсь при каганці,
Як колоссям молодого жита
Залоскоче вітер на руці.

І не те щоб святом не відбилось
Чи коханням в золоті волось,
Тільки щоб здійснилось все, що снилось,
В муках квітло і не одцвілось.

Але й те гадав я, чесне слово:
Як уб'ють — то невеликий гріх,
Тільки щоб у серце, щоб раптово,
Щоб і мертвим бути між своїх;

І не власти зразу під копита
І на землю в лютому бою,
Хоч і мертвим крок чи два ступити
На радянську, нашу, на свою.

І щоб друзі пригадали гірко,
Як, смішному, видилось мені
З красною зорею із фанірки
Ту могилку в полі, в долині...

Бо мені доволі хліба й солі
Там, де смерть кладе свою печать,
Там, де танки стогнуть в синім полі,
Над Заволжям кречети кричать,

Бо мені бомбьожок сиві кросна
Вже звичайні, як дихання трав.
Секретар сказав: — Одноголоспо.
Що ж, вітаю, — і поцілував.

І обняв, поранений, рукою,
Але це вже лірика, либонь.
Скільки літ минуло в неспокою,
А на серці жевріє вогонь,

Може, вогник, як на те казати,
Що не гасне в радості й біді,
Що узяв я з партквитком солдата
В партбюро у Красній Слободі.

І не трави й зелен сад
В щирім слові стеляться,
Сталінград мій, Сталінград,
Вогняна метелиця.

Між доріг і між застав,
З блисками колючими,
Сивий вік в шинелі встав
Над твоїми кручами.

БІЛОРУСІ

Не у снігах, не в важкій завірюсі,—
Сонцем і медом наснажено спокій,
Літо цвіте у садах Білорусі,
Літо стоїть на Україні широкій.

Знову я руки тобі простягаю,
Плине до тебе думок моїх ноша,
Здрастуй, долино братерського краю,
Здрастуй, земля білоруська хороша!

Тут мене друзі сердечні чекали,
Низько вклонюся їм щирим поклоном,
В'ється безсмертна дорога Купали,
Коласа голос прокочує дзвоном.

Білоруська земля на границі,
А границі між нами й нема,
Мирні люди, і трави, і птиці,
І вечірніх полів зоряниці,
Як судьба, як свобода сама.

Тракторів золоте рокотання,
Нива зелень-мережку снує,
Та високе безмежне світання
Над борами до сонця встає.

Серце маючи добре і чуле,
Знаєш ти і труди, і бої,
Хай на хвильку загляне минуле
На зелені світанки твої,—

Як вставала ти в грізній прикметі,
В пожарі колихалась блакить,
Всі сніги, всі льоди на планеті
Можна б тим пожаром розтопить!

І гарматні важкі землетруси
Били в душу і в спів солов'я.
Білорусь ти моя білоруса,
Синьоока, як мати моя!

Многострадна! Близька в нас розмова,
Білорусь ти моя, Білорусь!
Хай посвідчать книжки Кулешова
І підтвердить це Бровка Петрусь.

В нас одна судьба
І одна хода,
Як потік гарячий, кипучий,
«...а в поле вярба,
Под вярбой вада»,
Там, де стогне Дніпро ревучий.

Хліб і сіль — навпіл,
Все не оповім.
В бліндажах, сніжком занесених,
Був паш рідний дім.

В'ється вороння
З ранку до півдня,—
Білоруска українцю
Подає коня.

Де Донець хлюпоче дзвінко,
В ніч тривожну, грозову,
Білорусу українка
В'яже рану горьову.

«...а в поле вярба,
Под вярбой вада».
І одна журба,
І одна хода.

Та ще хліба шмат,
Та ще рідний брат,
Щоб Україну й Білорусоньку
Визволять з-під грат.

Як нам світили вогні на розстанку
В ночі тривожні під гул батареї,
Шану складаю Максимові Танку —
Другові й братові юні моєї.

Голос поетів і дужий, і чистий
Б'є мене в груди, як хвиля прибою,
Пимона Панченка слово вогнисте
Взяв я у серце й несу із собою.

Пісня у нас ні для кого не лишня,
Вчимось дивитись не мілко, не вузько;
На Україні Остапова вишня
Жалить, немов Крапива білоруська.

Як ми навчилися жити й дружити,
Ти із мною, і я із тобою,
Колос до колоса стиглого жита, —
Судьби стають однією судьбою.

Серце гаряче повік не вміліє,
Жити нам вічно в одному розгоні,
Нести разом із синами Росії
Партії нашої стяги червоні.

Славтеся щиро, і гори, і трави,
Люди, і птиці, і сонце, і квіти,
Слався, велика, безсмертна Державо,
Славтеся, Леніна вічні завіти.

Вже ніколи важкі землетруси
Не ударять у спів солов'я.
Білорусь ти моя білоруса,
Синьоока, як мати моя!

ВОГНИК

Максиму Рильському

До тих країв щоденно поїзди
Відходять від столичного перону;
Бери тютюн і вірші для їзди,
Хліб-сіль, тарань прив'ялено-солону,
Гачки, й сачок, і вудочки складні,
Та ще нехитро зварену наживку —
І гайда в путь, бо літо в переджнивку
На плесо вод веде погожі дні.

Біліє там будиночок між трав,
Шумний, привітний, не якась обитель,
В ній друг мій любий здавна проживав,
Мудрець — у слові, у піснях — учитель.

Ну, словом кажучи, до тих країв
Свою я душу із піснями вів,
Свої гарячі радості, й надії,
І несповиті думи молодії.
Чи день, чи ніч, чи посвисти зав'юг,
А він мене чекав, великий друг.

Бувало, поле обів'є сльота,
І вже не літа гілка золота,
А ночі підосінньої година
Тебе зустріне з поїзда в ліску,
І ти бредеш по мокрому піску
На вогник той, немов мала дитина,
На вогник той, що жевріє в вікні
І, тіні розганяючи лякні,
Тебе зове, як зірка понад світом,
Теплом людським і затишком-привітом.

А в хаті тій, лиш ставши на поріг,
Що написав чи тільки бачить міг, —
Клади дарунком друзям на помості,
В безжурний сміх Герасименка Кості
Чи в щирю мову, цовну, як ріка,
Завзятого Олекси Десняка.

А вже в пізніші літа, по війні,
Тут коло друзів ширшало вдвійні,
Рибалки і співці прості, не пишні,
Вслухалися в слова Остапа Вишні,
В Довженкові роздум'я вогняні.
І сміх, і пісня, й думка незатаєна
Жила, цвіла, як червіньковий діл,
І Катерина рідна Миколаївна
Садила нас, як голубів, за стіл,
Немов журила, й ставила вишнівку
Чи й ще чогось рибалкам у мандрівку.
Неначе вчора, все отак було,
Привіти й жарти мов дзвеніли вчора,
На дворик той весни пливе тепло,
І тихий вечір, і ясень прозора,

Тут інші люди за вікном живуть,
Та й інші друзі теж, напевне, в колі,
Бо вогник той крізь почі каламуть
Усе горить, все блимає поволі,
Як я приходжу. Ніби із кімнати
Господар вийде гостя привітати,
Ласкаво-сивий, стане на порозі
І руку дасть мандрівнику, мені.

Хай вам, Максиме, світить у дорозі,
У темний вечір, в хвищі чи в морозі,
Той щедрий вогник з ночі в Ірпені!

* * *

Так буває: в радості чи в тузі,
Жевріє на серці не біда,
З весняною повіддю у лузі
Красноталю гілка молода.

Що його й недосвітом глушило,
І свіжком згинало до землі,
Але сонця золоте вітрило
Обгорнуло листячка малі.

І воно брунькується охоче,
Як не є, знайомиться з життям,
І моя душа над ним тріпоче
Так, як мати над малим дитям.

ПІСНЯ ПРО РУШНИК

З кінофільму «Літа молодії»

Рідна мати моя, ти ночей не доспала
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.

І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші, блакитні твої.

Я візьму той рушник, простелю, наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров.
І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна любов.

І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, й твоя
материнська любов.

МИ ПІДЕМ, ДЕ ТРАВИ ПОХИЛІ

Ми підем, де трави похилі,
Де зорі в ясній далині,
І карії очі, і рученьки білі
Ночами наспляться мені.

За річкою за голубою
Дві чайки у хмару зліта,
В краю придніпровським
Ми стрілись з тобою,
Веселко моя золота.

Над полем зарошені віти
Зелене верхів'я звело.
У парі з тобою ми будем любити
Усе, що на душу лягло.

І стеляться обрії милі,
І вечір в ясній далині,
І карії очі, і рученьки білі
Ночами наспляться мені.

ІЗ ЗБІРКИ
«ПОЛУДЕНЬ ВІКУ», 1960 р.

* * *

Середина двадцятого віку, іди
І постукай людині в незамкнену хату
Не зловісним пожаром, не криком біди
І не клекотом бою у ніч розіп'яту.

Сонце краще горить — серединою дня,
Доспівають сади — серединою літа.
Ти ж мені і товариш, і брат, і рідня,
Вік двадцятий, надія, не горем сповита.

Я з тобою навпіл все життя поділю:
Хліб, і сіль, і краплину гіркого жалю,
Крапля щастя — на двох і дихання любові,
Клекіт серця мого розпашілого в слові
У твоє, у столітнє, як хочеш, віллю.

Тільки йди поміж люди, ставай на роботу
І чоло не втирай від солоного поту.
Вік прожити — не ниву пройти гомінливу,
Ну, а ти вже із нами пройди тую ниву!

РЯДКИ ПРО ЛЕНІНА

* * *

Прийшли до нього в гості ходаци,
У личаках, у армячишках сірих,
Оті, що по Рязанях, по Сибірах
Нужду коптили не роки — віки.

Оті, що знали кайдани, й батіг,
І вітер гніву, що надію сіє,
І їм в очах світилася Росія
Майбутніх здвигів і нових доріг.

Поклали в дар — не золоту парчу,
Поклали хліб — дарунок Іллічу,
Важкий житняк із остюком колючим,
Як знак землі свободам неминучим,
Як плуга знак і як проклін мечу.

І він той хліб, помазаний пірцем,
Поцілував, підняв не для розлуки,
Немовби землю рідну взяв на руки
І не стемнів, а просвітлів лицем!

* * *

Казали колись, що його обличчя
Змалюють століття в новім портреті,
Як зійде бойовищ важке многоріччя
І рута закілється на планеті.

Неправда! Неправда! Бо серце клекоче,
Несе його справу в зелені квартали,
Бо ми його думи і мудрі очі
Отак, як бажалось, — намалювали.

Нам пензлем служила Вітчизна-мати,
За фарби — все небо і зорі, як військо,
І пурпур заграв, і вогонь гармати,
І славне в бою знамено гвардійське.

Була нам палітрою рідна долина,
В труді розпашіла і невсипуча,
Колючого колосу кожна клітина,
Ракетних супутників сила горюча.

Було нам нелегко, щоб Леніна вроду,
І мисль, і вогонь передати у тонах.
Було нам талантом — щастя народу
І ленінське серце, що б'ється в мільйонах.

* * *

Час гіркий не в золоті скрижалів,
Ніч совину банда пойняла, —
Отамани чорних ідеалів,
Мракобісся, підступів і зла.

І нелегко крізь важкі остроги,
Крізь підпілля, кайдани й ліси
Бачить промінь дальньої дороги,
Розпізнати віщі голоси.

І нелегко на чужій чужині,
Недругів долаючи удар,
Воскресити віру у людині,
Нести іскру, що спалне в пожегу.

Щоб пізніше, в гомін революцій,
Мудрістю, якій дивує світ,—
Сиву землю, спопелілу в муці,
Повернути до нових орбіт!

* * *

Далеких днів відкотиться луна,
І бронзи тон притишиться, й на плити,
Що ними йшли літа, як слідопити,
Різець нові вкарбує імена;

Все суєтне на вічну ляже тлінь,
І зродить серце по́ритми могутні,
Над іншим віком зорі п'ятикутні
Світитимуть шляхи для поколінь.

Та не різцем, не золотом у спадку,
Його ім'я бери собі, нащадку,
І мисль, і правду, й левінську мету,

Щоб ти колись, у інші дні суворі,
В його житті, немов краплину в морі,
Пізнав душі своєї ясноту.

* * *

Хай буде так, як він того навчив:
Із іскри — жар, з зерна — важкий налив,
З граніту — шлях, із квіту — теплий мед
І зір людський, що прагне лиш вперед.

Хай буде так, як заповів для нас:
Із праці — щастя, з ночі — світлий час,
Із мислі — подвиг, з мудрості — вогонь,
І подих віку — вітром біля скронь.

Хай буде так, як діяв наш Ілліч:
Усмішка людям. Доброта із віч,
І для людини — щастя повні ріки.
Не відступи
І стій на тім повіки!

* * *

Змалював би я його не в затінку,
Тільки б там, де квітня міражі,
Як то він мою стрічає матінку
На старій обухівській межі.

Як вона вгощає пиріжечками,
Ленінові руку подає,
І тополі хиляться вершечками,
І майбутнє встало, як своє.

І Дніпро широкий, мов сторіченька,
Грає, дзвонить на нових ключах,
Матері моєї темна ніченька
Світиться у ленінських очах.

Біля неї я стою дитиною,
І жіноче слово плине вдаль:
День — як осінь, вік — із хуртовиною,
Злиднів тих не жаль. Надії жаль.

Слухає Ілліч слова суворії.
— Будем, мамо, з хлібом за столом! —
І шумлять, шумлять вітри історії
Над його задумливим чолом...

* * *

Дерево, що співає і плодоноситься,
Ріки, що стали дибки перед турбінами,
Земля — хлібодарка і медопосиця
З світанками й ночами горобиними;

Енергія атома, запущена в далі,
Людина й народи в своїй надії
Склали йому славу в могутнім хоралі

Духу,
творчості,
мислі
і дії.

Вчитимем історію не сторінками,
А по кожному зернятку, що стало другом,
Отак, як зорав її поміж віками
Наш Ленін —
сівач —
велетенським плугом!

ПОЛУДЕНЬ ВІКУ

* * *

Не ганьте, друзі, за непривітність,
Що ніби часто скупий на слові,
Що в мене інша стає завітність
І навіть зорі не малинові.

Ні, то у фарбі, в душевнім тоні
І струни, й птиці нові курличуть,
І на житейським моїм пероні
Теплушки інші у далеч кличуть.

І я, напружений їх лупою,
І я, відсвіжений далиною,
Немов солдат, що іде до бою,
Найкращу зброю беру з собою.

Щоб вам же, друзі, принести в слові
Ті ж самі зорі, що малинові,
І подих віку з новітнім громом,
Як свист ракети над отчим домом!

* * *

Вже часто люди почали казати:
На трьох дорогах в нього височінь;
Зелена юнь, а там війна й гармати,
А далі — мир, і жито, й далечінь,
Мовляв — кружляє в певній течії,
Мовляв — вертає на круги свої...

А що ж мені: забуть свої літа,
Ті янтареві, прозорі, дитячі,
Де лан кладе тугі снопи гарячі
І вишнячок в долині зацвіта?

Де сніговиць важуча крутія
Курить, мете шляхи на небокраї,
Сопілка в хаті грає, серце крає,
Тужиль моя і посестра моя...

І де я вперше вчитав слова,
Моеї мови золоті скрижалі,
І материнську пісню в тихім жалі,
Що й по сьогодні в серці як жива.

Хіба ж, скажіть, у тім моя вина,
Коли у груди вдарила війна?
Я, автомат узявши в тверді руки,
Сльозу ковтав, відчувши біль розлуки,
І гнівом жив, і горе пив до дна —
За хліб, за сіль, за кожен колосок
І за тремтячий тихий голосок
Дитячої жалоби, за криницю,
Завалену тілами у крові,
За те, що мертві встануть, як живі,
І принесуть тортурів багряницю
На суд людський. За все я горе пив:
За попіл міст і за ридання нив,

За чорний холод в мерзлому окопчику,
За шлях бомбьожок вдаль без вороття,
Де довелось мені, по суті, хлопчику,
Також вбивать — і тим робить життя.

Те все на серці врїзалось мені
На довгі літа і на довгі дні.

І встане щастя і загоїть біль,
Я полюбив ранковий шепіт піль,
Мелодію заліза в добрім плузі,
І на рахманнім синім виднокрузі
Зелену рунь, дихання мирне хати,
І гук весіль, і перший крик дитяти
В народженці. І навіть ту сльозу,
Що зве любов, а не війни грозу!

Дерзань і мрій клекоче в серці грім,
І знов дорога, сонце чи негода,
І знову труд, бо я лиш син народу,
Малий листок на дубі віковім!

* * *

Якби мені у серце всю потугу,
Енергію від атома вселить,
Яка людей тривожить кожду мить
І насуває хижу злу зав'югу,—

Я б вибухом важким зірвав підлоту
І лицемірства й зради чорний плин,
Нужду людську гірку, немов полин,
І кривди короновану істоту.

І тим би вибухом трощив би ложе
Безчестя й панування. Гори зла
Моя б потуга із землі змела,
Як знак ганьби, як сім'я зловороже.

А кровопивць, убивць, узявши в руки,
І деспотів кривавих лихолить,
Немов скажених псів, посадовив би в кліть
І виставив на зрище, як на муки.

На роздоріжжі літ полум'яних —
Не для захланних, підлих і лихих —
Сади зростив би людям не в закові,
І серце, повне ласки і любові,
Поставив на сторожі біля них.

* * *

— Щось, брате, ти про рушничок завів,
Не життєва, сказати одверто, тема.
От якби вже роман або поема —
Ушкварив би вже епохальний спів,
Ото б було! — Ну, що ж би, всяк було...
Отак воно у пісні зацвіло,
Як склалося. В осінні темні ночі
Той рушничок попавсь мені на очі,
В червоно-чорнім кольорі двійнім
Землі й пожару, туги й перемоги,
Багрець зорі і чорнота дороги
Ночей війни, що вишита на ній.

Його мені подарувала мати,
Щоб я не смів ту землю забувати,
Де їв хліб-сіль і знав солоний піт,
І радощі малі у отчім домі,
І перші смутки, серцю невідомі,
Із багрецем зорі біля воріт.

І я його, мов долю, простелив,
Мов юності далекої відлунок,
Той найдорожчий матері дарунок,
На молодий, грядущих днів, налив.

І ще скажу, тих слів мені не жаль:
Як ним утрися — краще бачу даль.

* * *

О. Прокоф'єву

Ах, які вишневі ті світанки,
Наче птиці ходять по землі.
Ленінградські квітнуть полустанки,
Ладогою плинуть кораблі.

Жду тебе на раду і пораду,
Дням чекання загубив число.
Чи не йдуть листи із Ленінграда?
Чи дороги снігом занесло?

Чи в ремонті дальня залізниця
Дням розлук намотує сувій?
Чи твоя черемуха-сестриця
Не пускає в гості, друже мій?

Я ж тобі наготував дарунки.
Розповім, бо серцем не втаю:
Хвиль дніпрових луни і відлунки,
Семицвітну райдугу в гаю,

Дніпрогеси в золотій підкові,
І пісень України жар-потік,
І хліб-сіль на тому рушникові,
Що нас двох пов'язує навік.

* * *

За тим селом, де в полі блівдажі
Колись гули залізною лупою,
Щебече дощик, сіє стороною,
І мак горить, і колос на межі.

Отут колись смугляві дітлахи
Виносили водицю на шляхи
В сорочечках подертих, без обновки,
Пив генерал з бійцями із коповки.

Із дітлахів — зросли як слід сини,
Із бліндажів — пшениця в довгій ниві,
Не малюки, дівчата чорнобриві
На весілля нас кличуть восени,

І хлопці женяться, на щастя добрих літ.
Багрянні яблука спадають до воріт,
Комбайни, як живі, клеочуть токовищем,
І йде життя в своїм законі віщім.

* * *

Не забувай за отчий свій поріг,
Але й кермуй політ за обрії незнані —
І мислі, і часу закони неблаганні
Неси в будучину, па плетиво доріг.

В сердечнім річищі, де пристрастей потік,
Є інший жар, і цвіт, і тони, і відміна,
Розряд, і струм, і пісня солов'їна,
І серце з атомом карбують пині вік.

Лиш одного не сподівайся ти —
Не жди, не клич собі спокою й самоти,
Бо день пових звитяг встає на оболоні,
І стискуї молота в натрудженій долоні,
Де твій народ кладе дорогу до мети!

* * *

Ішли з тобою, наче свідки днів,
Як сполохи і думи безбережні,
І Чернишевського великий гнів,
І «Колокола» розмахи м'ятежні.

Крізь туч гряди ясній неба шир,
Вливала дума прагнення незборні
У добру сталь гартованих сокир,
Де ти стояв, немов коваль при горні.

Стає легкою просторінь крута,
Коли є брат і спільна є мета,
В сім'ї одній, мов племін у горнилі,
Побите серце чується на силі.

Коли є брат,— солодший хліба шмат
І братнє слово чує братні тони.
І дзвонить, дзвонить «Колокол» стократ,
І влад йому — Тараса грізні дзвони.

* * *

З України десь юрбою хмурою,
Як землі і клаптя не лишалось,
Кодло те повіялось з Петлюрою,
А пізніше з Гітлером браталось.

Наповзало із фашистським роботом,
Панську кривду везучи з собою,
І дітей топтали чорним чоботом
Матадори зради і розбою.

Сподівались: буде їхній день таки
Золотить корону на Україні!
А тепер за центики-процентики
Заморянській моляться богині;

До Шевченка кланяються свічами,
Лащатся собачками під ноги,
А Тарас словами буптівничими
Палить їхні миршаві чертоги;

Знас ціну зрадникам і воронам,
Що Україну рвали пересудом,
Висіває думу полем ораним
На Україні з роботящим людом!

* * *

Ночі глухої у Петербурзі
Ти малював його очі,
І зацвітав твій садок вишневий
В очах негритянських,
І небо України росистою просиплю
Було у його зіницях,
І поля кріпацького чорні обвали
В устах оживали...

Пеначе ти серце України тулив
На груди гарячої Африки,
Дніпром обмивав конголезькі плечі
І наручники куті,
А неба полтавського зорі ясні
Єднав із вулканами.

Тарасе, Тарасе! В палітру твою
Сьогодні ще кольори інші кладе
Знуртована Африка:
Із ран — багреці, із розстріляних тіл —
Опалений порох,
Сухий фіолет із покручених жил
І темний пожар над мільйонами рук,
Що встали з неволі.

Там доля і слово твоє на губах
Мускулястої Африки:
З горбатих плечей, що напругі, як луки,
Із ніг корчуватих, як гілля дубів восени,
Те слово твоє
Розриває кайдани!

ІЗ ЗБІРКИ
«ЛИСТИ НА СВІТАННІ», 1961 р.

НОВА ПРОГРАМА

Її не вкладеш у віршики,
в співі тонкоголосі
І не змалюєш в затишку
її початки й кінець,
Вона складалась по літері
у молодім колосі
І вибухала жаровищем
од мільйонів сердець.
Рядки нанизала з серця,
із кольорів неба й жита,
Масштаби земної долі
дзвенять у її душі,
Врахована кожна рана,
і кожна сльоза пролита,
І квітка у темнім лузі,
і сталі важкі ковші,
Труда молоді потоки,
і мрії, і пісні гама.

Вставай на пове століття,
обличчя землі з-за ґрат!
Вона як сестра з тобою —
ось що таке Програма
І що таке наша Партія —
товариш, і друг, і брат.
Як ласки захочеш дітям, —
звертайсь до її коліски,
А хочеш любові людям, —
то в серце її заглянь,
А в кривду, важку і чорну,
метаї її горді блиски,
Бо мудрості і натхнення
в неї найвища грань.
Мені наплювать на оди
і на рожеві свободи,
Де ситому — булка з маслом,
голодному — сивий жур,
А ця — мускуляста, з молотом,
іде, як зоря, в народи,
Мені приляга на серце,
над клетки грізних бур.
Мені б виривати ґрати, —
роботи сто літ по вінця, —
І спопелять неволю —
одному? — віки дозволь!
Вона ж розсипає тюрми,
сказати б, одним мізищем
І сіє червоні квіти
на чорних губах неволь.
Мені обійти всіх бідних,
по шеляжку щоб на душу,
Щоб кожному хоч сухарик, —
так треба всі дні доби,

Вона ж у могутній колос
покрила моря і сушу,
Й голота голоднорота
пахучі жує хліби.
Її не вкладу у віршик,
бо вірш — як вузенька рама,
А в неї — земля за раму,
та й то молода стократ,
Без неї я жить не зможу, —
ось що таке Програма
І що таке наша Партія, - -
товариш,
і друг,
і брат!

КОСМОНАВТОВІ

Напливають події, як хмари,
як блискавки в ніч горобину,
Космонавте крилатий,
то слава твоя зроста,
І мільярди квітів
з'єднались в одну жоржину,
І мільйони рік
відкрили для тебе вуста.
І звисає сонце, мов яблуко,
на твої велетенські плечі,
А казали розумники,
що не буває чудес,
Он земля піднімає руки,
помолоділі, до речі,
І підносить хліб-сіль тобі
на рушниках небес.

І навколо серця
у мене та дорога все половила,
Все омріяне і почате,
що змальовував скільки міг,
Я продовжуюся у небо,
відчуваю невидні крила,
Як маленьке орля, що вперше
залишає гнізда поріг!

* * *

Травню синій, рік сорок дев'ятий,
Ні, не рік, а весно з-під громів,
Я ділами не такий багатий,
Щось зумів, а більше не зумів.

Щире слово вів па вірні чати,
Сповнене і смутком, і вогнем,
Випадало й на коневі мчати,
Випадало бути й під конем.

Та не цвів билиною в алеях,
Інший жар дали мені фронти,
На людських кривавих асамблеях
Правоти і лжі — неправоти;

Де обходив ночами болота,
Слалася дорога в дальній світ,
І сичали заздрість і сволота,
Блудословна, з-під чужих воріт.

Падав і вставляв на ноги збиті,
Від пилюки умивав лице,
Критики, бувало, й знамениті
І про мене тискали слівце:

Що, мовляв, і так і сяк у нього,
От якби поменше зоряниць...
І до мого вітру кругового
Прикладали шум передовиць.

Тільки я кажу й за це спасибі,
Крапля теж виходить із ріки,
Хліб черствий, порізаний по скибі,—
Все ж солодкий з доброї руки.

Вийду я на чисті луки,
Наберу відерце між світань
Від людського щастя і розлуки,
Від вогню, страждань і виглядань.

І в сердечній пристрасті, в горнилі,
Що міцніше атомних напруг,—
Інші тони задзвенять на силі,
Інший колір виллється навкруг.

Вище стане стеля піднебесна,
Де ракетних мандрів течія.
Що ж, шукай, шрамована і чесна,
Хліба шмат, поезіє моя!

ПРО ЗОРЮ

«І не вживай ще слово те — зоря,
Бо вже вопо немов більмо на очі!» —
Отак мені мудриголови радять,
Які очей не зводять догори.

Ну що ж, нехай, не буду.

Та й без мене

Вона жила і житиме віки:

У час світань погожих — світанкова

І вечорова — вечором. В жнива

Вона зоветься зерниця, житянка,

У темну ніч — стожарниця вона,

Над росами — то росянка, ясиня,

Провісниця, віщунка --- у біді,

В людськiм коханні -- вірниця і лада,

І п'ятикутною назвали люди,

Біля серпа і молота, зорю.

І якби я забув її в житті,

То краще з мертвими вести розмову!

ОЛЕКСАНДРОВІ ПРОКОФ'ЄВУ

Десять повних, двадцять повних років —

Не така й велика давнина,

Від твоїх приладозьких потоків

У моєму серці б'є луна.

Зупиняю погляд на обличчі,

Дорогому, світлому в очах,

Бо твої черемхи в синьоріччі

Кучерявляться мені в очах.

І лужків березових обнова,

Де балтійський плече вітровій,

І твоя приладозька мова

В українській заплелась моїй.

Камінь крошить вітер і негода,
Дуб столітній хилиться від них,
Тільки наша дружба, наша врода
Вся в цвітах іде полум'яних.

І цвіте, і гоже зерно сіє,
І в любові припада стократ
Синіми очима до Росії,
Карими очима до Карпат...

Вишиває зорі в виднокрузі,
Простеляє маки на межу.
Я б іще сказав, які ми друзі,
Тільки більш не треба, не скажу.

Не скажу, бо слів таких замало
Для того, чому я вічно рад,

Що на смерть плече в плече стояло
І в житті верталось назад.

Щоб Вітчизни далі пурпурові
Нам світили подвиги нові
І ходили Насті і Любові
У піснях, неначе по траві.

Щоб одна криниця нам із поля,
Щоб одна шкуринка в ніч німу,
Щоб твоя пісенна щедра доля —
Вічний гість у серці могому!

* * *

Я ще, казати правду, не ввійшов
Ані словечком в тиш лабораторій,
Де наростає електричний шов,
Сполук і формул б'ється пульс суворий,

Де молоді й старі товариші
Держання мислі гонять на орбіту
І прагне діалектика душі
До діалектики нового світу.

Там простоті і мудрості ціна
Висока й точна, з руху чи з півтона,
Там запахущі корені зерна
Вплітаються у пружність електрона.

І відкриттів сягає кожна мить —
До хліба й сталі, до мостів і кранів,
І лірика ученого бринить
Масштабністю нових меридіанів,

І цвіт не в'яне й час не поспіша,
Де тиснуть стронцій, як покірну глину.
Отам, отам поезії душа
Крізь атом бачить мудрість і людину!

ІЗ ЗБІРКИ

«ПРОЗОРИСТЬ», 1962 р.

* * *

Соковиту, напоєну зеленню порість
Розметали степи далечіпню широкою.
Я прокинувся й вийшов у тиху прозорість
Бурштинового неба, і кленів, і спокою.

Крапельни дощу формувались в кришталі,
Сині крони дубів розбухали чимдалі,
І рахманна дорога, в димках, наче віхола,
У прозорість повинута, дихала, дихала.

Вибухали бруньки, і, напруглі, як луки,
Очерети стріляли, і цілились буки,
І світилися хмари, здійнявшись наметами,
Молодими, як сон і життя, фіолетами.

Де прозорістю взявся і камінь, і корінь,
Де від борозен чорних снується прозорінь,
У рентгенах від сонця, в симфоніях соку,
І душа запрозорилась в думу високу.

І до мене зіходились, наче в безсонні,
Трактористи, й дівчата, й дуби на осонні,
Щоб напиться зі мною із чаші глибокої
Бурштинового неба в прозорому спокої!

* * *

Ритиму землю, ритиму гору,
 камінь світитиму, наче зворінь,
А докопаюсь, у чому сутність,
 у чому правда і в чому корінь.

Сьомого поту зітру краплини,
 темної ночі додам до днини,
А докопаюсь-таки до щастя,
 щоб не було міражем в людини.

Може, вопо у клітинах болю,
 може, у зустрічі з добрим другом?
Може, в двобою з самим собою,
 може, в зорі над вечірнім лугом?

Може, у криках душі людської,
 в нових народженнях гне колиску?
Може, у клетоті серця її крові,
 що блискавками палить без блиску?

Ніби сяйнуло і стало поруч:
 дихання чую я невмируще,
А люди кажуть, а люди радять:
 — Шукай-по глибше!
 Шукай-но дужче!

ІЗ ЗБІРКИ

«ДОРОГА ПІД ЯВОРАМИ», 1964 р.

* * *

Пам'ятаєш?

У камені, в колії добрій,

Чи літо на осінь

або дощик-пороща,

Простеляла для мене далекий обрій,

Дорого під яворами. Моя найдорожча.

Пам'ятаєш?

Пройшли ми тисячні і мільйонні

По грудях твоїх, під великими небесами,

А я із тобою у ночі безсонні,

Дорого під яворами.

З тобою так само.

Бачив я в світі

і полюбив їх навіки,

Дороги під евкаліптами,

інші — під пальмами,

Дороги з пожарами, сповнепі крику,

Покриті тучами та напалмами.

А тобі і любові мало.

Моя сдина.

Ти для мене — дихання, і плях, і трапшеї,
Ти зліпила мене із вогню України,
Із вечірніх зірниць,
із землі твоєї...

Спіткнусь об важке каміння —

не відчуваю болю,

Небо твоє шукаю рапками й вечорами,

Пилом твоїм покритий,

іду по людському полю,

Дорого під яворами,

Дорого під яворами!

КАРТИНА

Їдуть колгоспники в київській зал

Слухати Лисенка і Чайковського,

Теплі мотори автомашин

Дихають небом, пилом і житом;

Над жовтими урвищами Трипіль,

За Богуславами й Кагарликамп,

Де відьмою й чортом лякали дітей

У сивій вільшині;

Їм видяться тихі Снігурки в бору,

Новітні Остапи й Тараси Бульби,

І гуки литаврів, і золото флейт,

І мудрих симфоній ясні голоси

Їм душу тривожать.

В них руки, зашперхлі від трудовнів,

Від калібрації і автолу,

Лягають на струни, на клавішів крик,

На біль і трагедії нового віку.

В них очі яснішають,
Плечі важкі
Зростають під небо.

Їдуть колгоспники в київський зал
Слухати Лисенка і Чайковського.

* * *

Т. Масенкові

Цвіт спадає на білі роси,
Де світання плинуть з імлі,
Там лежать золоті Глодоси
І летять молоді орли;

Там ширяти душі не тісно,
Обирати вселюдський шлях,
Вийшла в світ кароока пісня,
Вся у колосі та в тернах.

Із талантом твоїм високим,
Наче квітка у борозні,
Над джерелами, над потоками
Листя кипула вирізні.

Осявала стежини сірі,
Де до бою ішли сини,
Над окопами в Сандомирі,
Над Заволжям, в ночах війни.

Припадає вона устами
До надій, як вода жива,
Де Україна дзвенить мостами,
Наша мрійниця степова;

Терен сніс під гомін жита,
Терен в сонці не любить мли.
Здрастуй, Терено!
В добрі літа ---
Хай клекочуть твої орли!

МАТИ

Під димше маєво руде
Вдивлялася з турботою.
— А мій Іванко з вами йде?
— Іде, іде з піхотою.

Вставала мати в ранній час,
Брела стежками млистими.
— А мій Іванко тут між вас?
— Отам іде з танкістами.

До бойових брела застав,
Де сонце сяло русенько.
— А мій Іванко не відстав?
— Ні, ні, іде, матусенько...

Хоч він уже не знав доріг
В пороховому сутежі,
Хоч він упав, як з босм біг,
Під артильотом в Лютежі;

Не пив води, не чув трави,
Не дихав під загравою,
Русявий чубчик голови
Уже зростав отавою.

А їй здається із приміт,
Що він іде, агукас,
І десять літ, і двадцять літ
У рідну шибку стукас...

ТАМ, ЗА РІКОЮ

Там, за рікою,
за ракетними мечами,
За космодромами злетів
і гордих падінь в песнокою,

Пахнуть смутки
і почі грандіозні, з деревами.
Там, за рікою,—
Молодість,
Там, за рікою...

Там, за гаями,
оповите трапшеями,
Устає моє поле,
все порите століттям,
І розвихрені зорі,
із багряними плеями,
Наче коні вогнисті,
Летять поміж віттям.

А над літами,
із земними температурами,
У круглястій росі,
не повитій імлою гіркою,
Розспівався мій сад
молодими колоратурами,
Там, за рікою,—
Молодість,
Там, за рікою...

Спи, і кохання,
і шукання з розлуками,
І жита, як Дунаї,
за роздоллям озерним,

Серце мос, серце,
Не бійся із муками,
Ми повернем додомоньку,
Ми ще повернем!

Спади і злети
з надіями, з вічною зміною,
Де земля-горьовиця
ласкавою манить рукою,
Спіє сонце гаряче
Над моєю душею нетлінною,
Там, за рікою, —
Молодість,
Там, за рікою!

ІЗ ЗБІРКИ «РУТА», 1966 р.

СОНЕТИ
ОБУХІВСЬКОЇ ДОРОГИ

* * *

Я з тих країв, де в полум'ї зорі
Високе небо не вбирає цвіту,
І люди там, немов богатирі,
Руками воду тиснуть із граніту.

Де устають до праці з передсвіту,
Синів десяток родять матері,
Живуть завзято, не в тісній норі,
Двожильні люди, сповнені привіту.

Там в вечори, черлені і медові,
Горять серця з дівочої любові.

Ах, друже мій хороший, там мета,
Немов струна, що завжди із тобою.
І гомонять в братерському двобою
Блакитне небо і такі ж жита.

* * *

Ось той місток, де я колись ходив,
Де знав любов і тиху вів розмову,
Встеляє день симфонію кленову
В долопі хмар, у лоно теплих нив.

Кого я ждав? І що я полонив?
З далеких мандрів повертаю знову
На вогник у вікні, на щиру мову,
Де крихта щастя, наче диво з див;

Де хліб черствий, солодший як на те,
І друг заходить, папороть цвіте,
І крає серце згадка пезабута,
Густа і світла, наче ярий хміль,
Там давню стежку стеле до весіль
Моя земна, моя зелена рута.

* * *

У гречкосіїв є веселі дні,
На гульбища присвячені достоту:
Зібрали хліб, утерши чола з поту,
І весілля клеkochуть, як хмільні.

Під радіолу танці не сумні,
Але ж як бубни вдарять без клопоту
Та задзвенять скрипиці — май роботу,
Гуде поміст і гнеться, як в огні.

На «Горлицю» летять молодики,
І молодичі в хлопців з-під руки
Аж пурхають, аж в'ються, розпашіні,

І добра чарка ходить по губах,
І коровай, в пшеничних голубах,
Квітчається в калину із артілі.

* * *

А вже в роботі в них усе до ладу:
І трієри, й сівалки, й трактори.
Лиш березень дмухне весняну зваду
І сонця пруг зажевріє згори;

Зерно в калібрі їм дає пораду,
Як сіяти ранкової пори,
Утерши піт, виходять ряд по ряду
В блакитний степ, де мріють явори.

Веди плуги і пропахтись автолом,
У бронзі поля стань бронзовочолим,
Не спи ночей, кочуй десятки діб,

Ночуй з дощем, усе рихтуй по полю —
Та й будеш знати гречкосіїв долю,
Та й будеш знать, яка ціна на хліб!

СОНЕТИ ВЕЧОРІВ

* * *

Заходять в гості люди й сивий діл
З подіями, звичайно, не старими,
І їх приймає мій дубовий стіл,
Обкований в метафори і рими.

І вибухає слово, як тротил,
Як атомом заряджена незримо
Жива клітина серця. Несходимо
Поезія, межована павиіл,

Снує свій шлях: на потрясіння й спокій,
На день і ніч у тишині глибокій.
Нехитра штука: ткать сувору нить

Та рими римувать — нехитра штука,
Але тоді й почнеться справжня мука,
Коли гаряча правда забринить.

* * *

У хаті тиша, з димом від махорки,
В напрузі очі, сповнені надій,
Школяр читає ніжне серце Лорки
І смерть Лумумби в Африці моїй.

Коли-то їй з лица підняти шторки
В жагучій силі чорно-молодій?
Дитячі очі сяють, як лазорки,
І за вікном гуде вітрів прибій.

І хата — світ широкий, де в колиці
Ще сплять пові Бояни й літописці;
Ім підрости, змужніти до пори,

Всю Україну готувати к святу.
Течуть, як мед, осінні вечори,
Червоним глodom заглядають в хату.

* * *

Встають мої світанки корчуваті,
Життя, і праця, й помисли мої,
Зростає внук, йому на рученята
Кладуть дарунки сиві солов'ї:

Краплину щастя, роси небагаті,
Дубів дихання, й сині ручаї,
І вікові мелодії свої,
Ті ж солов'їні. В горі і на святі.

Бо ж виросте, і помужніє внук,
І візьме слово, наче зброю з рук
В старішого і старшого по зброї;
Бо пісня — то не забавка пуста.
І слово розпашить свої уста
На клич і труд Вкраїни молодої!

СОНЕТИ СИНЬОГО КВІТНЯ

* * *

У квітні моложавіють діди,
Вдивляються у траси під зенітом,
І зморщок біг, і рап старих сліди
Розгладжуються сонцем соковитим.

Блискоче зір, як плесо перед літом,
Двожилні руки шнються на труди:
Чи яр-пшеницю сіяти в ряди,
Внучат із школи стрінути привітом,

Чи спогадом вести свої літа,
Де мудрості не збила суєта,
Мов росну квітку грозове світання.

А ніч заходить повагом з полів,
І гнеться сад, важкий від солов'їв,
Нагадуючи юність і кохання.

* * *

Летять, пливуть і сурмлять ув імлі
Шовкові, й жовті, й сизопері птиці
Із коптинентів чорної землі
У рідні гнізда, на свої криниці.

Дуби сивіють, як порохівниці,
Фата моргана мріє по ріллі,
Хитаються гніздов'я на гіллі
Під полум'ям зеленої зірниці.

Вони сьогодні оживуть вночі,
І їх осядуть стомлені ключі
Із Африки, з єгипетської брами.

Щасливий той, хто має ласку й дім,
Чи хоч гніздо у леті грозовім,
Чи хоч гіллячку, схилену вітрами!

ІЗ ЗБІРКИ
«СИНІЙ ЛІТОПИС», 1968 р.

ДУМА

Серед темної ночі
Крізь пущі та гори
Лещина голос
Лине в простори.
— Уставай, — каже, — земле,
Україно-мати,
Будем твої рученьки
Визволяти!
Бо вже ж твої очі пойняла кривавиця,
Похилилась доленька, мов пшениця.
Розіб'ємо пута,
В яких ти закута.
Вже не буде папувати
Кривда люта! —
Ой вставала Україна рано-зрана
На цареву орду, на лихого пана.
Тільки гук на зорі,
Де ідуть зброярі,
Леніпську вітають правду

Паші матері.
Мчаться коні ворони
Полями, лісами,
П'ятикутні зорі сяють
Небесами.

Гей, та гук весняний та по всьому краю:
На Дніпрі,
На Десні,
На Дунаю.

Ще й на Чорному морі, де тополенька,
Стала воля в Україні, стала воленька.
З веснами, з літами,
З хлібами й квітами,
Із Дніпром своїм ревучим,
Що пливе століттями.

Левінова ж слава,
В правді величава,
Йде на ясні зорі
Та на тихі води,
На велику Україну,
Ще й поміж народи!

БАЛАДА

Коли він звільнив п'ять мстрів землі,
Сміявсь, як дитина, забувши жалі,

А півкілометра відбивши з бою,
Ще раву криваву поніс із собою.

А всеьку країну як вибив з неволі,—
Народ пригорнувся до нього в полі,

До автомата із чорним блиском.
Та він вже не чув — стояв обеліском.

* * *

Заборгував тобі я, чорний хлібе,
За твій шматок і за твердий сухар,
Посипаний одрібчатою сіллю,
Як манною небесною.

Й тобі

Заборгував, моя низенька хато,
Що схожа на ведмедя в теплім хутрі,
В заметах цвіту, снігу і життя.
І ще й тобі заборгував, ручаю,
В музичних прожилках весни і хмари,
За вікову мелодію. Тобі,
Зелена сосно, викувана з міді,
За пахощі смоли й гіркого меду.
За пошуми боривітрів крутих.
А вже найбільше, чуєте ви, мамо,
Я вам заборгував і не віддав
Ні шеляга, — за перше рідне слово,
Промовлене в колисці із лози,
Щоб вічним окаяниим боржником
Його нести, страждати і любити.

БАЛАДА

Там, на Полтавщині,
Білий цвіт.
...Вішали хлопчину
П'ятнадцяти літ.
Світе мій!

За те, що гівців
Виручав з біди,
За те, що бійців
Виглядав сліди.

Він петлю узяв,
Мов гадюччя зелене.
— Мамо, — сказав, —
Не дивіться на мене...

І повис, як дим.
Отаке-то горе.
Плакали за ним
Бійці й Святогори.
Світе мій!

Та іще Кармалюк
Підійшов із ночі,
Довго дивився
В безсмертні очі.
Світе мій!
Світе мій!

* * *

Так робляться визнання цвіту й повіді,
Простих речей і серця, як на сповіді.
Людська сльоза до хмар свої жалоби
носить,
І атомне ядро в трави пощади просить.

І попіл ожива, і небо пада ниць,
Міняється душа від жару таємниць
Народу рідного, якому на догоду, —
Не в сутінь сусти, не в ігрище пусте, —
Виносиш свій рядок, мов краплю у негоду,
Яка впаде в ріллю і кетягом зросте.

* * *

Д. Павличкові

Задихав березняк зеленими устами,
І перший пролісок, аж білий до нестями,
Топеньку ніжку звів.

І вічно буйний хміль

Напружує тільце, морозний збувши біль.
А сонце міниться і мліє на горбочку,
Стара верба і та вдягла нову сорочку,
Гаптовану блакиттю. Дітлахи,
Рожеві ротики розкривши, як птахи,
З колісок зводяться, пручають рученята,
І сяють снігурі, округлі, як горнята.

Пора. Моя пора. Задума і робота
Широкий ставить стіл і відчиня ворота
Людському березню, де з зоряним мечем
Поезія стоїть у неба за плечем.

* * *

Так я про дощ іде хотів казати:
Він зупинився у вдови край хати,
А потім забринів до трав і теплих порок,
І вибігли внучата в синій дворик,
І чолики й чуби мочили під дощем,
Та й почали рости з калиновим кущем.

А вже вдова спекла пиріг під ранок
Та й випесла даруночком на гапок,
Бо їй здалось, від дощового гону,
Від шепоту схвильованих беріз,
Що повернувся муж з далекого полопу,
На шибіці полишив краплини сліз...

Гойдається ліхтар і осяває дальність,
Як мати, край вікна схилилась геніальність.
І зерна простоти, і правди злий вогонь
Кладе майстрам своїм до бронзових долонь.

БОГОМАЗИ

Неділя — день легкий, важкий же —
понеділок.

Але майстри облич вже бралися за діло
І пензлі й пензлики вмочали в кіновар,
В небесну синь густу, у вечорів пожар.

Сусідка молода, корову подоївши,
Сідала між майстрів, блакитні очі звівши.

Мадонну малювать — це не писати строфи,
А очі — річ тонка, далеко не проста.
І тітки Мотрі зір проводив до Голгофи
Обухівським шляхом всезнаного Христа.

А дід Микита мій всевишню мав прикмету,
Всю бороду руду поклавши на планету,
Розбувши чоботи, вдягнувши постолі,
Як Саваоф, сидів, благословляв столи.

Тут кози паслися і мукали корови,
Пеклися картоплі і сад бринів, як лук,
Усе цвіло й жило в гармонії любові,
У сотворінні див з мужичих теплих рук.

І вже в суботній день, для доброго почину,
У ярмарковий спів захмеленого дня
Святих несли на торг. За руб чи два по чину,
Дорожче кавунів, дешевше від коня.

І тут же за столом без лайки чи образи
За перваком міцним сиділи богомази.

З цибулі й житняка відходив буйний хміль,
Крило натхнень пових снувало акварелі,
Рембрандти й Рубенси дніпрових чорних піль,
Безпаспортні мої да Вінчі й Рафаелі!

Не налилось плодів. Не сквітло дочиста.
Але мене з тих літ ще гріють по сьогодні
І тітки Мотрі в жар запечені уста,
І очі дідуся, свої, а не господні.

* * *

Не підбереш одного тону,
Одної фарби у житті —
Молитві, бою і прокльону,
Нещадності і доброти.

В живім — жадоба і дихання,
І мертве — міниться з лица,
І кругойдуче колихання
Вітрів не відає кінця.

То, може, в тім і є відрада,
Відтінки теплі та живі,
Що ти береш не для параду
Пекучі грані суттєві,—

І їх розколюєш надвоє,
І кров'ю спалюєш до дна,
Ачей залишиться з тобою
Хоч би мелодія одна.

ОКТАВИ ЗЕЛЕНОГО ЛІТА

ІДИЛІЯ

Біля села, що має назву Бірки,
На тій полтавській милій стороні,
В промінні синім від ясної зірки
Горить багаття, тліють у вогні
Сухі полінця, в гомоні говірки
Хлоп'ята жваві стрілися мені
І пригощать взялися в тій хвилині
Печеною картоплею в шкурині.

Микитки, та Васильки, та Олесі,
І кожен третій на ім'я Іван,
При тихім Пслі, при голубому плесі,—
Замурзаний і войовничий клап;
Тут космонавти їм на інтересі,
Ракетний злет і Тихий океан,
Людських відносин згода і незгода.
На всякий плід своя, вважай, погода.

На цій землі, у цім селі малому
Зростав колись і мій хороший друг,
Йому стежини слалися додому
З багаттями вечірніми навкруг.
І той же глід спадав біля порому,
І море мрій котив зелений луг.
Мабуть, йому ще видяться й донині
Ці хлоп'яки з багаттями в долині.

ВЕЧІРНІ РЯДКИ

— Тут заночуєм, на краю села, —
Сказали люди, — у вдовиній хаті. —
Надходить з поля вечорова мла,
Землею стеле тіні сизуваті,
А пам би хліб та юшка ще була,
Харчі вдовині, звісно, небагаті.
Хатина. Хатка. Вікна в даль доріг.
Рум'янку цвіт схилився на поріг.

Був чоловік і юні два сини,
І родичі любили вже невістку.
...Гуде, гуляє заметіль війни
І замітає снігом чорну звістку;
А серце жде. Повернуться вони,
Зламавши літери на обеліску.
Коса вдовина вже не пада з пліч,
Бо кожен волос — посивіла ніч.

У неї ті ж артільні трудодні,
І радощі, і смутки пережиті,
І птахоферма в почі весняні,
І косовиця в молодому житті.
Спасибі, має руки вогняні,
Що можуть землю повернути в світі.
А прикрашає удові турботу
Лиш радіо. Та кінофільм в суботу.

Вона не хоче ні порад, ні втіх,
Сама собі порадиця завзята.
Давно навчилась, не за божий гріх,
Трудитись вічно й вічно виглядати.
Пливуть літа по річищах своїх,
Стираючи дрібнепські дні і дати.

А біля неї чисті, мов кришталі,
Земля і небо. Мрія і печаль.

Десь на світанку всіх нас провела
І довго вслід дивилась біля тину.
Неначе знов молодшою була,
Харчі збирала на дорогу сину.
Вдовина хата на краю села,
Чолом тобі, мала моя хатино,
Де пахне хліб, і зацвіта катрап,
І виглядають очі в ранню рань...

КОНИ

Під дощиком намокли гриви й жили,
Стоять півколом, в тихім табуні.
Півсвіту поорали, й зволочили,
І вколосили в щедрому зерні.
Ім грім копит вчувається щосили,
І реквієм, і марші па війні.
Тепер тим коням влітку, серед ниви,
Конячий бог не заплітає гриви.

Тепер у них свої, сказати, ліміти,
Так як води закуті береги.
У карих снах луги схиляють віти
На давні рани, шлеї та плуги.
Та ще вівса потроху сиплють діти,
Шукаючи підкову з-під ноги,
Очима проводжаючи під тучі
Тіла машин, безхвості та блискучі.

ДЖЕРЕЛО

Ще поп'ємо із цього джерела
Так, як пили в ночівлю партизани.
Летять, летять, втираючи з чола
Засохлу кров, летять через тумани,
Через скрани неба й гори зла,
На гривах віку, через сні і рани,
Летять обмити біля чорних віт
Червоний біль, і сукровицю, й піт.

Ти гомони, джерельце, гомони
Блакитними устами, в супокою,
Гарячим кличем, відбитком луни,
Фатаморганним воскресінням бою,
Ось-ось ще вийдуть, збратані, вони
І сядуть при багатті над рікою,
Де ллється джерело на тихий плес,
Червоне з крові. Синє від небес.

СТЕПОВИЙ ДВІР

І

При степовому вічному дворі,
Де похилились рученьки акацій,
Встають вони у сяєві зорі
Без некрологів, снів і медитацій,
Загублено боїв календарі
І голоси розвідувальних рацій,
В зітлілих касках, наче диво з див,
Пшениці корінь вуса простелив.

Там плуга слід біля очей проліг
І джерело пробили чисті води.
Мохами взявшись, кам'яний поріг
Не зачепив пораненої вроди,
Встають вони під маревом доріг,
Оті, що світ зігріли в час негоди,
Тримаючи на плечах жаром ран
Обмитий кров'ю наш меридіан.

II

Підводяться танкісти й сурмачі,
Розвідники й піхота — пішаниці,
І світяться під місяцем впочі
Повиті димом молоді зіниці.
Як я казав: кленочки на плечі
Зростають в них — і гнізда мають птиці,
А через груди — горе, не біда —
Тече до моря звонкова вода.

Їм тільки б знати через біль розлук,
Через літа, в безмежному zenіті,
Як родить хліб і виростає внук,
Яка тепер політика на світі,
Чи поламались тюрми, повні мук,
Тиранами гратовані в граніті?
Бо якщо ні, — навіщо ж їм в жалі
Цей сон і спокій грішної землі?

III

Злягли в пилу біля нічних багать
Бійці мої з передової чати.
Вони не встигли поле доорать,
Синів найкращих у житті зачати

І дні свої, що схожі до розп'ять,
Не встигли до ладу закарбувати.
Лише покрили люту піч сліпу
Фанерними зірками у степу.

Здіймайте руки, теплі і живі,
Ячіте голосами попід тучі,
Ачей знайду на камені й траві
Сліди звитяг гарячі і горючі,
Де в тишу обернулись грозові
Громаддя ночі й думи невсипучі.
І закарбую у людській душі
Ваш крик життя, мої товариші...

ЗЕЛЕНИЙ ВЕЧІР

Спадає спеки марево безкрає,
Мережами снує вечірній слід,
А біля клубу на гармошці грає
Гордій Матяш, із фронту інвалід.
Тепер у нього клопотів немає,
Давно скіпчився юності похід,
Зробив протез — на ногу зрізав липу,
Хода хороша, тільки повна скрипу.

Та є в житті іще одна морока:
У сні приходять молодість крута
І, наче липа крониста й висока,
З ноги росте і цвітом зацвіта.

І дітвора, завзята й синьоока,
Той трудний цвіт в торбинки підгорта.
Спадає спеки марево безкрає,
Тече життя. І десь гармошка грає.

ІЗ ЗБІРКИ

«СЕРПЕНЬ ДУШІ МОЄЇ», 1970 р.

ЗЕРНО

Били його на токах залізних,
Пересипали в ночах запізніх,
Жаром термітним некли під боки,
Щитом броньованим толочили,
І випивали останні соки,
І виминали двожилльні жили.

В землю ввігнали за мить єдину
Зеренце, зерно, хлібну зернину.

Воно ж, як людина, забувши втому,
Чекало весни й молодого грому;
Зросло, підвелось, перейшло обніжками,
Перед руїнами, біля хати,
Й пошкандибало зеленими ніжками
Людину погодувати.

ПРО МАЙСТРА

Де твої круги одвічні, призабуті нині?
Гончарику-глинчарику, ідоле у глині!

Вилітали з глини птиці,
Грілися на комині,
В кожної твої очиці
У далекім спомині.

Вилітали сиві коні,
Крилися світанням,
І ставала біла глина
Весняним іржанням;

І співала душа твоя
В глечичку й горняті
Дивним тенором високим
На весільнім святі.

Ще ходили, як сталеві,
На мужицькім жнивіві
Українські жовті леви
В золотій поливі.

Де ж твої круги одвічні, призабуті нині?
Гончарику-глинчарику, ідоле у глині!

А твої дзбанки червоні
У музеї висяться,
Як живі, зітхають коні,
Птиці прагнуть місяця;

Обклювали небо синє,
Сіли в терені,
Обтрусили всі росини
На рай-дереві...

* * *

За подихом полів стоїть осіннє диво,
Рихтовапе в блакить і повне через край,
З білявих спів і дум, що сходять неквапливо,
Із протиріч буття і журавлиних зграй.

Там вруна пружаються і оживає глина,
Бурштинові хати чи бірюза весіль,
Все скарбом дорогим візьми, моя людино,
На щастя — то лиш дар, на рани — то не сіль.

Там сміх і посміх є, свої без масок лица,
На крилах осені бринять смугляві дні,
За обрій пролягла осяяна пшениця,
І сяйво те в мені, як знак життя в мені.

Від нього сам беру роботу певисоку,
Натхнення сизий мак летить крилом тугим,
І пісня підповза до синього потоку,

Щоб вистраждать, і жить,
І зацвітать над ним.

ЛЮБОВ

Балада

- Пригадай мене, Іваночку!
- Пригадаю.
- Пригадай мене, Оксаночко!
- Пригадаю.

А за війною, за чорним пилом,
Травною, полем і небосхилом,

Як давнє марево рятівниче,
Далекій голос бринить і кличе:

«Вже не болить мені давня рана,
Я хочу бачить тебе, кохана.
Збери моє тіло посеред бою,
Я нашу вірпість прикрив собою;
Склади мої очі по крапельині,
По тих осколочках, що в долині;
Руки — по кореню не в пожарі,
Голос — по птицях у білій хмарі...»
Голос той кличе, вніч воскресає,
Вона ж — четверте дитя колисає.
І нащо їй руки, морозом скуті,
Нащо ті очі, в літах забуті?

ПЛУГ

Балада

Меч заржавілий знайшли у полі,
Скували плуг із меча поволі,

А в наші дні, як стару прикмету,
Плуга того віддали поету.

Став він із плуга іскри кресати,
Стали століття в нім воскресати:

Поле і жниці десь на світанні,
Гнів і сльоза на людськiм диханні;

Білені роси попід пожарами,
Пісня мужича з очима карими.

Плуг той живе не в ганебнім зреченні —
В залізній мові,
В залізнім реченні!

* * *

Тут Стугни плин малює вічну карту,
Де батько, й дід, і дядько мій косив;
Я з тих малих шевченківського гарту,
Що світ спізнав, а чорний хліб місив.

І з тих замісів поша за плечами
Вже не така й важуча, як на те,
Глобальними й водневими почачи
Мій бідний цвіт не в'яне, а цвіте.

Мої у нім рум'янки і мережі,
Громаддя туч і сизий деревій,
І люди ці, й небесні білі вежі,
І камінь той, що на дорозі, — мій.

Ця плинь, і даль, і слово край хатини,
Пахучий день, прозорий, як весло, —
Усе ввійшло в мою грудну клітину
І біля серця дивом поросло.

Усе, що билось мрією гіркою,
Коріння вирвало і десь пішло звідсіль,
Лишилися дуби, як свідки над рікою
Моїх колисок і моїх весіль.

Там п'є меди веселка прехороша,
Там клекіт років, пам'ять і луна,
І легшає, й прозорішає ноша,
Мов України древні письмена.

* * *

Тут в'ється Стугна, пахнуть медушиці,
Де я колись ходив, замузаний малюк,
Де розписні, як сон, загонисті синиці
Клювали чорний хліб з моїх дитячих рук.

І мрію сховану, її легенду волохату
Приносили нам весни уночі
В покладену на зруб дубову отчу хату,
З піснями край стола, проса́ми на печі.

Росли дитячі сні, як дерева за нами,
Прощалися діди, лишивши розум в дар,
І пахощі землі мережились димами,
Де риба, і ремінь, і динь густий янтар.

А в кольорах земних душі світилися двері:
Мemento морі, й цвіт, і візерунків дріб,
Збиралися дощі, як діти до вечері,
На сивім полотні боги жували хліб.

Тепер у тім краю дитячі інші личка
В заметах снігових, біля нічних багать
Виносять чорний хліб розкльовувать
сичкам,
Бо зими й весни йдуть, а птиці все летять!

СЕРПЕНЬ ДУШІ МОЄЇ

Тепер усе по-іншому бринить.
Русяве поле під промінням теплим,
Земна глибінь, і далечінь життя,
Й трава черлена дишуть трисдино.

І струнить день на скрипочках малих
У зрячім серці, де високий серпень
Душі моєї, повної відмін,
Стоїть в дворі і в щедрості дарус
Усе, що я спромігся донести,
Що не віддав нікчемності і лжі,
Немов святиню на твердих руках,
Попалену, але свою до скону.
Мій серпню чорнобровий, все віддай,
Не приховай, не прихитруй нічого
І лиш клечальну пісню збережи
На день обжинку й чесного змолоту.

ТЕПЕР, СКАЖУ Я ВАМ...

Тепер, скажу я вам, так не читають віршів,
Як ми читали їх у дні мої не гірші,
А може, й кращі з тих, що доля повела,
Де друзів рій шумний збирався до стола,
І вірш, піднявши вніч крильцята сизопері,
Братався з образом в житті, а не в папері,
Він по столу ходив на жилавім припоні,
Клював метафори в неписанім законі
І в молодім натхненні протиріч
Снував епітети до темно-карих віч,
І друзів посмішка була за знак-печатку,
І місяць-молодик просив читать спочатку.
О віршу мій малий! Твоя не стерлась дата.
Тепер хоч пишуть в нас, не відчувають свята.
Шухляди — на ціні, не широчінь крила,
Бо кожен при собі, владар кутка й стола.
І зиркають з-під вій, немов пече обида,
Щоб вірш не перебіг, не дай бог, до сусіда.

А він собі росте, і серце рве юначе,
І з воскресінь —
кричить, грозиться й гнівно плаче...

ГРУЗИНСЬКИМ ПОЕТАМ

Повелось: не карбувати в знаки,
Пить любов, як сонце п'є росу.
Ви беріть душі червоні маки,
А лишіть життєвих лоз красу.
Ви беріть вишневі заметілі,
Нашу мову, куту з блискавиць.
Де живуть орли Гурамішвілі,
До полтавських горнуться криниць.
Ви беріть шляхи оці веселі,
Теплі вруна, прозелень і яр,
Та й з'єднаєм ритми Руставелі
І Тараса Прометеїв жар.
І в диханні буйної епохи,
Де майбутнє мчить без передмов,
Кажуть, сум не ділиться нітрохи,
То ж поділим мужність і любов.
І полічим дальній шлях по птицях,
Та вкладамо братності покіс,
Тільки б вік в жорстоких таємницях
В нашу хату горя не приніс.
В нас однакі трударі у полі,
Вболівання й радощі рясні,
І одні у нашій спільній долі
Крізь століття сльози та пісні.
В нас однакі, в час грози і плати,
Гожий день і чистий небокрай,
Україно-зоре, добра мати,
Білі руки Грузії подай!

Де летять, як диво, розмаїті,
На грузинські гори і гаї,
Ще ніким не спіімані у світі
Українські сизі солов'ї!

В ГОТЕЛІ «МОСКВА»

Ночей воєнних тінь пішла в далекі мандри,
Коли збирались ми братерськи за столом,
Микола Тихонов, і троє — Олександрі *,
І Рильський молодий з задумливим чолом.

Стояла за вікном зірниця пурпурова,
І жадібна душа тепліла від надій,
Бриніли вірші тут, і клалася розмова,
І чарочка мала ішла по круговій.

За дружнім тим вікном
на дальньому просторі
Котилися війни видовища німі,
Росії дужий клич в людському бився горі,
Вкраїни білий депь хилився у ярмі.

Ах, друзі ви мої! Моє сердечне коло!
Одні торують шлях, а інших вже нема.
Хоч сиві голуби сідають нам на чоло,
А молодість тих літ все крила підійма.

Все проситься в пісні, як мати незабута,
Де ми стоптали вкрай вогненні спориші,
І пахне за столом зелена наша рута,
Яку ми в добрий час посіяли в душі.

* Фадєєв, Прокоф'єв і Твардовський. (Прим. авт.)

ВІРНИСТЬ

Балада

Смерть простягає кощаву лапу,
Чотири брати стоять у гестапо:
Два — на петлю, а третій — в неволю,
Четвертому — вогнище. Більше болю.
Прийшла тоді мати, сива негода.
— Бери,— сказав шеф,— одному свобода.
Схилилась мати у піч розп'яту:
Кому на волю, кого на страту?
Кому те щастя чи смертний спокій?
Світе великий, світе жорстокий!
Тріпоче і плаче сизогубами,
Ноче шовкова із яструбами!
Гортає на груди те зло вороже.
Стоїть століття — вибрати не може!

* * *

Мати моя полотно паткала.
Прийшла, всі доріжки позастеляла,
Та позамігала, немов на свята,
Та молока налила в горнята,
Квасу на борщик в зеленій горщик,
Сонця паткала до тихих зморщок.
Підвела Дніпро під вікно зелене,
Сіла, всміхнулась, зорить на мепе,
Вся перетруджена, сухенька, як гріпочка.
— Мамо, матусю, я ж ваша сторіночка.
Може, вам пити, може, вам їсти?
Мамо, матусю, я ж ваше вістря.
Може, хто серце вам перев'ялив?
Може, здоров'ячка збив чи вмалив? —

Ні, не скаржиться, посміхається,
Голову змити мені збирається.
Все поробила, збулась мороки.
Встала. Пішла десь за вічні строки.

* * *

Чому, сказати, й сам не знаю,
Живе у серці стільки літ
Ота стежина в нашім краю
Одним одна біля воріт.

На вечоровім видпокрузі,
Де обрій землю обніма,
Нема кінця їй в темнім лузі,
Та й повороту теж нема.

Кудись пішла, не повертає,
Хоч біля серця стеле цвіт,
Ота стежина в нашім краю
Одним одна біля воріт.

Дощами мита-перемита,
Дощами знесена у даль,
Між круглих соняхів із літа
Мій ревний біль і ревний жаль.



ПОЕМИ





ПРОМЕТЕЙ

Як зараз бачу: з-за ріки —
Дві кручі, наче маяки;
Одна зелена, чорна друга.
Чи літне сонце, чи зав'юга,—
Вони стоять собі віки.

На чорній кручі чорний дуб,
Як добрий воїн-вітролюб,
Весь посмаглilий, обгорілий,
Стоїть на кручі потемнілий.
Кому б сказати все? Кому б?

А тиха пристань ожива:
В артілях виспіли жнива,
Вантажать динь багрянi кулі,
І кавуни лежать поснулі.
За човном човен підплива.

Од цигарок снується дим,
І пахне житом молодим

І рибним виловом багатим,
Сухим засмоленим канатом
І тютюном, як спирт, міцним.

Чому ж та круча нависа?
Чому лиш чебер та роса
Лежать на схилі одиноко,
І стовбур спалений високо,
Як меч, ввігпався в небеса?

І

Отож на пристані, як сон
Зморив, узяв собі в полон
Артіль вантажників, і тиша,
Замків заковапих міцніша,
Лягла на тучі й на затон,

П'ятірка сивих плотарів
Сиділа в тінях яворів.
Варили кашу на триніжку,
А молодий козячу ніжку
Смоктав і річ словага вів.

Я теж підсів до них... «Тоді
Дощі пройшли і на воді
Ще хвилі в'юнились, ще зорі
Стояли тихі та прозорі,
Як перші маки молоді.

Ще вечір спав в очеретах
І полохливий мокрий птах
Шукав гнізда. Об тій годині
Знайшли їх трьох в оцій долині:
Один юлак, а два — в літах.

Знайшов їх хлопчик із села
Із нашого. Смертельна мла
Ще молодого не зв'ялила,
А двох старіших опалила,
Холодні очі сповила.

Вони уткнулися в пісок,
Немов заснули на часок,
І землю гріли під собою, —
Шматок землі, одбитий з бою,
Плацдарм — на метр а чи на крок.

То добре — німців ні душі.
Шумлять пошерхлі комиші.
Бійців тих два, прийнявши муку,
Плече в плече, рука на руку
Лежать. Видать, товариші.

А третій попросив води,
Хлопчині каже: — Підведи,
Я ще живий, підходь-но ближче. —
Його сховали на горищі,
І ранок змів його сліди.

То був юнак не з ближніх міст,
Чи комсомолец, комуніст, —
Ніхто не знав. Знайшли солдатом,
То вже й мовчок. Немов за братом,
За ним дивились. Падолист

Іще не вийшов із дібров,
Ще жовтень літа не зборов.
І в ті години, ясні й гожі,
Юнак вже зводивсь насторожі,
Відчув живу, гарячу кров.

Кажу, він був не з ближніх сіл,
А десь з Смоленщини, де стіл,
І хата, й люди — всім привітні,
Зайди у лютому чи в квітні,
То хліб і сіль — завжди навпіл.

І в нас, і в них — цвіте в маю,
Жита одні, в однім краю,
А вечорами — хлопців гулі,
А влітку в них такі ж зозулі
Кують в дубовому гаю.

Дніпро із їхніх шум-борів
Тече до нас. А в матерів
Такі ж смугляві, чесні руки,
А в довгі дні боїв і муки
І їхній край, як наш, горів...

Отож у темінь зореву
На в'ялу, скошену траву
Його покладали у стодолі,
Забинтували груди кволі.
— Нічого, — каже, — оживу.

Неначе з тяжкого труда,
В пилу сорочка — аж руда.
А він хазяйці: — Що там, мати?
Смертям двом, — каже, — не бувати,
Одну ж обдурим, не біда.

Сусід одежину дає:
— Своє зніми, бери моє,
Ось, ось-бо німці будуть скоро. —
Він гляне скупю і суворо:
— Ні, — каже, — буду вже як є...

Лежить — в пілоточці своїй,
У гімнастюрці польовій,
З кишені виїняв білу хустку,
Неначе їхав у відпустку,—
Затримавсь на передовій.

П'янить ромашкою трава,
І він, неначе у жнива,
Приліг спочить, сказати слово,
А тільки рана випадково
Йому дихання забива.

Заснув. І сниться сон. Як тінь,
Все метучи у пил і тлінь,
Виходить смерть, старенька сваха,
З мішком дорожнім, костюмаха,
Бреде між часу й поколінь.

А проти неї вітер-птаха,
Отой, що виріс у житах,
Що гне дуби, як буйні коні.
Питає смерть: «Боець на сконі?
Я з ним пограюсь попервах».

«Ні, не пограсшся, стара,—
Говорить вітер,— не пора.
Давай-но битися з тобою,
Як переможцем вийдеш з бою,
Кульгаї, бери його з двора».

Як свисне щерблена коса,
Аж кров'ю бризнула роса,
А вітер: «Стій!» — і вище в тучі,
Метнув на неї гори-кручі,
Аж захитались небеса.

Вона на нього — сліз потік,
Полки журби, — збирала ж вік.
А він — цвітінням, літнім громом,
Огнем любові, всім відомим,
Стару у піджилки підсік.

Та смерть сміється: «Братку, бре!» —
За косу й знову за старе.
А він снаги узяв між люди,
Гарячим щастям їй у груди,
Та смерть і щастя не бере.

Він — блискавицею до ніг,
Хлібами, плодом, все, що міг,
Зібрав. А смерть жує охоче,
А костомаха знай регоче,
Кульгає в двір і на поріг.

І просить вітер у бійця:
«Постій зі мною до кінця».
І людським серцем — в очі смерті,
Спалив, стоптав кістки потерті!
Ще є в людей такі серця!

Сміявсь юнак о другім дні.
— Це, — каже, — в роті по мені,
Мабуть, скучають. Сни на руку. —
А за вікном земля од гуку
Тряслась і корчилась в війні.

Ви чули, як шумлять бори
 У вересневі вечори?
 І кожен вечір — у шоломі,
 В шинельці — в далі невідомі
 Несе багряні прапори.

Де він спочине на землі,
 Під курним небом, в ночі злі?
 А з ним за дальніми містами,
 За ріками і за мостами
 Курличуть мирні журавлі.

Бійцю polegшало, він міг
 Вже підвестися на поріг,
 Картоплю, зварену в «мундирах»,
 Вже їв, як є, в розмовах щирих
 Летів, як птиця, в даль доріг.

Він думав часто, що в полку
 В таку годину, в ніч таку
 Об нім забули. Про кончину
 Сам командир в сумну годину
 Промову висказав палку.

Що, може, на передовій
 Його шукав весь перший рій.
 Та де ж? І дощечку з зорею
 Йому зробили, й над землею
 Вона над іншим кличе в бій.

А він живий, дивись, живе!
 Чуття бривить легке й нове,
 Ще депь чи два — і він, нівроку,

Глибінь Дніпра, ясну, широку,
Не в човні — сам перепливе.

За ним — до смертної межі
Німецькі кулі, як пожі,
А з ним услід — дніпровські бурі,
І сміх радий, і дні понурі,
Й вітрів осінніх м'ятежі

Перепливуть. Такі дива.
То буде радість, а слова
Самі поллються. — Як ти? Звідки? —
А рани дві — важкі, як свідки,
Та ще в сивинах голова...

Чекай, це все в потоці мрій.
Заходить хлопчик, вірний твій
Товариш. Він тебе німого
Знайшов із матір'ю й до свого
Двора приніс. Живи. Радій.

— Ну що там, хлопчику? Сідай.
— А що казати? Німцю край!
Година, бачите, сувора,
Не сплять учора й позавчора.
Гелгочуть, шепчуть. Що там — знай!

— Видать, капут? — Мабуть, капут!
Гармат наставили он тут,
За нашим садом в огорожі,
Блукають тихо на сторожі,
Один другому: «Гут? Не гут!»

А щоб вас чорт узяв, сичі!
— І ще що бачив? — Що? Вночі

Вже осінь глянула до двору.
Мені б до школи в цюю пору,
Та школу замкнуто, й ключі

Украли німці. А в ліску
Кленове листя по піску
Лежить багряною габою,
А черногузи між собою
Клекочуть на старім містку.

І ти Смоленщини поля
Згадав обкошені. Рілля
Біліє в бабинім тім літі,
Немов по всім широкім світі
Полотна білі простеля.

Калища в пурпурі, дуби,
На отчій хаті голуби
Злітають в синь, гармошка грає,
І так-то грає — серце крас,
Що вмри, — а згадуй і люби!

Снується вечором легка,
Глибока й тиха, як ріка,
Забута пісня за порогом:
«Звезда полей над отчим домом
И матери моей рука...»

— Ах, світе вольний, грозівий,
Як я люблю тебе! В пічній
Осінній тиші хоч книжчипу
Ти почитай мені, хлопчино,
Світи ліхтарик, хлопче мій!

— А що читати? Книг нема.
Тут за листівку — всім тюрма,
А ви про книгу. Де та книжка?
Хіба «Кобзар»... — В очах усмішка,
Побіг, руками обома

Песе. Сухий листок — папір
У книжці, видно, з давніх пір
Не раз прочитаний, жовтавий,
А жар його, а поклик правий
Легкою мірою не мір.

І вже бреде сліпий кобзар,
І Гопта кличе на пожар,
Кавказькі гори, в млу повиті,
Рясною кровію політі,
Чолом підводяться до хмар.

І Катерина півжива
Дитя в хуртечі сповива,
Сніги колинуться над нею,
Орел жадібний Прометею
Криваве серце розбива.

— То хто ж він був? — То був юнак,
Що в бога вкрав вогонь і знак
Того вогню приніс людині.
Читай-но далі. — Мерхлі тіні
В кутку хитаються, як мак.

— І бог убив його? — Ні, ні,
Скарав довічно, в єдині
Прикув до скелі, мов к порогу.
— То й що? — Він не скорився богу.
— Ото людина!.. — Так одні

Собі удвох у пізній час
Щось гомонять. Ліхтар погас.
Вони вже сплять ополудні,
І Прометея зорні очі
Ім в сні ввижаються не раз.

III

Облава німців по дворах,
Як та чума, ходила. Жах,
Німий, холодний, до світанку
Гримів прикладами на ганку,
Стріляв, свистів, палив у прах.

Повзли машини по шляху,
Стерню збиваючи суху,
Веселій півень на загаті
Мовчав, кричали діти в хаті
В тривожну ніч, у ніч глуху.

Ворота впали, од воріт
Сліди підкованих чобіт,
Чужих чобіт, чужого слова.
І місяць в небі, як підкова,
Безумно котиться у світ.

Уже моргає ліхтарець,
Уже в stodолі, де бобець
Заснув, — стоять, як сірі круки,
Уже кричать, падуть па руки:
— Ти звідкіля? Ти хто? — Кінець.

Коли ж виводили за двір,
То на ворота впав твій зір
На дві обірвані ворітні.

Здалося, звалені, самотні,
Вони шеночуть: «Нам повір,

Ми цю обійдемо біду,
Ми ще скрипнїтимем в ладу,
До нас хазяїн хліб везтиме,
Весілля бубнами густими
Стрічати буде молоду.

А ти приходи, як будеш жив,
До нас у гості після жнив,
І щоб твоє зраділо око,
Ми так відчинемось широко,
Щоб ти й сучечка не вчепив!..»

IV

Коли ж розвіявся туман,
Його з комірки на майдан
Вели з-під допиту на люди,
Можливо, хто жалом огуди
Роз'ятрить біль зажитих ран.

Як важко перші кроки йти!
На лапцюгах біжать хорти,
Дорогу нюхаючи, звірі,
І вартові мовчазно-сірі,
І офіцери — два кати.

Про що ти думаєш в цю мить?
Про те, що десь твоїй одшумить,
Що згасне погляд на півслові?
Що, може, першої любові
Не дочекались, не допить?

Людських облич, можливо, жаль?
Чи неба літнього кришталь
З дубами й сонцем у долині
На серце ліг, як жар, одишні.
Як літ юнацьких тепла даль...

Чи, може, смерті лютий крик
Ліг німотою на язик,
І ти прокляв і сонце, й траву,
Вечірніх зір м'які заграви
І все, до чого здавна звик?

Ні... Як же можна проклясти
Те, що живе в тобі для мсти,
Для воскресіння, як відбиток
Душі твоєї. Сонця злиток,
І правду, й гнів — тобі нести.

Тривожить інше: «Стане друг
Людей розпитувать навкруг,
Чи хто розкаже, як з собою
Не взяв зневіри я з журбою,
Не похиливсь од ран-педуг,

А чесно вмер. Від цих долин
Чи зайде воїн хоч один,
Чи занесе в смоленську хату
Про мене звістку скупувату,
Що не верне додому син.

Що з ним не стрінеється сім'я.
Чи мати знатиме моя,
Що інша мати в іншому домі
Мене доглянула в утомі,
Неначе син для неї — я...

Що інша мати при свічі
В'язала рану на плечі,
Поїла часом, з вишні соком,
А одвернувшись, пенароком,
Тихенько плакала вночі».
Ну от і все. Б'є барабан.
Мовчить юрба. Завмер майдан.

Стоять жінки у три ряди,
Дівчата й згорблені діди,
І хлопчаки побіля тину
Злетілись, стихли на хвилину,
Почувши подихи біди.

А він — в пілотовці своїй,
У гімнастюрці польовій,
В юхтових чоботях -- напроти,
В очах пі крику, ні скорботи,
Таким ходив, мабуть, і в біій.

Лиш похилився раз чи два...
Чи закрутилась голова?
Від рани стомленого тіла
Уся сорочка потемніла,
Вся поруділа: не нова...

— Це ваш? — Це наш, — говорить дід.
— Це наш, — хлопчак за дідом вслід.
— Це наш, — дівча ступа охоче
І щиро дивиться ув очі,
Щоб не хитнувся, не поблід.

Ідуть мовчазно ковалі,
А в хлопця руки в мозолі.
Він, може, теж коваль? І знову
Клепав би плуг чи гнув підкову.
— Це наш, — і клоняться к землі.

А тесля теслі: — Підійдім,
Він, може, теж возводив дім,
Сушив кленину в почі літні
Чи ставив тесані ворітні.
— Це наш, ми клянёмсь на тім!

І матерів гірка любов
Підводить їх без перемов
До юнака, бо ясночолі
І їх сини воюють в полі.
— Це наш, ми кров дамо за кров.

І вже земля, піднявши цвіт,
Від круч, від поля, від воріт,
Уставши камнем і травою,
Вітрами й ніччю грозовою,
Кричить: — Це наш! Іду на звіт...

Ах, як він мить оцю зустрів!
Немов не дихав, не горів...
І тіло — так! Своє це тіло,
І сонце інше засвітило
У кронах чорних яворів.

І навіть сірі горобці
Здаються — срібні промінці,
Дівочі очі, карі й сині.
Він жив. Він житиме одини,
Ховай же муку на лиці!

— Це ваш? Ви брешете. Не ваш!
Чому ж у нього патронташ
І п'ять гранат знайшли в соломі?
Він почував в чужому домі,
Він двічі рапений. Він — наш!

Ми з ним по-своєму. А вам
Я все сторицею віддам:
В теплушки всіх, гайда в дорогу.
Хати ж — з порогу до порогу
Спалю, стопчу — віддам чортам.

Ну, як? Це ваш? Замовкли ви? —
Як лап колючої трави,
Хитнулось, втихло. Тільки очі
Горять дідівські і дівочі
І сльози в матері-вдови.

Босць підвівсь, як біль із ран,
На цей осуджений майдан,
Побачив даль — не теплий вирій,
Теплушок ряд у ночі сірій,
Світанку смертного туман.

В теплушках люди без води,
Оці хлоп'ята і діди,
Ці матері — і в тебе ж мати, —
А ген за ними тліють хати,
Пожежі чорної сліди.

А кожен з них — сестра і брат.
Нащо їм холод ржавих ґрат?
Нащо їм сліз гіркі потоки?
І він вперед ступив два кроки:
-- Стріляй! Розвідник я. Солдат.

V

Чотири ночі й довгі дні
Без сподівань, в самотині,
У кам'яній, як лід, комірці...
Лиш гострий окрик на повірці,
Лиш милі спогади одні.

Про що ті спогади? Про свій
Гвардійський полк і перший рій,
Про друзів лагідну розмову,
Про тиш дніпровську вечорову,
О краю мій! Радянський мій!

І з тої злої тишини,
Здавалось, друзі? — Ось вони,
Ідуть і падають в тривозі,
І вже в комірці на порозі
Пливають понтони і човни.

Вже не підлога — клекіт хвиль,
Крутих і сивих, мов ковиль,
І видно бою панораму.
Кленова гілка б'ється в раму
Туга, як матері тужиль.

А по сухім календарю
Світанок вів свою зорю,
І день, пустивши буйні коні,
Ставав у хмарній оболоні
З високим вереснем на прю.

Яких думок, яких казок,
Яких-то спогадів разок
Ти нанизав у довгі почі?
Надія в сні твої пророчі
Котила свій легкий візок.

У двері стукають: — Вставай! —
Надії край. Чекапню край.
Бери свої немудрі речі,
Бери життя своє на плечі...
То вітер свище? Ні, нагай.

Короткий день, короткий вік.
Кому він біль важкий зарік?
Кому розклав огонь на кручі?
То гомонить потік співуче?
Ні, — люди стали як потік.

І барабани б'ють згори,
І вороння — як прапори
Жалоби чорної у хмарі.
Ті ж людські очі — сині, карі —
Чекають, просять: говори.

І повели його на шпиль.
Над рокотання юрб і хвиль,
Ремінням скручений при згубі,
Високо піднятий на дубі,
Живий, дививсь на сотні миль.

Он — білий парус з-за ріки
Пливе, як чайка, у віки,
Полів нескошених безмежжя,
Он — видно все Лівобережжя,
І рідні армії, й полки.

Свої там хлопці на межі,
Нові зайнявши рубежі,
Ще не обралися клопоту,
Парторг зайшов у першу роту,
Чита газету в бліндажі,

А кашовар зварив обід,
Веде до кухні димний слід,
Листи доставили в траншею.
Земля повернеться, й над нею
Умитий день вийде без бід.

А в тебе ніч побіля ніг,
І що ти міг? І що не зміг?
Огонь сухими язиками
По чорнокор'ю, між гілками,
До рук, звиваючись, побіг.

...Юнацькі руки молоді,
Вам добре б тішитись в труді,
Тесать, копать, залізо б гнути,
Садити сад, зелені рути,
Плоти гонити по воді.

Кохання б в серце полилось —
Вам гладить золото волось,
Своє тепло коханій дати.
Ви ще не вміли обнімати,
А воювати — довелось...

Огонь сяга тобі до віч,
Палає дуб в мільйони свіч,
І сушить груди мука люта.
Ти руки звів — і трісли пута,
Реміння спалене із пліч.

Над зойк людей і даль узвиш,
У димну ніч, у мертву тиш
Глибінь очей твоїх іскриться,
Ти не людина, ти вже птиця
І не палаєш, а летиш.

Тріпоче серце: «Я люблю
У спразі, в радості, в жалю.
Огнем напоєне до краю,
Горю, мятежне, не згоряю!
І не прошу, і не молю...»

— Дивіться, люди, по мені
Устануть інші в пламені,
Ставайте й ви в трудні походи.
Не вип'ють прокляті заброди
Живущу кров мою. О ні!

Уже не видно ні лица,
Ні засмаглих рук бійця.
Димить димовище під хмару,
І дуб тріщить, ясний од жару,
Зотлілий з серцем до кінця.

Ущухло вогнище, злягло.
Людей погнали у село,
А з ними йшли надії віщі...
Лише хлопчак на попелищі
Підвів засмучене чоло.

Десь журавлів пливли ключі.
А він, самотній, уночі
Ще довго в вогнище дивився,
Не витримав, і похилився,
І впав на землю у плачі.

Жаркі вуглини підібрав
Для інших, радісних заграв,
Бо вже й йому сурмили ранки.
І серця стлілого останки
Зібрав, на груди приховав.

«Живіть мене теплом своїм,
Я понесу вас в кожен дім.
Щоб знов життя людське розквітло,
Чи ж ваше горде, яре світло
Не вмере, як одинокий грім?»

«Ой хлопчику, хороший мій,
Чому ти плачеш? Зрозумій,
У добре літо, в гошу весну
Я знову встану, я воскресну
Цвітком людських ясних надій...»

Світало. Хлопці-плотарі
Вже підтягали якорі,
І дуб об тій ясній годині,
Як чорний меч, на верховині
Торкнувся білої зорі.

Мені здалося, що то я
Стою, горю й душа моя,
Моя надія опівночі
Згоряє, б'ється і тріпоче,
Пливе, як неба течія;

Що вже я спалений стою
В тривожнім віці на краю
І людям серце простягаю.
Чи я живий, чи ні, — не знаю,
Не відаю і не таю...

І тільки спогад з далини,
Як рідні відгуки луни,
І тільки зорі над землею.
О мій русявий Прометею,
Загублений в ночах війни!..

1946

ЦЕ БУЛО НА СВІТАНКУ

I

Сім десятків років увірвалися в спокій,
Але дихає тишею хата щаслива.
Прожила це життя, як на ниві широкій,
Наробилась, набачилась горя і дива.

Літні ночі озорені, зими колючі,
Березневих світанків сувора меріжка,
Сім десятків років, як бажання жагучі,
Стали колом тісним, гомонять біля ліжка.

Кожен рік, як живий непідкуплений свідок,
Кожен дель хоче слово сказати в надії,
От і вчора наслухалась в хаті сусідок:
— Як обсіємось в ланці, ти встанеш, Докіє.

Трудодень буде повен натуроплатою,
Ми ж у ланці робити охочі.
З непомітною з нею і трохи горбатою,
На похвалки пусті — скупуватою,
Гомоніли до полуночі.

І раділи, що калій привезли теплушки,
Отелилась племінна корова за строком,
І Докія звелася, гаряча подушка,
Наче спека липнева, пашіла під боком.

З кок-сагізом хотіла поглянуть ділянку,
Розбудити дівчат на рожевім світанку,
Чи пшениця пилком не припала?
Підвелася Докія — і впала.

II

Лікар був із району, Микола Григорович,
Все питає і дивиться й в трубочку слухає:
— Це ще в юності, — каже, — набралися
горя ви,
От і серце, між іншим, тріпоче задухою.

Вам би, — каже, — не думать щопочі,
Вам би краще, Докіє, у Сочі.

Оглядає смагляві і жилаві руки,
Де по жилах котилась згорьована сила,
Молоточком за плічми послуха-постука:
Скільки плечі жіночі життя проносили!

І в зіниці загляне, бо скільки в них світла, —
Можна вік просвітити у кожен куточок,
І долоні погладить...
Лиш юність розквітла,
Вже носила на них і синочків, і дочок.
— Спочивайте, Докіє. А я вже із дому
Цеї ночі дзвонитиму до обкому,
Вам путівку на завтра пришлють.
Тільки прошу,

Для спокою згадайте хвилину хорошу,
А не давнє життя.
От і все, ми поїхали.

Тільки ж як не згадати ту молодість? Віхоли,
Заметілі зимові, мов коні обгонські,
Копитами під вікнами крешуть похмурі,
Чоловіка беруть десь на русько-японську,
Воювати матросом у Порт-Артурі.

Проводжала його, побувала в прийомі
І на станції зимній сиділа допізна,
І поплакала, правда, й вернулась додому,
Як у даль просвистіла машина залізна.

І чекала листів із лютневої почі,
Листоношу доводилось часто питати,
Каже: — Пишуть, чекайте. —
І думи жіночі
Виливала над дітьми, вернувшись до хати.

Десь листок надійшов із останньою хугою,
Чи, здається, у березні кинула пошта,
Що, мовляв, жив-здоров, що возився
з недугою —
Був у груди поранений тяжко. Ну, що ж то?

Іншим гірше буває.
І ти без привіту,
На світанку устала, взялася за діло,
Бідне літо прийшло, ні, приїхало літо,
Як візник на шкапині, прикопотіло.

Ось вона колоситься, та пивка-восьмушка,
 Деревій на межі та пирій, та осоти,
 Та спадають у зелень трави непослушки
 Із блакитного крайнеба зорі, як соти.

Двос старших дітей посади на обніжку,
 А найменше, грудне, поклади під копою.
 Хліба-жованку в трянци, з слізьми впереміжку,
 Дай, хай смокче, а ти колючками, тропою,

Взявши косу важку, на колодці не бити,
 Без грабків,— хто направить ту косу
без мужа? --

Починай косовицю, доцями певмиту,
 Молода, і засмучена, й силою дужа.

— Ах ти, дощичку, дощичку, крапни із тучі,
 На дітей, на безхліб'я мос не зважай,
 На роздум'я некучі, на стерні колючі,
 На солдатчину долю — убогий врожай.

Може, спека спаде і на серці, й на ниві,
 Може, я тебе в глечик по краплі зберу,
 Може, станеш ти вісником в долі щасливій,
 Як обмиєш грозою дорогу стару.

Я за щастя устала б за тебе до бою,
 Із гарячою помстою вийшла б на люди,
 Щоб з тобою нам, земле, у праці з тобою
 Слалось вольнее поле і дихали груди.
 Я за тебе стояла б, мов криця.—
 ...Спека палить, шумить косовиця.

Чуєш? — меншеньке плаче й здійма рученята,
Двоє старших біжать по стернищі рудому,
Час додому, а нива чи збита, чи зжата,
Вже на осінь чекає від літнього грому.

IV

Ах, та осінь, як вік!
Ні, не треба тривожити
Тих років, як віків, що пройшли за тобою,
Глянь у вікна, Докіє: колгоспні сіножати
Умиваються, день зоревою трубою

Скоро кликне артіль до колгоспного дворища,
Ти приймач уключи і крізь даль темно-сизу
Слухай рідну столицю, ясну і сувору ще.
Слухай, скільки у тебе росте кок-сагізу!

Підвелася і знов — крізь загублені звуки,
Крізь затерті кольори й забуті події, —
Чоловік привітався, простягує руки
Із війни, не згубивши на щастя надії.

Повернувся, з дітьми гомонів, із тобою,
Як то бідному жить, хоч іди в міхonoші!
А за тиждень вночі із людською юрбою
У маєтку трощив поміщицькі розкоші.

Ожереди палив, як судьбу свою сіру.
— Хай горить до стобіса

людська кривавиця! —
...Із тюрми проводжала його до Сибіру,
Як то кажуть, в людей: і жона, і вдовиця.

На Лук'янівці в тихому домі,
Чоловіка зустріла в ревкомі.

Не впізнала: сидів на стілечку простому,
У шкірянці, ховаючи посмішку строгу,
Тож приїхав здалеку сюди до ревкому,
Партизанам і Щорсові на допомогу.

Як йому довелося крізь протемінь сіру
Шість разів утікати з тісного закутку,
Із холодного краю, із хащів Сибіру
По ранковій зорі, по сніжнім первопутку,

Ілліча в революцію бачить. Ввійшла ти
У тихенький будиночок, власне, до хати:
— Олександрович, — Щорса побачила, —
в взводі
В нас бинтів не стачає, а ми ж на поході.

Ти подумай! — І стрілась очима раптово
З тим, із другим... — Далекий, жаданий мій
муже! —

Аж хитнулась.
— Докіє! — одне його слово.
І рука на плечі твоїм, тепла та дужа.

Тую міць і тепло од руки чоловічої
Не розвіяла в днину погожу чи люту.
Як женила синів і гуляла при звичаї,
Як стрічала заміжню дочку з інституту.

Позмужніли, зросли, не сімейка — сімейще,
Вже й онуки звелись, хлоп'яки та дівчата,
Запитай у людей, пошукай собі, — де іще
Голосами й піснями так повниться хата.

До роботи як візьмуться — поле колоситься.
Дай опору їм — землю підняти не досить.
І щодня забігає дівча-листоносиця,
Особисті й сімейні листівки заносить.

Правда, старший не вдома, а далі,
Був у Тулі, тепер — на Уралі,
Як хазяїн, стоїть біля сталі.

В тому тижні прийшли трактори до артїлі,
А Докія побачила, все їй здається,
Не мотор клекотить у залізному тілі,
Може, серця синовнього крихітка б'ється.

В Вітчизняній війні ти з ним бачилась, мати,
Як артільну худобу з дівчатьми гонила,
Як горіли в Дніпров'ї побілені хати,
А взяла тебе в гості Уральщина мила.

І в тесовій ізбі, під засніженим небом,
Руські матері хліба ділили краюху
На синів і на внуків, на тебе й на себе,
Ждали звісток із фронту разом в завірюху.

Син приїхав з заводу, просив тебе в місто:

— Тут же, мамо, в селі, скільки люду
натулиться.

— Ні,— сказала,— хоч в місті і затишно,
й чисто,

Та артільних корів не поставиш на вулиці.

А для них там не знайдеш ні корму, ні паші,
А воли в мене, сину, рекордниці наші.
Ти за сталь свою млієш, а я за корову,
Ти за пех свій стоїш, а ж за стайню теплішу.

І обняв він маленьку тебе, сизоброву.
— Ви такі в мене, мамо, бували й раніше.

І гортає Докія кожну хвилюку відому:
Середульший — секретарем райпарткому,
Із-за Одера, з фронту прибув додому.

Цей не знає спочинку у ночі безсонні,
З емтеєс — до колгоспу, з бригади — у ланку,
Все він знає, які пшениці у районі
І коли героїні підживлять ділянку;

Хто у партію хоче вступити із осені,
Як історію вчать молоді кандидати,
І які трудодні вересневою просинню,
Навантажені славою, ввійдуть до хати.

Тож приїхав із фронту, в приношенім кітелі.
— Ну,— говорить,— тепер комунізм
не за даллю,
Якщо смерть не взяла нас, так вічні ми жителі,
Із добром і трудом, не з людською печаллю.

І здається, що сам він не менше ста років
Обходив комунізму висоти й широти.
Зна там кожний куточок, міста і потоки,
Всі потайниці знає, щоб зло побороти.

Отакій!

А найменший отут же, в артілі,
Бригадиром немало — дванадцятьє літо,
Каже: — Мамо, давайте змагатися в ділі
На врожай кок-сагізу, на просо, на жито.
І змагається з матір'ю.
В школі, в містечку,

Вчителює дочка, і не десь за горами,
Наїжджає додому, зовсім недалечко,
Хоч клопоту чимало, мабуть, з школярами.
То про читання дбай, то турбуйся про зшитки,
Дітям-сиротам поміч вишукуй, що в силі.

Годі думать, Докіс, вже сонячні злитки
Розливаються золотом в небеснім горнилі.

VII

Грає жайворон срібний в небесній блакиті,
Між землею та небом снує невидимо
І зелені, і сині, й багрянцеві ниті
І тріпоче з вітрами, як світ, молодими.

Підведися, Докіс, і виїди у дворик,
Скоро ланка збереться, прийде на розмову,
Заорали ділянку в минулій вівторок,
Як там з добривом буде? Підсипати б знову.
Тож забудуть, гляди. Підвелася поволі,
Вийшла, сіла на сонечку в ранковій тиші,
Урожай зеленіє в широкому полі,
І земля соковитиста мрево колише.

Син прослав її хустину червопоткану.

— Зараз, мамо, вернусь,
лиш в бригаду загляну. —

Шлях біжить біля двору широко і рівно,
Люди йдуть на поля гомінкою юрбою:

— Добрий день вам, Петрівно!

— Як здоров'я, Петрівно?

— Та минеться все само собою. —

Стали рідні та ближні півколом.

Із надією в серці, не з болем.

Пастушки гнали скот, привітались.
— Добрий день вам, бабуню, як спалось?
-- Вже видужуйте швидше!
— Видужую.—
І рукою махнула недужою.

І відчула: доросле й маля,
І вода, і трава, і земля —
Все любов'ю тобі промовля.

VIII

І здалося: земля із полями й дорогами
Із містами, з вогнем у віках посивіла.
Із любов'ю й життям, з бойовищами многими,
Підійшла до Докії й загомоніла.

— От і шлях твій, Докіє, закінчився звивистий,
Днів твоїх загасає розжеврене гроно,
Лиш родила синів і зуміла їх вивести,
Вийшла з мене і ляжеш до мене у лоно.

І нема вороття до життя
Ти, стареньке моє дитя!

Як пилина мала, як багата стеблина,
Що розвіяла зерно і спогад колише.
— Ні,— сказала Докія,— ти в мене єдина
Я із тебе росла, а за тебе міцніша.

Й нема мені краю, як ниви врожаю,
Ти лежала горбата, нужденна, безсила,
Я ж руками своїми звела тебе, знаю,
Вмила потом і колосом заколосила.

Обігріла від серця, як сонцем весіннім,
Налила тобі соку в замлоєні груди,
І ночей, і вітрів твоїх свист-голосіння
Повернула на пісню весільну між люди.

Що ж ти скажеш, неправда?

Як дівчину, вбрала
В жовті стрічки пшениць, в н'ятикутній зорі.
Замінила плугами мізерні орала,
Зацвітила, завітчала гори суворі.

Що ж ти скажеш, неправда? Я сад посадила,
Щоб плодами, як зорями, вслалась дорога.
Ти багата у мене, та й я не убога.
Ти придумала бога, — я ж вища за бога!

Подивись, на тобі незвичайні прикмети,
Люди родяться, жито покроплює туча,
Хай дивуються ближні і дальні планети,
Що для всіх ти у мене красуня родюча.

І не страшно мені замовчати устами,
І не жаль мені руки по всьому зложити,
Будуть люди за мене полями й містами
Гомоніти, трудитись, родитись і жити.

В кожному цвіті малім чи у дереві кожному,
У любові людській, у дерзанні, у мрії,
Я воскресну і встану диханням тривожним,
Чи биттям свого серця, що вік не старіє.

Підуть люди в луги, на устояві роси,
Буде жайворон в небі дзвеніть малиново.
«Тут Докія косила», — і ляжуть покоси,
«Тут Докія співала», — і родиться слово.

Що ж ти скажеш, неправда? І щирі, як свідки,
Що від слів її правду нестимуть віками,
Потягнулись до неї сади-семилітки,
Пшениці підвелись золотими руками.

З школи діти, букварики взявши під руки,
Щебетали, ішли по дорозі додому,
І в полях ланкові, по вказівці науки,
Розсівали зерно, призабувши утому.

І кремлівські куранти дзвеніли високо,
Чули дзвін той Заволжя, Дніпро і Говерла.
Тихо сіла Докія, хитнулася боком,
Подивилась у даль і, зітхнувши, померла.

І така тишина заступила круг неї,
Можна вчути, як сад наливається цвітом,
Як зарошені трави ростуть над землею,
Б'ється серце Вітчизни над буряним світом.

ІХ

Син сідає в літак, де завод на Уралі,
Мчить до дому далекого довгу годину,
Під крилом самолёта засіяні далі
Все нагадують синові матір єдину.

І жалкує він гірко, що скупю та мало
Він писав у листах до старої своєї,
Розповів би, що в праці часу не стачало,
Але слово тепер непотрібне для неї.

Другий син поспішає з роботи, з райкому,
Теж пригадає гірко, як скаржилась мати,
Що, мовля, приїздиш ув артіль, як додому,
Та не можеш і в хаті поночувати.

Все кудись поспішаш і зранку й з обіду,
Може, синку, до тебе сама приїду!

І тепер, коли б можна її воскресити,
На життя їй дихання вдихнути у тіло,
Сам би став він щоденно привіти носити,
Годував би із ложечки, як би хотіла...

Наймолодший на конях, всією артілью,
Мчить мостами й дорогою, через діброву,
Він гадав, що на осінь, із хлібом та сіллю,
У змаганні із матір'ю стрінеться знову.

За широким столом, як за повною чашею,
Ожило б собесіддя гаряче та щире.
Говорили б артільці: «Із матір'ю вашою
Нам не легко змагатися, бригадире!

Все в старій поставлено вміло,
Що піджива, що сходи, що діло».

І тепер, як заїдуть до рідної хати,
Він хотів би, щоб стрінулась посмішка мила,
Він би став у змаганні на місце десяте,
Тільки б мати устала й заговорила.

Понаїхало люду з району, з обкому,
Із колгоспних правлінь — не окинеш їх оком,
День підвівся погожий, без дощичку й грому,
Щедрий сонцем і щебетом в небі високім.

Піонери із школи прийшли у загоні,
З барабаном, з сурмою, в червоних краватках.
І вітрів молодих буйногривії коні
Поміж борозен рівних стояли на грядках.

І широка дорога, місточки та балки,
Наче полотна сиві лягли до порога:
— То ж по нас проходила Докія ізмалку,
Ми готові востаннє лягти їй під ноги.

На подушечках, вишитих просто на диво,
На шовки і на заплоч яр-променисту,
Орден її винесли всі шанобливо,
Орден Леніна, потім Зорю золотисту.

На хустині гаптованій винесли далі
«Знак пошани» — за перше врожаїсте літо,
За життя її світле й труди небувалі
Все відзначено й людям в серця перелито!

Три сини, та дочка, та дорослі онуки
(Від обличчя твого відірватись несила)
Підняли тебе легко на дужії руки,
Так, як ти їх легенько в житті проносила.

І хвилина велика
Зашуміла, мов шквал,
І заграла музика
«Інтернаціонал».

І тебе понесли, за шанобою й славою,
За людською любов'ю, у літа безкраї,
Понад нивою тихою, зеленоглавою,
Під високі і рідні мої небокраї.

Мимо клубу, за нього ти в клопоті ночами
Комсомольцям казала не вперше, не вдруге,
Щоб дзвенів він широко піснями дівочими,
Щоб і книжка, і радіо людям в послугу.

Біля школи несуть, біля брами,
Де стоять вчителі із вінками.

Потім полем твоїм, де стежина знайома,
Де у пам'яті в'їлася грудочка кожна,
Де в труді здобувалася сила — не втома,
А тепер на врожай подивитись не можна.

Де з дівчатами своїми у ланці, у праці
Скільки радощів, скільки добра пережито!

Вмиті сонцем ось-ось пшениці вколосяться,
Молодими голівками вклониться жито.
І несуть тебе між дерева-семилітки,
Розшумівся той сад у ранкові години.
Застилає твій слід у рожеві лелітки
І зав'язує плід на безсмертя людини.

Поклонилась земля, поклонилися люди,
На життя, на братерство, без кривди й огуди.
 Це було на розстанку,
 Це було на світанку.

1948



ПРИМІТКИ

Видання вибраних віршів та поем Андрія Самійловича Малишка здійснюється за найгрунтовнішим зібранням його творів у десяти томах (К., «Дніпро», 1972—1974). В цьому плані для нас особливе значення має той факт, що майже вся частина оригінальної поетичної творчості (томи 1—6) для згаданого видання укладена самим поетом. Такий же принцип упорядкування, як у десятитомнику, застосовано і в цій книзі — вибір творів за основними збірками, відповідно із врахуванням хронологічної послідовності їх виходу у світ. Враховано також досвід меншого обсягом, прижиттєвого видання вибраних творів А. Малишка (Твори в п'яти томах, 1962—1963).

Потрібно зазначити, що А. Малишко і в окремих книгах-першовиданнях і в збірках «вибраного» не датував своїх творів. Цим пояснюється те, що критики і літературознавці датування поетових творів, — за незначними винятками, коли відомі дати

написання віршів і, частіше, поем,— пов'язують з першопублікаціями в пресі або ж у збірці. На сьогодні доводиться рахуватися з цією особливістю при вивченні творчості поета.

Зважаючи на обсяг і мету видання творів А. Малишка в «Бібліотеці поета», упорядник і видавці прагнули подати найпомітніші зразки його здобутків, зокрема, і різні їх художні форми — ліричні вірші, пісні, сонети, балади, вірші-посвяти (послання), віршовані оповідання, поеми. Твори цих різних форм дають, хоч і далеко не повне, уявлення про ідейно-тематичні, громадські інтереси поета, вагомі художні відкриття, становлення і розквіт його великого таланту.

Твори А. С. Малишка широко відомі в Радянському Союзі і за кордоном. Десятки разів друкovanі в перекладі російською мовою, вони здобули популярність і визнання в найдалших куточках країни. Окремими книгами та в поетичних збірниках і антологіях вірші та поеми А. Малишка друкувалися в перекладах на мови народів СРСР (білоруська, молдавська, грузинська, латиська, таджицька та ін.). Поетові твори виходили окремими збірками в країнах соціалістичної співдружності — в Болгарії, Польщі, Чехословаччині, Угорщині, КНДР та інших. Лірика і поеми А. Малишка і сьогодні привертають увагу зарубіжних перекладачів, видавців, прогресивної громадськості.



З М І С Т

Походу і миру сурмач. *Іван Зуб* 3

П О Е З І І

I. 1935—1940

*Із збірок «Батьківщина», 1936 р.
та «Лірика», 1938 р.*

- Батьківщині 31
- Мати 33
- Урожай 35
- Опанас Біда 37
- Прощання 39
- Полудень 40
- «Дядько мій, Микита-чорнокнижник...» 41
- «Від степів і спілої пшениці...» 43

Із збірки «3 книги життя», 1938 р.

- Кавказ 44
- Ленін в Таммерфорсі 45
- Бійці 47
- Як Прометей над горами... 49
- Джерело 50

Тоня 51
Плач Ярославни 53

Із збірки «Народження синів», 1939 р.

Богунська перша 56
Богунська четверта (з кінофільму «Щорс») 57
На горі Чернечій 58

*Із збірки «Листи червоноармійця
Опанаса Байди», 1940 р.*

«Мати моя, мати дорога...» 60
За колоссям яровистим... 61
Не можу усе пригадати... 62
Про Матяша з полонини 63
На могилі Франка 64
Над Збручем зірка падала... 65

Із збірки «Березень», 1940 р.

Бусел 67
Гармоніст 68
«Нащадок наш у мемуарах знайде...» 69
«Нові чуття, не зріднені з журбою...» 69

Із збірки «Жайворонки», 1940 р.

Жайворонок 70
Діди 71
Ім'я 71
«В північний час ударить грім...» 72
«В вечірнім полі тануть лебеді...» 73
Ксеня 73

II. 1941—1946

Із збірки «Битва», 1943 р.

«Червоно-вишневі зорі віщують погожий схід...» 75
- Україно моя 76
Моему батькові 82
Мати 85
Київ 86

- Валюшці 89
«Ти мене накликаєшся ночами...» 90
«Притомлені, бородаті...» 90
«Далекий крик у вечоровім полі...» 91
«Де б ти не бивсь, в огні під Сталінградом...» 92

Із збірки «Ярославна», 1946 р.

- «Вітром густим і напругим до краю...» 93
Катря 94
«Гудрон і камінь на шосе...» 95
«В «Народній гостиниці» килим, і ліжко...» 96
Про дуба 97
Теслярі 98
Кашовар 99
Сірко 100
«Танкісти «Зозулю» співали...» 101
«Ярославно, Ігор знову кличе...» 102
Балада про комвзводу 102
«Оддудніла, одгупала, одклекотіла війна...» 104

III. 1947—1970

Із збірки «Весняна книга», 1949 р.

- «Нам щастя випало: трудівнику й бійцю...» 106
Москва моя 107
Мій товариш 110
Слово 114
«Стукає спогад в мою кімпату...» 115
«Через літ п'ятдесят хай приходять в гості...» 116

Із збірки «За синім морем», 1950 р.

- За синім морем 118
Катюша 119
«Я плавав чужими морями...» 120
Херст 122
Статуя Свободи 123
Робітничя колона 124
Безробітний 125
Дівчинка 126
Ціни в Америці 126
Пісня 127

- Червона блискавиця 128
 «Океанські хвилі б'ють у берег...» 130
 «Біляве дівча на панелі...» 131
 «Я пройшов усю Канаду...» 131
 Не проста особа 133
 В ліфті 134
 Маяковський в Америці 137
 Палівві війни 138
- Із збірки «Книга братів», 1954 р.*
- «Іди, історіє моя...» 142
 Два брати 145
 Переяславська рада 146
 «Де б не йшов у радості і в муці...» 149
- Із збірки «Що записано мною», 1956 р.*
- «Я не жив ці літа за глухою важкою стіною...» 151
 Леніну 152
 «На Красній площі відблиски зорі...» 153
 Птиця 154
 «Мамо, я хочу поговорити з вами...» 155
 Пісня про Київ (Лірична) 157
 «Ранки солов'їні...» 158
 «Як на дальнім небосхилі...» 160
 «Скільки вас, ясних і незабутих...» 161
 Райдуга над Буковиною 163
 «Тут мур тяжкий і схилені дерева...» 164
 Марина із Сваром'я 165
- Із збірки «Серце моєї матері», 1959 р.*
- Пісня про Партію 167
 Як приймали в партію 171
 Білорусі 175
 Вогник 178
 «Так буває: в радості чи в тузі...» 180
 «Пісня про рушник (З кінофільму «Літа молодії») 180
 Ми підем, де трави похилі 181
- Із збірки «Полудень віку», 1960 р.*
- «Середина двадцятого віку, іди...» 182
 Рядки про Леніна
 «Прийшли до нього в гості ходаки...» 183
 «Казали колись, що його обличчя...» 183

- «Час гіркий не в золоті стрижалів...» 184
 «Далеких днів відкотиться лупа...» 185
 «Хай буде так, як він того навчив...» 186
 «Змалював би я його не в затінку...» 186
 «Дерево, що співає і плодоноситься...» 187

Полудень віку

- «Не ганьте, друзі, за непривітність...» 188
 «Вже часто люди почали казати...» 188
 «Якби мені у серце всю потугу...» 190
 «Щось, брате, ти про рушничок завів...» 191
 «Ах, які вишневі ті світанки...» 192
 «За тим селом, де в полі бліндажі...» 192
 «Не забувай за отчий свій поріг...» 193

Із збірки «Віщий голос», 1961 р.

- «От прийшов би ти, невмирущий, через ночі і через
 гори...» 194
 «День старий заглох, як темна пуца...» 195
 «Ішли з тобою, наче свідки днів...» 196
 «З України десь юрбою хмурую...» 196
 «Ночі глухої у Петербурзі...» 197

Із збірки «Листи на світанні», 1961 р.

- Нова Програма 199
 Космонавтові 201
 «Травню синій, рік сорок дев'ятий...» 202
 Про зорю 203
 Олександрові Прокоф'єву 204
 «Я ще, казати правду, не ввійшов...» 206

Із збірки «Прозорість», 1962 р.

- «Соковиту, напосну зеленню порість...» 207
 «Ритиму землю, ритиму гору...» 208

Із збірки «Дорога під яворами», 1964 р.

- «Пам'ятаєш? У камені, в колії добрій...» 209
 Картина 210
 «Цвіт спадає на білі роси...» 211
 Мати 212
 Там, за рікою 213

Із збірки «Рута», 1966 р.

- Сонети обухівської дороги
«Я з тих країв, де в полум'ї зорі...» 215
«Ось той місток, де я колись ходив...» 216
«У гречкосіїв є веселі дні...» 216
«А вже в роботі в них усе до ладу...» 217
- Сонети вечорів
«Заходять в гості люди й сивий діл...» 218
«У хаті тиша, з димом від махорки...» 218
«Встають мої світанки корчуваті...» 219
- Сонети синього квітня
«У квітні моложавіють діди...» 220
«Летять, плывуть і сурмлять ув імлі...» 220

Із збірки «Синій літопис», 1968 р.

- Дума 222
Балада 223
«Заборгував тобі я, чорний хлібе...» 224
Балада 224
«Так робляться визнання цвіту й повіді...» 225
«Задихав березняк зеленими устами...» 226
«Так я про дощ іще хотів казати...» 226
«Всі кажуть: кривавий двадцятий вік...» 227
Майстри 227
Богомази 228
«Не підбереш одного тону...» 229
Октави зеленого літа
Ідилія 230
Вечірні рядки 231
Кові 232
Джерело 233
Степовий двір 233
Зелений вечір 235

Із збірки «Серпень душі мові», 1970 р.

- Зерно 236
Про майстра 237
«За подихом полів стоїть осіннє диво...» 238
«Любов (Балада) 238
Плуг (Балада) 239
«Тут Стугни плин малює вічну карту...» 240
«Тут в'ється Стугна, пахнуть медуниці...» 241

Серпень душі моєї	241
Тепер, скажу я вам...	242
Грузинським поетам	243
В готелі «Москва»	244
Вірність (Балада)	245
«Мати моя цюлотна наткала...»	245
«Чому, сказати, й сам не знаю...»	246

П О Е М И

- Прометей 249
- Це було на світанку 270

Примітки 287

АНДРЕЙ САМОЙЛОВИЧ МАЛЫШКО
Стихотворения
Серия: Библиотека поета.
Составитель *Иван Зуб*
Издательство «Радянський письменник»
(На українском языке)

Портрет автора —
з гравюри *О. І. Мікловди*

Редактор *Г. П. Коваль*
Художник *Д. Д. Грибов*
Художній редактор *М. П. Вуєк*
Технічний редактор *Л. М. Бобир*
Коректори *М. Г. Антоненко,*
А. О. Холоша

Информ. бланк № 479

Здано на виробництво 24. 04. 78. Підписано до друку 25. 07. 78. БФ 34322. Формат 70×90¹/₃₂. Папір для глибокого друку. Звичайна нова гарнітура. Високий друк. 9¹/₄ фіз.-друк. арк. + 1 вкл. 10,82 ум.-друк. арк., 11,43 обл.-вид. арк. Тираж 28 000. Зам. 633-8. Ціна в оправі 1 крб. 40 к.
«Радянський письменник», Київ, бульвар Лесі Українки, 20. Львівська книжкова фабрика «Атлас» республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Львів-5, Зелена, 20.

